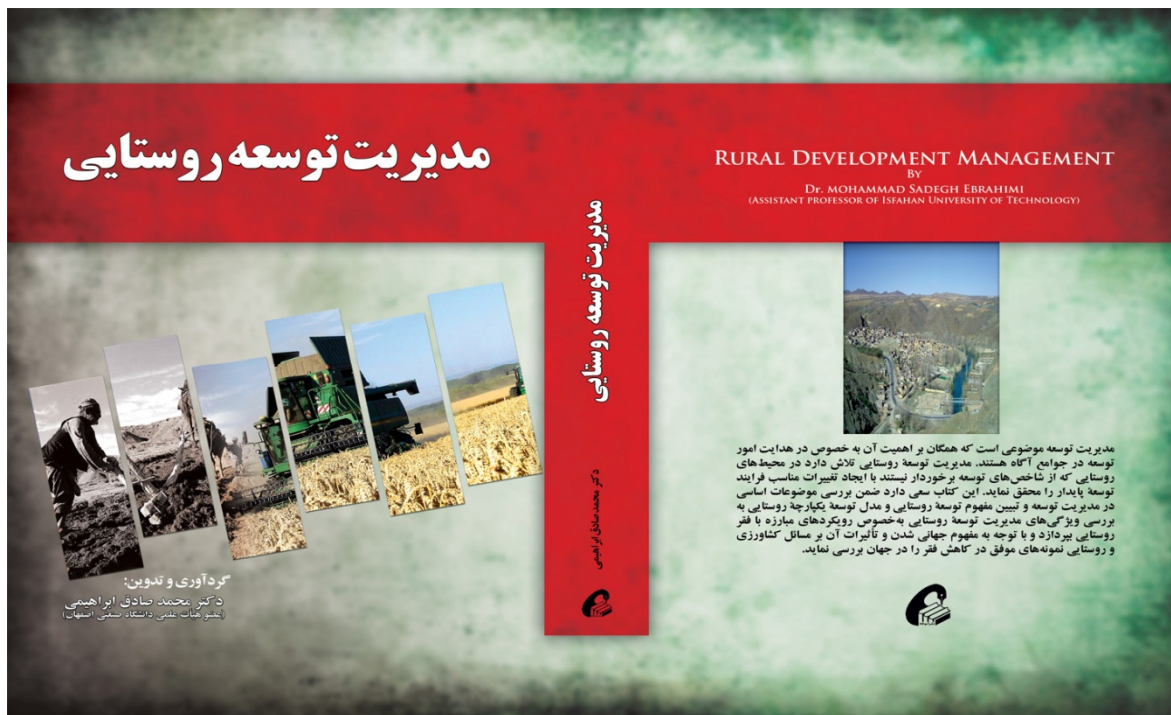

توسعه روستایی

● منبع اصلی درس:

● کتاب مدیریت توسعه روستایی – محمد صادق ابراهیمی. ۱۳۹۱.

● انتشارات آموخته

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی

- یک نمره تشویقی برای هر کسی که بخواهد در یکی از زمینه‌های زیر یک مقاله تحلیلی آماده نماید:

۱- وضعیت تولید زعفران در ایران

۲- وضعیت تولید انار در ایران

۳- وضعیت تولید توت خشک در ایران

۴- وضعیت تولید زردآلو در ایران

۵- وضعیت تولید جالیز (خیار، هندوانه و خربزه) در ایران

۶- وضعیت تولید گردو در ایران

۷- وضعیت تولید خرما در ایران

۸- وضعیت تولید گیلاس در ایران

۹- وضعیت تولید بادام در ایران

۱۰- وضعیت تولید پیاز در ایران

۱۱- وضعیت تولید انجیر در ایران

توسعه روستایی

- مواردی که در تحقیق لازم است ذکر گردد:
- سطح زیر کشت
- متوسط عملکرد در هکتار
- حجم کل تولید در کشور
- میزان تقاضا و مصرف محصول در ایران
- حجم صادرات
- قیمت صادرات
- عمده ترین کشورهای صادر کننده و نسبت صادراتی آنها
- مقایسه با سایر کشورهای تولید کننده عمده در تمامی موارد
- پیش بینی وضعیت تولید در آینده
- همراه با ذکر منابع و ماخذ معتبر علمی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی

وضعیت تولید پسته در ایران

براساس آمار ارائه شده از سوی انجمن پسته ایران کل مساحت باغهای ایران ۳۰۰ هزار هکتار می باشد که از این میزان ۲۰۰ هزار هکتار در استان کرمان می باشد. در سال ۱۳۹۱، نزدیک به ۲۰۰ هزار تن محصول پسته تولید نموده است که از این میزان استان کرمان با تولید ۱۱۳ هزار تن رتبه نخست تولید را دارا می باشد. ایران در سال ۱۳۹۱ بالغ بر ۱۱۲ هزار تن پسته به کشورهای دیگر صادر شده است. این در حالی است که کل تولید پسته جهان به میزان ۶۳۰ هزار تن در سال ۱۳۹۱ گزارش گردیده است. از کل تولید ایران ۲۰ درصد مصرف داخلی داشته و ۸۰ درصد پسته تولیدی به بازارهای جهانی عرضه می گردد. این میزان صادرات ۵/۱ میلیارد دلار ارزیآوری در سال ۱۳۹۱ برای ایران داشته است

توسعه روستایی

• وضعیت تولید پسته در ایران

• بزرگترین بازارهای تجاری پسته ایران به ترتیب کشورهای نظیر هنگ‌کنگ (۲۸/۷ هزار تن)، امارات (۱۵/۵ هزار تن)، روسیه (۱۴/۶ هزار تن) و آلمان ۱۰ هزار تن در سال ۱۳۹۱ بوده است. یکی از مهمترین رقیب ایران در تولید پسته کشور آمریکا می‌باشد که رتبه دوم تولید پسته را در جهان داراست آمار و اطلاعات نشان می‌دهد که روند تولید پسته در این دو کشور در طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۱ به صورت جدول زیر می‌باشد.

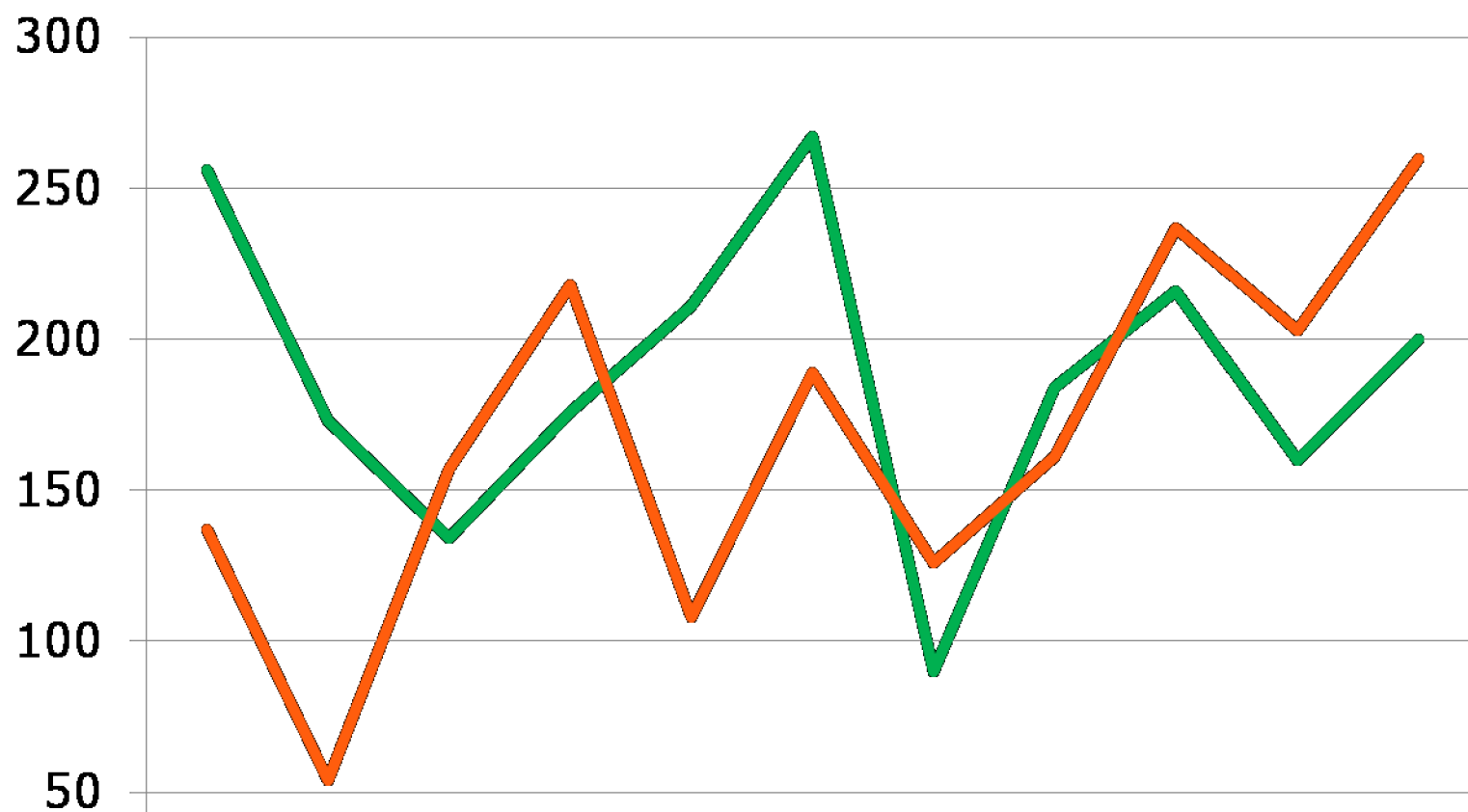
دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی

سال محصولی	تولید ایران (به هزار تن)	تولید آمریکا (به هزار تن)	نسبت تولید ایران به آمریکا
۱۳۸۱	۲۵۶	۱۳۷	%۱۸۷
۱۳۸۲	۱۷۳	۵۴	%۳۲۰
۱۳۸۳	۱۳۴	۱۵۷	%۸۵
۱۳۸۴	۱۷۶	۲۱۸	%۸۱
۱۳۸۵	۲۱۱	۱۰۸	%۱۹۵
۱۳۸۶	۲۶۷	۱۸۹	%۱۴۱
۱۳۸۷	۹۰	۱۲۶	%۷۱
۱۳۸۸	۱۸۴	۱۶۱	%۱۱۴
۱۳۸۹	۲۱۶	۲۳۷	%۹۱
۱۳۹۰	۱۶۰	۲۰۳	%۷۹
۱۳۹۱	۲۰۰	۲۶۰	%۷۷

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی

• وضعیت تولید پسته در ایران

براساس این آمار مشخص است که اگرچه تولید دو کشور در طی این ده سال گذشته فراز و نشیب‌های زیادی داشته است اما در سه سال آخر منتهی به سال ۱۳۹۱ در هر صورت میزان تولید آمریکا هر ساله بیشتر از تولید ایران بوده است به طوریکه در طی این سه سال هر ساله سهم ایران کاهش یافته است. البته کشور **ترکیه** نیز در طی سالهای گذشته تلاش‌های منظمی برای افزایش توان تولید پسته در این کشور انجام داده به طوریکه براساس آمار و اطلاعات مجامع جهانی تولید پسته در این کشور از مرز **۱۰۰ هزار تن** در سال ۱۳۹۱ گذشته است این آمارها لزوم برنامه ریزی منظم به منظور حفظ توان تولید داخلی و حفظ بازارهای بین‌المللی این محصول خاص را بیشتر گوشزد می‌نماید

چرخه توسعه

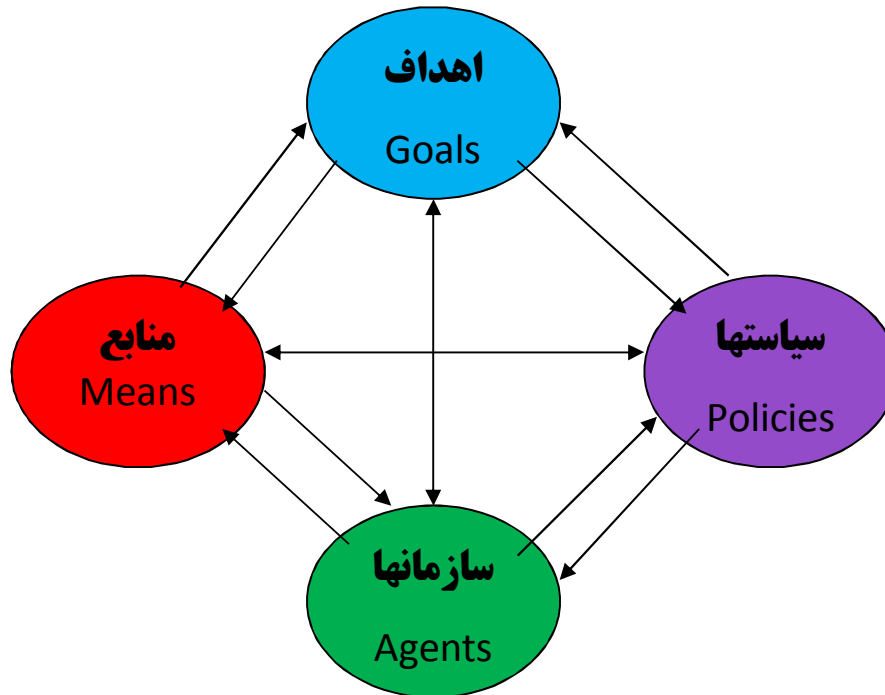
اگر بخواهیم عوامل و ارکان اساسی و اصلی در چرخه توسعه کشورها را مد نظر قرار دهیم می‌توانیم آن را به صورت زیر طبقه‌بندی نماییم

اهداف توسعه (Goals)

سیاست‌ها (Policies)

منابع و امکانات (Means)

سازمان‌ها (Agents)

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

اهداف توسعه هزاره (MDGs)

هشت هدف کلی است که عبارتند از :

- ریشه‌کنی فقر فرآینده و گرسنگی
- موفقیت در آموزش ابتدایی جهانی
- توسعه برابری جنسیتی و توانمند سازی زنان
- کاهش مرگ و میر کودکان
- توسعه بهداشت و سلامتی
- مبارزه علیه ایدز و مالاریا و سایر بیماریها
- رسیدن به توسعه پایدار زیست محیطی
- توسعه دادن رهبری جهانی توسعه

فرآیندهای کشوری برای تحقق اهداف توسعه هزاره

تهیه شده توسط: دفتر هماهنگ کننده سازمان ملل متحد در ایران

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

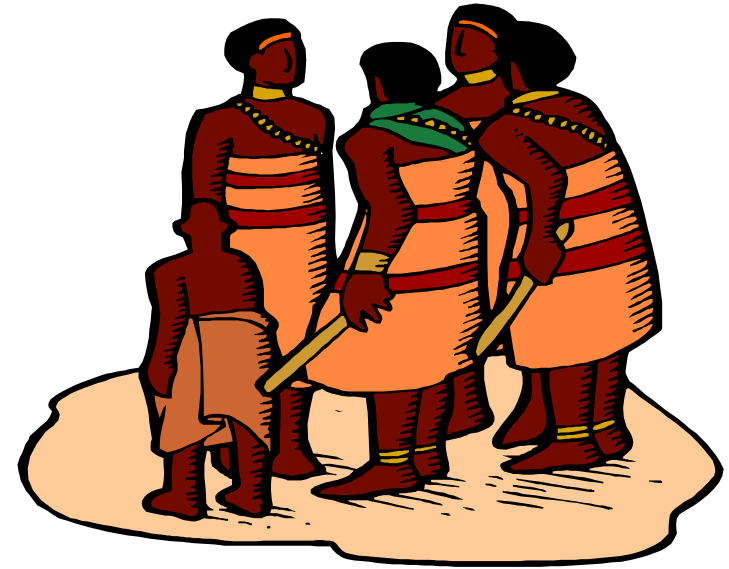
تلاشهای بی وقفه ضروری هستند:

- بهبود حکومت مداری مطلوب
- درگیر ساختن و توانمند سازی جامعه مدنی
- ترویج کارآفرینی و بخش خصوصی و بسیج منابع داخلی
- افزایش چشمگیر کمک رسانی خارجی
- اصلاح سیاستها و راهکارها در سطح جهانی

کشورهای در حال توسعه

باید استراتژی توسعه ملی اتخاذ و اجرا
کنند که برای دستیابی به اهداف توسعه
هزاره به اندازه کافی آرمانگرایانه باشند

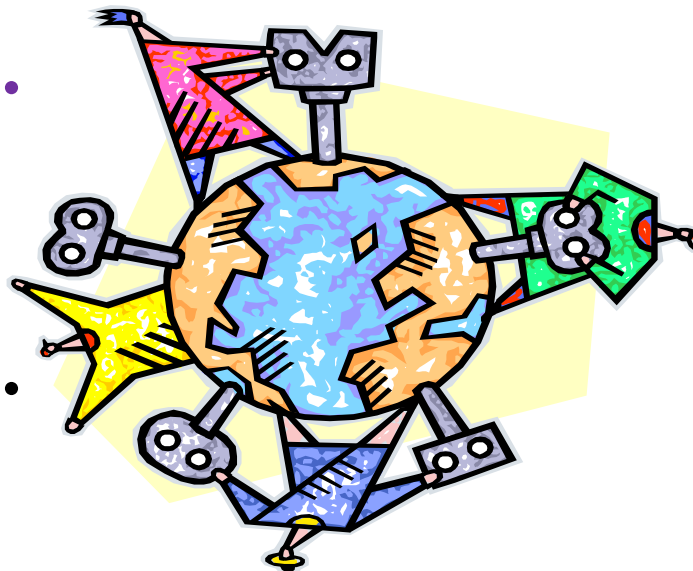

شرکای توسعه بین المللی - اهداءکنندگان دو جانبه،
آژانسهای سازمان ملل متحد، بانکهای توسعه منطقه ای باید از
استراتژی کاهش فقر مبتنی بر اهداف توسعه هزاره کاملاً
پشتیبانی کنند.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

کشورهای که :

- دارای استراتژی های کاهش فقر هستند باید آنها را مورد بازبینی قرار دهند تا برای دستیابی به اهداف توسعه هزاره به اندازه کافی انگیزه داشته باشند
- هرگاه اهداف قابل دستیابی باشند، باید استراتژی مضاعف بر اهداف توسعه هزاره با اهداف جاه طلبانه تر اتخاذ کنند.

- اعم از اینکه در مناقشات بسر ببرند یا از مناقشات خلاص شده باشند، باید استراتژی های متوازن توسعه همراه با اقدامات فوری انسان دوستانه بویژه برای آوارگان اتخاذ کنند.

کشورهای در حال توسعه

- برای "دستیابی به اهداف توسعه هزاره" چارچوب سرمایه گذاری ده ساله مشخص، مبتنی بر نیازها و هدف مدار، بمنظور دستیابی به اهداف توسعه هزاره مورد نیاز است

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

رویکردی متشکل از چهار گام

۴- هر کشور ، در مفهوم یک چارچوب ده ساله، استراتژی ۳ تا ۵ ساله ای را برای کاهش فقر بر اساس اهداف توسعه هزاره تبیین کند.

۳- هر کشور ارزیابی نیازها را به یک چارچوب عملیاتی ۱۰ ساله تبدیل کند.

۲- بمنظور شناسائی سرمایه گذاری عمومی خاص که برای تحقق اهداف توسعه هزاره لازم هستند، هر کشور نیازها را ارزیابی کند.

۱- هر کشور ابعاد کلیدی و عوامل موثر در فقر مطلق را بر اساس منطقه، محل و جنسیت در حد امکان و بر اساس داده های موجود، مشخص کند.

استراتژی ۳ تا ۵ ساله کاهش فقر شامل نکات زیر است:

• استراتژی مدیریت بخش عمومی – با تمرکز خاص

بر شفافیت، تعهد پذیری؛ حقوق بشر و مدیریت بر

اساس نتایج

• استراتژی واضح و مشخص برای تمرکز زدائی در

تعیین اهداف، تصمیم گیری، بودجه بندی و

مسئولیت‌های اجرایی دولتهای محلی

تهیه استراتژی های کاهش فقر مبتنی بر اهداف توسعه هزاره

- فرآیندی باز و مشورتی
- در برگیرنده تمام افراد ذینفع داخلی و خارجی
- گروه استراتژی اهداف توسعه هزاره باید به ریاست دولت ملی باشد، ولی شامل اهدا کنندگان یک جانبه و چند جانبه، آژانسهای سازمان ملل، مقامات محلی و استانی، رهبران جامعه مدنی داخلی که شامل سازمانهای زنان است تشکیل شود.

گامهای خاص و عملی لازم برای رسیدن به اهداف توسعه هزاره

حذف شهریه مدارس و هزینه روپوش متحدالشکل مدارس

تهیه مجدد نیتروژن خاک و سایر مواد مغذی خاکی در حد توان مالی موجود

تغذیه رایگان در مدارس

برنامه های تغذیه ای جمعی که از تغذیه با شیر مادر و مکملهای غذائی ریز مغذی پشتیبانی کنند

انگل زدایی منظم در میان کودکان

آموزش تعدادی چشمگیری از کارگران روستائی در خصوص بهداشت، کشاورزی و زیر

ساختارها

شامل:

- پشه بندهای بادوام و رایگان آغشته به مواد حشره کش برای تپ که در مناطقی که مالاریا رایج است زندگی میکنند
- حذف هزینه استفاده از خدمات اولیه و اساسی بهداشتی
- گسترش دسترسی به خدمات و اطلاعات مربوط به بهداشت جنسی و تولید مثل
- ترکیبات موثر داروئی برای سل و مالاریا
- منابع مالی برای بهبود وضعیت جمعیت زاغه ها
- تاسیس دفتر مشاور علمی برای رئیس جمهور یا نخست وزیر
- مبارزات ملی برای کاهش خشونت علیه زنان

شامل:

- دسترسی به برق، آب، بهداشت و اینترنت برای تمام بیمارستان‌ها، مدارس، و سایر نهادهای خدمات عمومی
- اصلاح و اجرای قوانین مربوط به حقوق مالکیت و ارث زنان و دختران
- توانمندسازی زنان در تدوین و پایش استراتژی های کاهش فقر مبتنی بر اهداف توسعه هزاره
- پشتیبانی در سطح جامعه برای کاشت درختان و تامین مواد مغذی خاک، سوخت چوبی، پناهگاه، علوفه، حفاظت از آب پخشان ها، بادشکنها و درختان جنگلی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

هفت گروه سیاستها و سرمایه گذارها که عوامل
کلیدی در دستیابی به اهداف توسعه هزاره هستند

۱. توسعه روستائی: افزایش میزان تولید غذا و درآمدها

۲. آموزش: تضمین آموزش ابتدائی در سرتاسر جهان، و دوره‌های

آموزش راهنمائی و متوسطه بهتر و گسترده تر

۳. برابری جنسیتی: سرمایه گذاری برای غلبه بر تعصب جنسیتی

رایج

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستائی دانشگاه صنعتی اصفهان

هفت گروه شامل:

۴- توسعه شهری: ارتقاء مشاغل، بهبود وضعیت زاغه ها و ایجاد گزینه های

های جدید بجای تشکیل زاغه ها

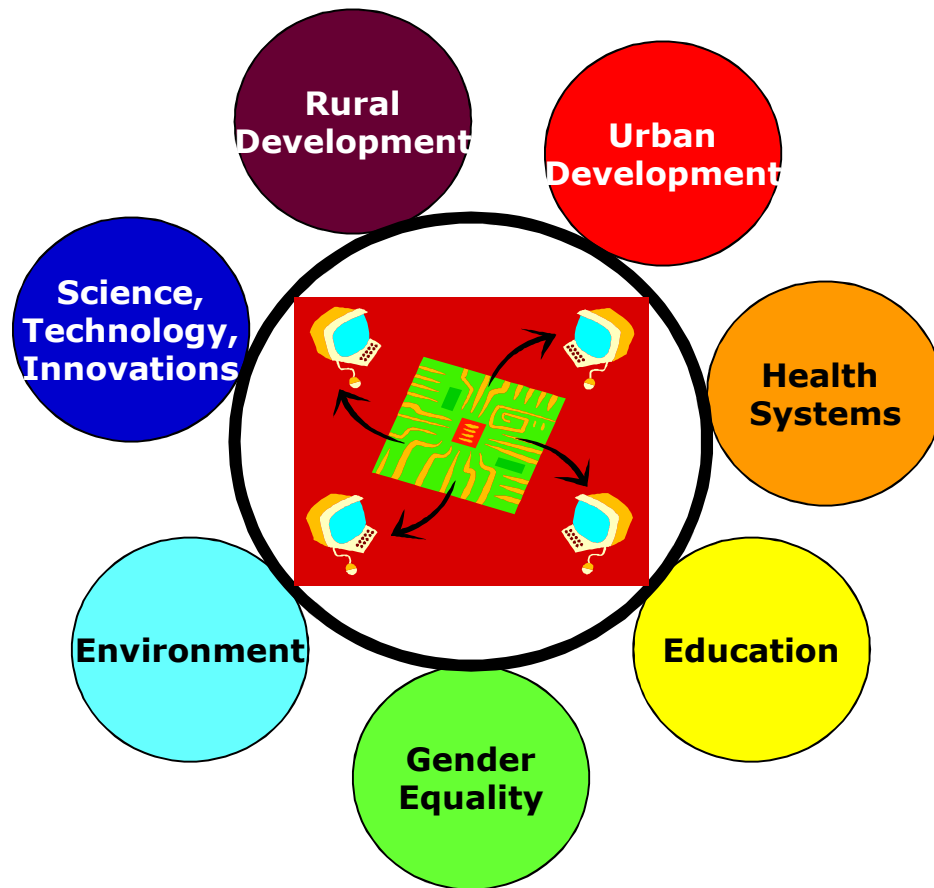
۵- سیستمهای بهداشتی: تضمین دسترسی جهانی به خدمات اساسی

۶- محیط زیست: سرمایه گذاری در مدیریت بهتر منابع

۷- علوم، فناوری و نوآوری ها: ساختن ظرفیتهای ملی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

وابستگی متقابل این هفت گروه

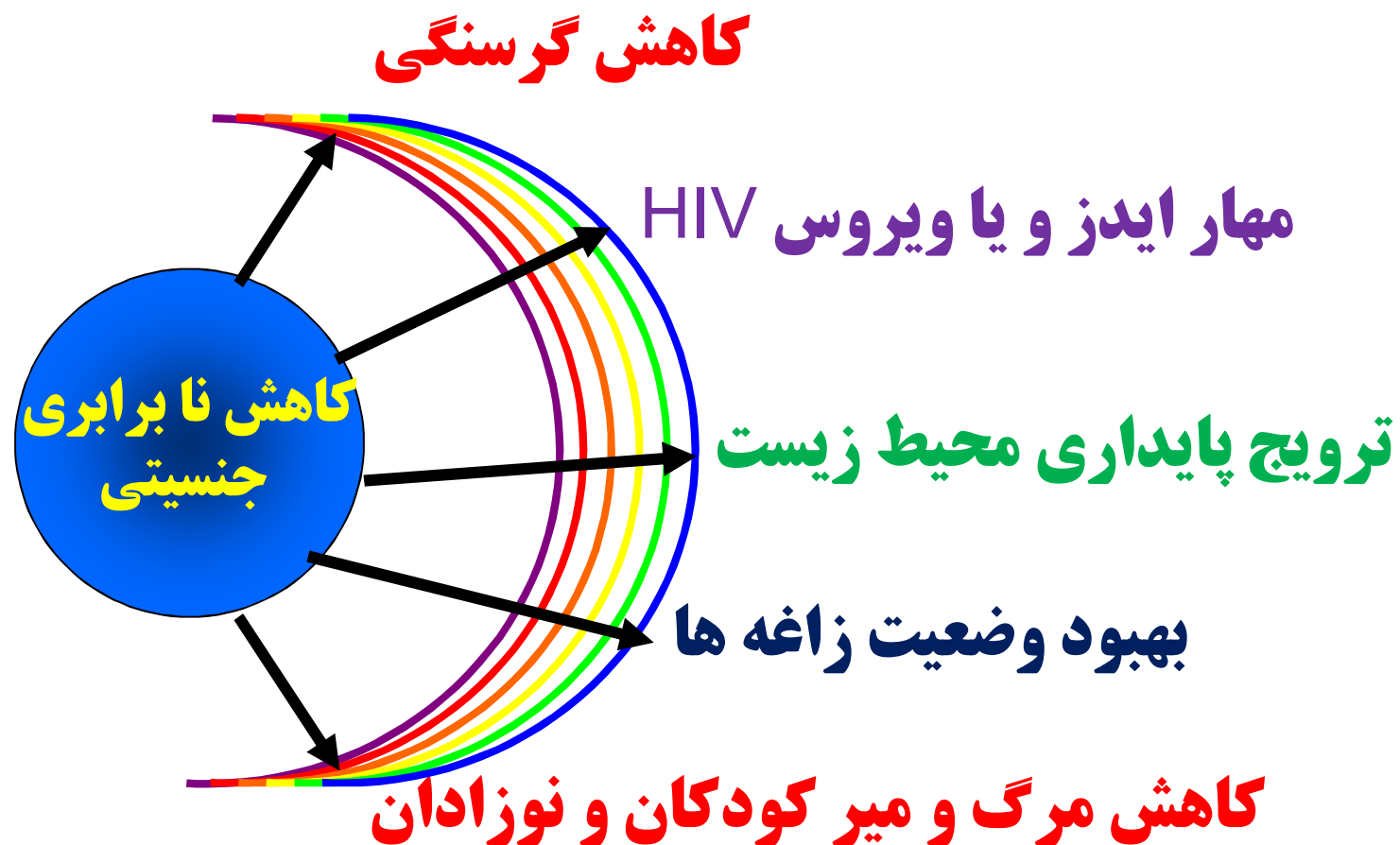

اقدامات جدی و جاه طلبانه
در بخش های مختلف
برای دستیابی به اهداف
توسعه هزاره لازم است

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

اکثر اقدامات دارای آثار چند هدف هستند

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

۱- توسعه روستائی: افزایش میزان تولید غذا و درآمدها

- افزایش بهره وری کشاورزان خرده مالک بوسیله تامین مواد مغذی خاک و فناوری مرتبط برای این کشاورزان.
- افزایش دسترسی روستائی به حمل و نقل، اطلاعات و ارتباطات، آب آشامیدنی سالم، بهداشت، انرژی مدرن و آب قابل اطمینان برای بنگاه ها و موسسات کوچک و متوسط کشاورزی و مرتبط با کشاورزی به طریقی که از نظر زیست محیطی پایدار باشد

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستائی دانشگاه صنعتی اصفهان

۲- آموزش: تضمین آموزش ابتدائی در سرتاسر جهان، و دوره های آموزش راهنمائی و متوسطه بهتر و گسترده تر

- ایجاد و تقویت قوانین و مقررات که والدین و جوامع را قادر میسازند مدارس محلی خود را پاسخگو سازند
- بهبود محتوی، کیفیت، ابزار تحویل، و مناسب بودن برنامه های آموزشی
- **حذف نابرابری جنسیتی**
- ساختن مدارس و آموزش معلمین
- حذف شهریه مدارس ابتدائی
- گنجاندن مشوق های خاص برای پوشش کودکان آسیب پذیر که به مدرسه نمی روند
- شناسائی سازمانهای اجتماعی بعنوان شرکای مشروع

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

۳- برابری جنسیتی: سرمایه گذاری برای غلبه بر

تعصب جنسیتی رایج

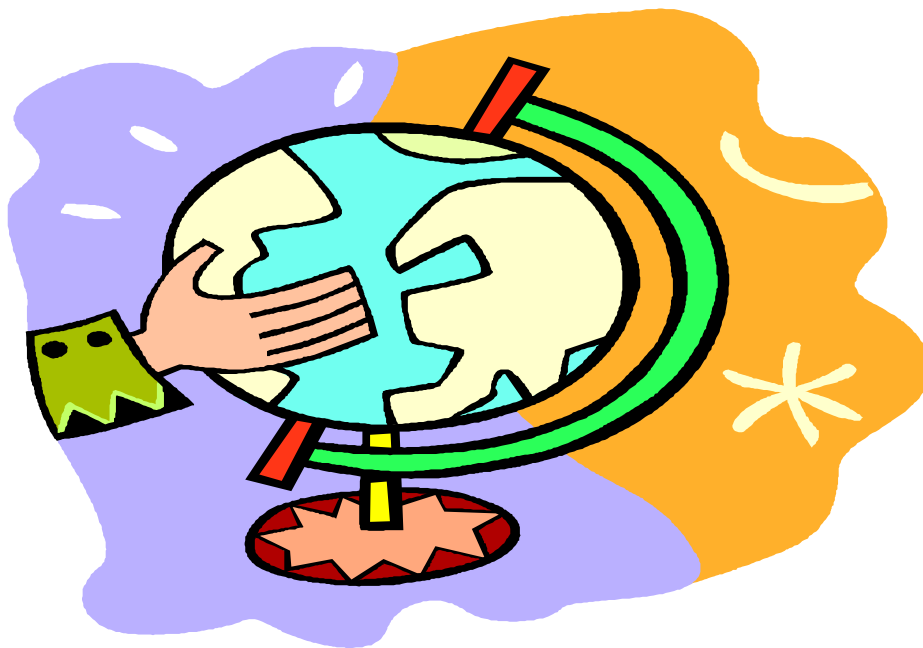

- **حمایت از حقوق جنسی و بهداشت باروری (شامل دسترسی به اطلاعات و خدمات تنظیم خانواده)**
- **دسترسی برابر به دارائی های اقتصادی مانند زمین و مسکن**
- **تکمیل روز افزون دوره تحصیل ابتدائی و دسترسی بیشتر به تحصیل در دوره های بعد از دوره ابتدائی برای دختران**
- **فرصت های برابر در بازار**
- **رهائی از خشونت**
- **نمایندگی روز افزون در تمام سطوح دولت**

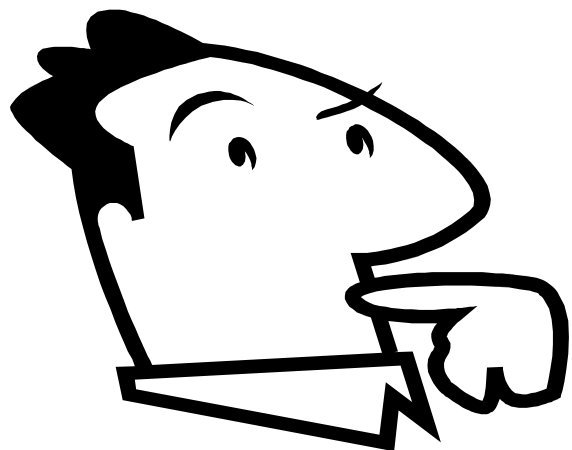
دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

اولویتهای اهداف توسعه هزاره

در هر منطقه

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

- هر کشور دارای سلسله چالشهای مربوط به خود است
- چالش جهانی ما تضمین این است که اقلیتهای قومی، مناطق منطقه ای فقیر و زاغه نشینان از سرمایه گذاری هائی که بمنظور تحقق اهداف توسعه هزاره انجام شده اند بهره مند شوند

منطقه جنوب صحرای آفریقا

• تمرکز بر توسعه روستائی برای انقلاب سبز قرن ۲۱

آفریقا

• سرمایه گذاری عمده در سیستمهای بهداشت عمومی

• تمرکز بر افزایش منابع انسانی و زیرساختارها در آموزش و مشوقها برای دختران و دانش آموزان آسیب پذیر

پذیر

• سرمایه گذاری عمده برای مدیریت منابع آب و انرژی

• بسیج علوم و یکپارچگی منطقه ای

• توجه خاص به وضعیت زنان و دختران

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستائی دانشگاه صنعتی اصفهان

آسیای جنوب شرقی و شرق آسیا

- سرمایه گذاری عظیم در سیستمهای بهداشت عمومی، زیرساختهای روستائی ، آموزش و مدیریت زیست محیطی در چین

- سرمایه گذاری مشابه در زیر ساختها، محیط زیست و خدمات اجتماعی و تمرکز بر سیستم مدیریت عمومی و ظرفیت افزوده در علوم و فناوری در سایر مناطق آسیای جنوب شرقی و شرق آسیا

جنوب آسیا

- خدمات و زیرساخت‌های بهداشت اساسی بهتر

- دسترسی بیشتر به مدارس دارای کیفیت عالی

- زیرساخت‌های مزارع

- ارتقاء وضعیت زاغه‌ها

- مدیریت بهتر بخش عمومی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

جامعه کشورهای مستقل مشترک المنافع، آسیای مرکزی

- زیرساختارهای اساسی انرژی و حمل و نقل

- امکانات بهبود یافته آب و بهداشت

- سیستمهای موثرتر بهداشتی و آموزشی

- تقویت ظرفیت مدیریت بخش عمومی

- کاهش فساد

- افزایش همکاری فرامرزی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

جامعه کشورهای مستقل مشترک المنافع، اروپا

- تمرکز بر ظرفیتها در سیستمهای مدیریت عمومی
- منابع برای سیستمهای پایدار آموزش و بهداشت
- برنامه ریزی و مدیریت زیست محیطی

شمال و مرکز افریقا

- اقدامات برای پشتیبانی از برابری جنسیتی
- گسترش چشمگیر خدمات بهداشتی با کیفیت
- برنامه های لازم برای پرداختن به مشکل گسترش بیابانها و کمبود آب
- گسترش فرصتهای آموزشی و شغلی برای جوانان
- بهبود منابع امرار معاش روستائی
- توسعه علوم و فناوری بومی

آمریکای لاتین و حوزه کارائیب

- بهبود سیستمهای بهداشت و مدیریت زیست محیطی
- ارتقاء وضعیت زاغه ها و زیر ساختارهای روستائی
- سرمایه گذاری در زیرساختارهای اساسی روستائی، هدف قرار دادن مناطق و جمعیت حاشیه نشین
- سرمایه گذاری عمده برای تحریک نوآوری علمی و توسعه فناوری محلی

کشورهای توسعه نیافته

- شکستن دام فقر، شامل توسعه منابع انسانی
- سرمایه گذاری در محدودیتهای بخش تامین
- حفاظت زیست محیطی
- سرمایه گذاری برای امنیت غذائی
- انطباق با برنامه عملیاتی سازمان ملل

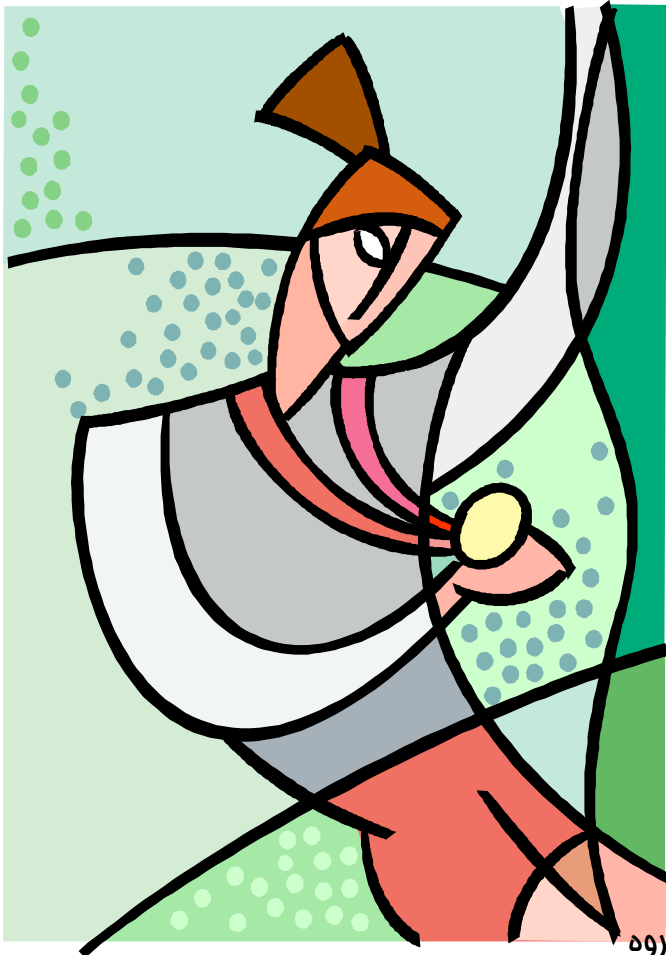
دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

عوامل کلیدی برای رشد و پیشرفت

فرآیندی برای در دسترس قرار دادن
سرمایه گذاری ها و خدمات مبتنی بر
اهداف توسعه هزاره برای اکثر یا تمام
جمعیت جهان، بصورت برابر

دستیابی به اهداف

• به دو دلیل مستلزم تامین منابع مالی و اجرای اقدامات متوازن است:

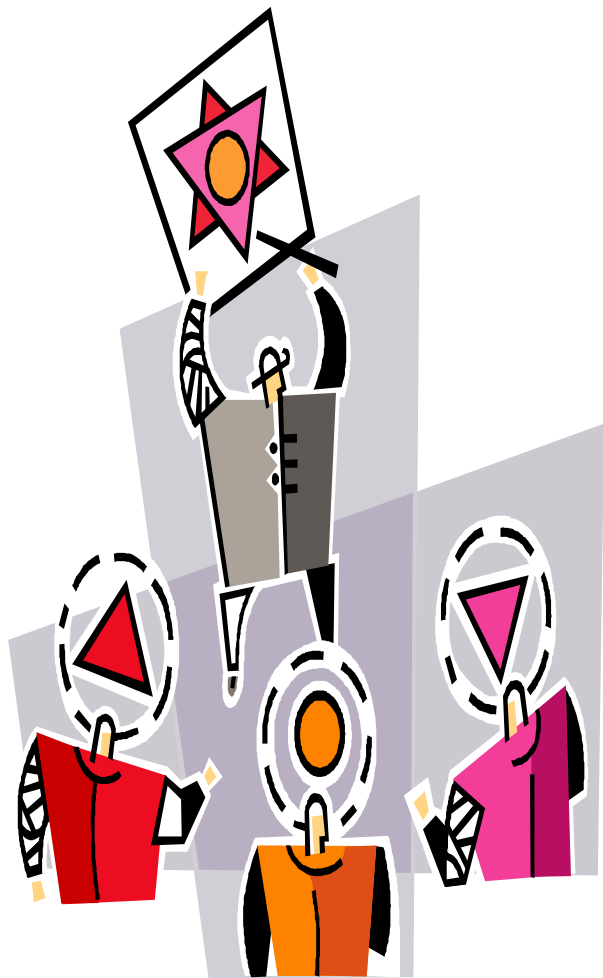
۱. گستره عمودی اقداماتی که باید بصورت همزمان انجام شوند

۲. نیاز به تحت پوشش قرار دادن

نسبت بزرگی از جمعیت

ارتقاء معیارها و شاخصها

- باید به دقت برنامه ریزی و نظارت شود
- نیازمند مشارکت فعال در و بین دولت ، بخش خصوصی، سازمانهای غیر دولتی و جامعه مدنی است
- نتیجه بخش است
- بدون رهبری و تعهد سیاسی نمیتواند آغاز شود

چهار اقدام خاص دولت

۱. تعیین اهداف و برنامه های کاری معین
۲. ساخت ظرفیتهای ملی و محلی در مدیریت عمومی، منابع انسانی و زیرساختارها
۳. اتخاذ مکانیزمهای قابل تکرار و از نظر محلی مناسب
۴. پایش به منظور اندازه گیری پیشرفت و امکان پذیر کردن اصلاحات میان دوره ای

۱ – تعیین اهداف و برنامه‌های کاری معین

- ارتقاء معیار نیازمند اقدامات خاص، برنامه‌های کاری و به موقع بودن است

- بکارگیری فهرست سرمایه گذاری های “برد سریع”

- ساخت ظرفیت بلند مدت برای تحویل خدمات اساسی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

۲ - ساخت ظرفیتهای ملی و محلی در مدیریت عمومی، منابع انسانی و زیرساختارها

- سرمایه گذاری های پیشرو برای تقویت مدیریت بخش عمومی، ساخت و بازسازی زیرساختارها و آموزش و پرورش تعداد مناسب کارکنان
- تلاشهای آموزشی تمرکز زدائی شده

۳- اتخاذ مکانیزم‌های قابل تکرار و از نظر محلی مناسب

• هر گاه ممکن باشد، پروتکل هائی

انتخاب کنید که قابلیت تکرار آنها بالا

باشد - پروتکل‌های درمان سل، تدابیر

کنترل مالاریا، طرح های تنظیم

خانواده، ترکیبات بارور کننده ها

۴- پایش بمنظور اندازه گیری پیشرفت و امکان پذیر کردن اصلاحات میان دوره ای

- سرمایه گذاری در خدمات آماری
- جوامع محلی و سازمانهای اجتماعی
- گزارشات در مورد آثار سرمایه گذاری و
جریان منابع را ارائه میدهند.

دو شرط ضروری دیگر برای ارتقاء معیار

• دخیل شدن و مالکیت جوامع

محلی

• منابع مالی و کمکهای فنی و

پیش بینی بلند مدت آن از جانب

همه ذینفعان

پارادایم توسعه

• در لغت به معنای **الگو، نمونه، مدل و سرمشق** می باشد.

• **توماس کوهن (۱۹۶۳): منطق علمی یک رشته**

• **دروره پیش از علم**

• **علم متعارف**

• **بحران**

• **علم متعارف تازه**

• **بحران تازه**

پار دایم توسعه

- هرگاه تعداد زیادی از مسایل پژوهش، پار دایم غالب را زیر سوال ببرند در این صورت شرایط بحرانی به وجود می آید و کم کم پار دایم جدید شکل می گیرد.
- پار دایم گسترده ترین وجه توافق در چهارچوب کلی یک علم است
- برای تفکیک یک اجتماع علمی از اجتماع دیگر به عبارت دیگر گروه بندی شناختی علوم

پار دایم توسعه

- به عقیده چمبرز پار دایم جدید توسعه در چهار سطح است که با هم در تعامل هستند:

هنجار ساز

مفهومی

تجربی

عملی

پار دایم توسعه

- سطح هنجار ساز ، سطحی ساده است: **توسعه باید مردم مدار** باشد. مردم قبل از اشیاء قرار دارند
- **فقرا** ، کسانی که دارای ضعف جسمانی هستند، قشرهای آسیب پذیر ، افراد منزوی و ناتوان **در اولویت قرار** دارند
- بنابراین ، سطح هنجار ساز در حکم **پشتوانه دگرگون و معکوس سازی** حرفه ای گرای جدید است.
- سطح هنجار ساز یعنی **دگرگون سازی ارزش های متعارف حرفه ای** در مورد توسعه روستایی و این که از چه هنجارهایی باید پیروی کنند

پارادایم توسعه

- در سطح مفهومی توسعه حرکتی به سوی جلو در مسیری واحد نیست. بلکه فرایند انطباق پیوسته، حل مشکل و استفاده از فرصت ها در شرایط دشوار است.
- علیت پیچیده و به صورت دوری یا چرخه ای است و نه ساده و خطی. توسعه، حرکت به سوی هدفی ثابت نیست ، بلکه فرایند انطباق پیوسته است که منظور از آن به حداکثر رساندن آسایش در شرایط متغیر است

پار دایم توسعه

- در سطح تجربی چهار عنصر قابل اثبات وجود دارد:

- ۱. شرایط متنوع و پیچیده اند.

- شرایط زندگی در نقاط مختلف جهان متنوع است و هر منطقه ای

- دارای انواع بهره برداری های متنوع کشاورزی است.

- ۲. سرعت تغییر در حال شتاب است.

- سرعت تغییرات در عصر حاضر بسیار بالا است و تغییرات اجتماعی

- و اقتصادی نسبت به گذشته سرعت بیشتری یافته است

پار دایم توسعه

• ۳. روستایان فقیر آگاه هستند.

• در این روزها ، دانش فنی بومی از ارج و قرب بیشتری برخوردار است. این دانش نه تنها به دلیل اعتبار و فایده بلکه به علت آن که **بخشی از قدرت فقرا** است، ارزشمند به شمار می آید. دانش فنی بومی در مورد **تنوع و پیچیدگی محلی** ، بسیار مستدل است ، یعنی درست در همان زمینه ای که اطلاعات بیگانگان اندک است. به **هنگام تغییرات سریع** ، امتیازهای دانش فنی بومی نسبت به دانش بیگانگان **بیشتر مشخص می شود.**

پار دایم توسعه

• ۴. روستاییان قادر به سازماندهی خود – متکی هستند.

• شواهد بسیاری در دست است که نشان می دهد روستاییان، بیش از آن چه اکثر بیگانگان بنا به ذهنیت خود باور دارند، توانایی سازماندهی خود را دارا هستند.

پارادایم توسعه

- سطح عملی این پارادایم ، سه سطح دیگر را در هم می آمیزند. رهیافت عملی در قبال توسعه، **مجموعه ای از معکوس سازی ها** را در بر می گیرند، نه تنها معکوس سازی حرفه گرایی متعارف بلکه معکوس کردن **گرایش های مرکز گرای متعارف**.

- معنای **توانمند سازی** این است که مردم، به ویژه مردم فقیر ، توان این را می یابند که **کنترل** بیشتری به زندگی خود داشته باشند و با در دست داشتن **دارایی های مولد**، به منزله عناصری اساسی، بهتر امرار معاش کنند. تمرکز زدایی و توانمند سازی این امکان را فراهم می آورد تا مردم محلی از پیچیدگی های متنوع شرایط خویش بهره گیرند و خود را با تغییرات سریع

پار دایم توسعه

- رشد اقتصادی به هر قیمتی - رشد کیفی و بهسازی محیط
- توزیع کمکهای هدفمند راه حل کاهش فقر - دخالت مخاطبان
برنامه‌ها

- تحمل استبداد به بهای تضمین ثبات لازم برای رشد - افزایش آزادی‌ها و ایجاد ارزش‌های والای انسانی
- انتقال فناوری - توسعه فناوری مشارکتی
- تاکید بر برنامه‌ریزی - تاکید بر ارزشیابی اثر بخشی برنامه‌ها

موانع توسعه

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

موانع توسعه

۱. بدهی‌های خارجی

روند افزایش میزان بدهی‌ها به علت **عدم امکان باز پرداخت به موقع آنها** و در نتیجه اجبار در **دریافت وام جدید برای باز پرداخت اصل و بهره وام** قبلی همچنین **افزایش نرخ بهره** به عنوان یک مانع جدی بر سر راه توسعه کشورهای در حال توسعه قرار گرفته است.

با بالا رفتن حجم بدهی یا افزایش نرخ بهره، هزینه‌های این وام‌ها افزایش یافته است و این هزینه‌ها نیز می‌بایست با **ارز** پرداخت شود. به بیان دیگر از طریق **درآمدهای صادراتی**، محدودیت واردات یا استقراض خارجی بیشتر پرداخت می‌گردد

موانع توسعه

۲. مصرف‌گرایی

اگرچه مصرف‌گرایی به عنوان یکی از خصوصیات جوامع جدید مبتنی بر اقتصاد بازار آزاد ولی در کشورهای در حال توسعه عموماً همراه با مشخصه‌هایی نظیر گسترش الگوی مصرف‌گرایی تجملی و کالاهای لوکس در طبقات بالای درآمدی جامعه آن هم به سوی کالاهای وارداتی بوده لذا این مصرف‌گرایی و الگوی مصرف در جوامع باعث خروج میزان متناهی از ارز گردیده است این مصرف‌گرایی شدید نمی‌توان محرکی برای افزایش تولیدات داخلی به حساب آید

موانع توسعه

۳. هزینه‌های نظامی

علی‌رغم اهمیت سلاح برای حفظ استقلال در کشورهای حال توسعه کشورهای در حال توسعه دارای امکانات ارزی، پولی، نیروهای ماهر، وسایل و شبکه حمل و نقلی و ارتباطاتی محدودی هستند و نیازهای ارضاء نشده فراوانی به آموزش، بهداشت، مسکن، تغذیه و ایجاد اشتغال برای نیروی کار ماهر فاقد شغل خود دارند. بنابراین دلایل رشد نظامی‌گری در کشورهای در حال توسعه به عنوان عاملی برای انحراف از اهداف توسعه واقعی آنها به حساب می‌آید

موانع توسعه

۴. بی‌ثباتی سیاسی

در کشورهای در حال توسعه بی‌ثباتی سیاسی با پدیده‌هایی نظیر آشوب‌های سیاسی مردمی و خشونت‌های گسترده آنان و نابسامانی اجتماعی همراه است حتی منجر به **تغییر دولت‌ها** خواهد گردید به صورتی که در این حالت **بی‌ثباتی سیاسی**، **بی‌ثباتی سیاست را در پی خواهد داشت** و میل به تغییر دولت‌ها منجر به نوسان بیشتر در سیاست‌های دولت‌ها گردیده زیرا دولت‌های جدید ممکن است بخواهند سیاست‌های تازه‌ای را اجراء کنند.

موانع توسعه

۵. بیکار و کم‌کاری

در طیف وسیعی از کشورهای در حال توسعه بیکاری آشکار به ویژه در مناطق شهری ۱۰ تا ۲۰ درصد نیروی کار آنان را در برمی‌گیرد. **بیکاری در میان جوانان و تحصیلکرده‌های ۱۵ تا ۲۴ ساله بیشتر است** بعلاوه درصد بزرگی از نیروی کار شهری و روستایی در این کشورها "کم‌کار" هستند. **آنان نه منابع مکملی در اختیار دارند (اگر تمام وقت کار کنند) و نه امکاناتی (اگر نیمه وقت کار کنند) تا درآمدهای بسیار پایین خود را به سطوحی که قابل مقایسه با درآمدهای مناسب در سطح جهانی است برسانند**

موانع توسعه

۶. بی عدالتی

توزیع نابرابر درآمدها به دلیل توزیع نابرابر ثروتهای تولیدی نظیر زمین و سرمایه فیزیکی و مالی است. تمرکز ثروت در دست گروه محدود و نخبگان اقتصادی و سیاسی جامعه آنها را قادر کرده است که با گسترش سرمایه انسانی خود و نسل بعد از خود، از طریق گرفتن آموزش، بهداشت مناسب، تغذیه بهتر سهم بیشتری از تولید ملی را نصیب خود و نسل بعد از خود سازند و دامنه بی عدالتی را گسترش دهند.

موانع توسعه

۷. فرار مغزها

این پدیده از یک سو باعث ضربه خوردن اقتصاد ملی کشورهای در حال توسعه شده و از سوی دیگر به توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته کمک می‌نماید. بطوریکه بر هزینه‌های آموزشی کشورهای در حال توسعه افزوده و از هزینه‌های آموزشی _ تحقیقاتی کشورهای توسعه یافته می‌کاهد به بیان دیگر می‌توان گفت که این مردم کشورهای فقیر در جهان سوم هستند که بخشی از هزینه‌های تحقیقاتی و هزینه‌های مربوط به آموزش و پرورش کشورهای توسعه یافته را متقبل می‌گردند

موانع توسعه

۸. کمبود سرمایه

در کنار مساله انباشت سرمایه در برخی از کشورهای تقریباً پردرآمد جهان سوم مساله دیگری که مانع حرکت مستمر و بالنده آنان در مسیر توسعه گردیده است عبارت است از چگونگی استفاده از این درآمدها به منظور ایجاد تحرک لازم برای توسعه که از آن به عنوان "هنر انباشت توسعه" نام برده‌اند و فقدان این عامل نیز می‌تواند با وجود درآمدهای لازم نتواند به انباشت مفید سرمایه جهت تحقق امر توسعه کمک نماید.

مدلهای توسعه

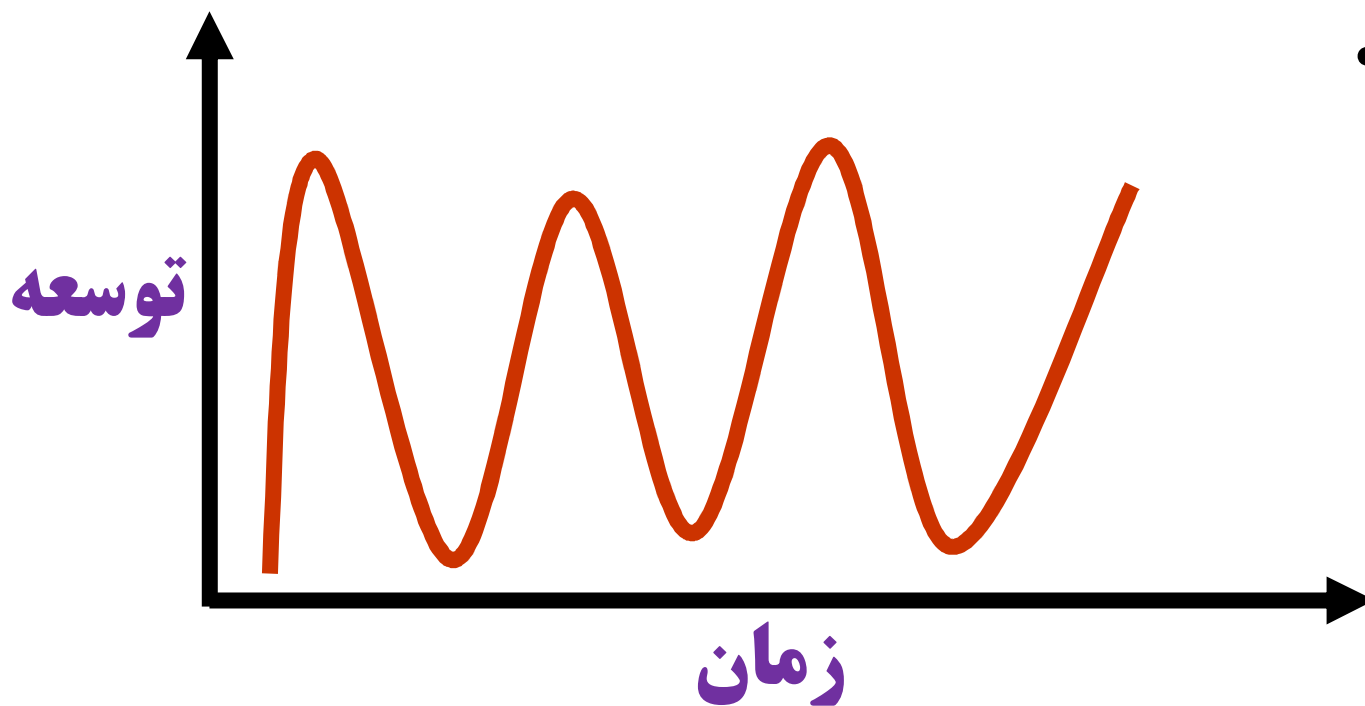
تعریف مدل؟

مدل چارچوبی رسمی یا غیر رسمی برای تحلیل است که از پیچیدگیهای جهان واقعی آن گونه خصوصیات را از یک نظام انتزاع می کند که برای رسیدن به درکی از روابط رفتاری، نهادی و فنی که اساس آن نظام را تشکیل می دهند حیاتی است.

هدف از مدل ایجاد سهولت در توضیح یک پدیده و به وجود آوردن پیش بینی های اقتصادی است.

مدل سیکلی - کلاسیکی توسعه

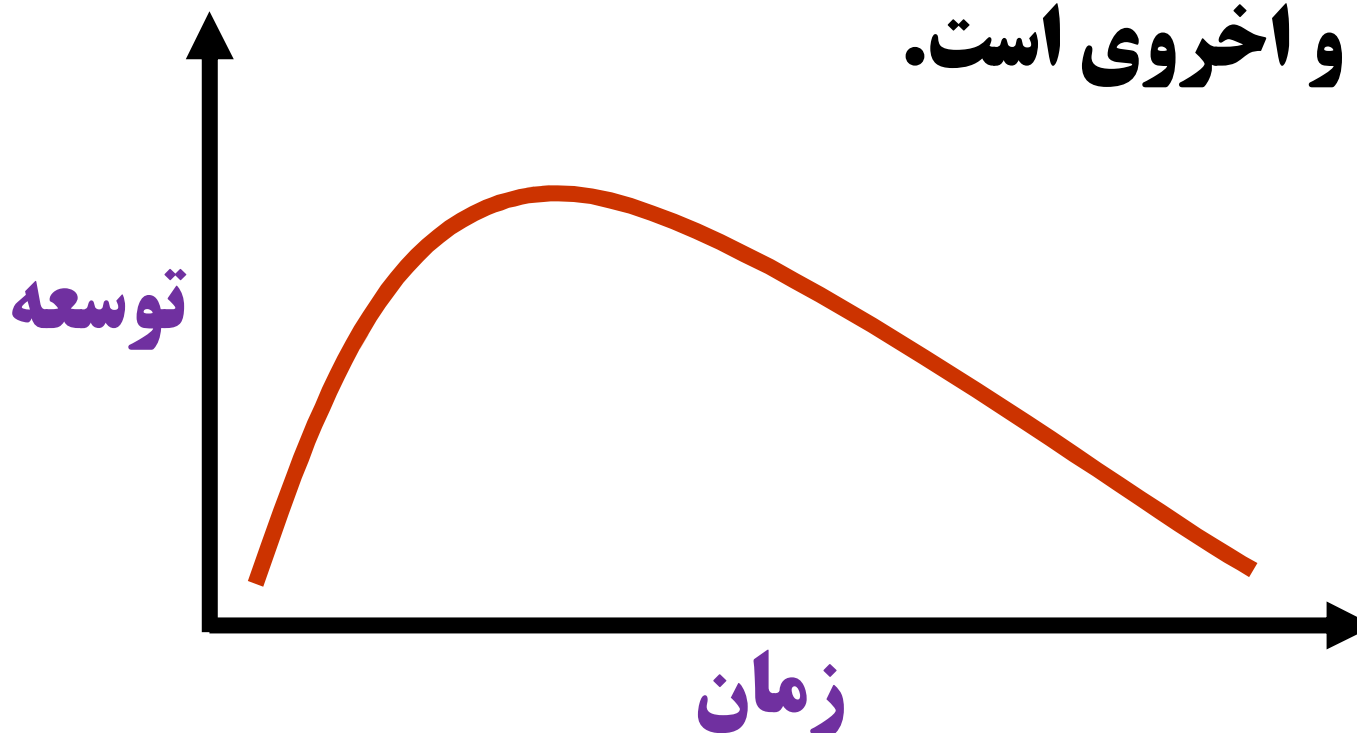
مدل سیکلی کلاسیکی شامل نگرش یونانیان و رومیان از حلقه‌های بی‌پایان رشد و فساد (زوال) همه امور مادی است.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدلی مسیحی اگوستین

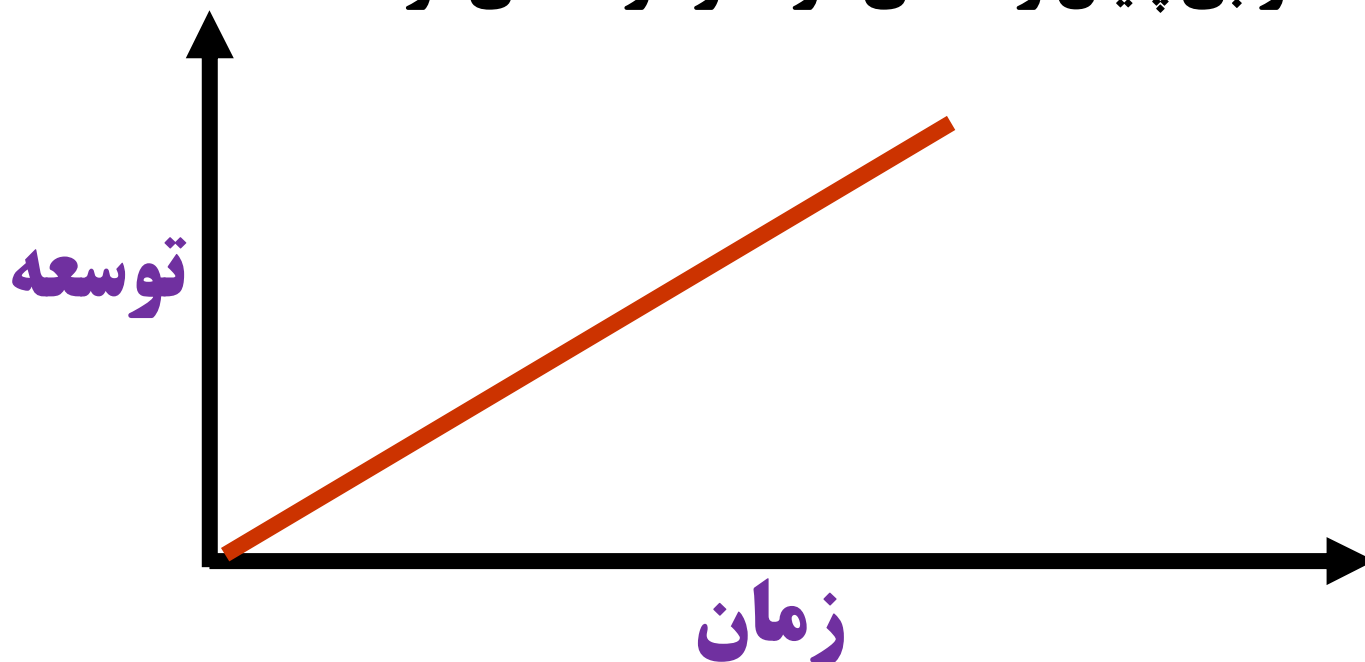
این مدل معتقد است که جهان مادی به زودی به انتهای خود خواهد رسید. آنچه که پایدار و موعود است جهان ابدی و اخروی است.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدل خطی

این مدل در واقع مرکز تمام نگرش‌های خوش‌بینانه و روشنفکرانه دربارهٔ تغییر و توسعه است در این مدل توسعه و تغییر به عنوان یک حرکت پیشبرنده و بی‌پایان و دائمی در نظر گرفته می‌شود.

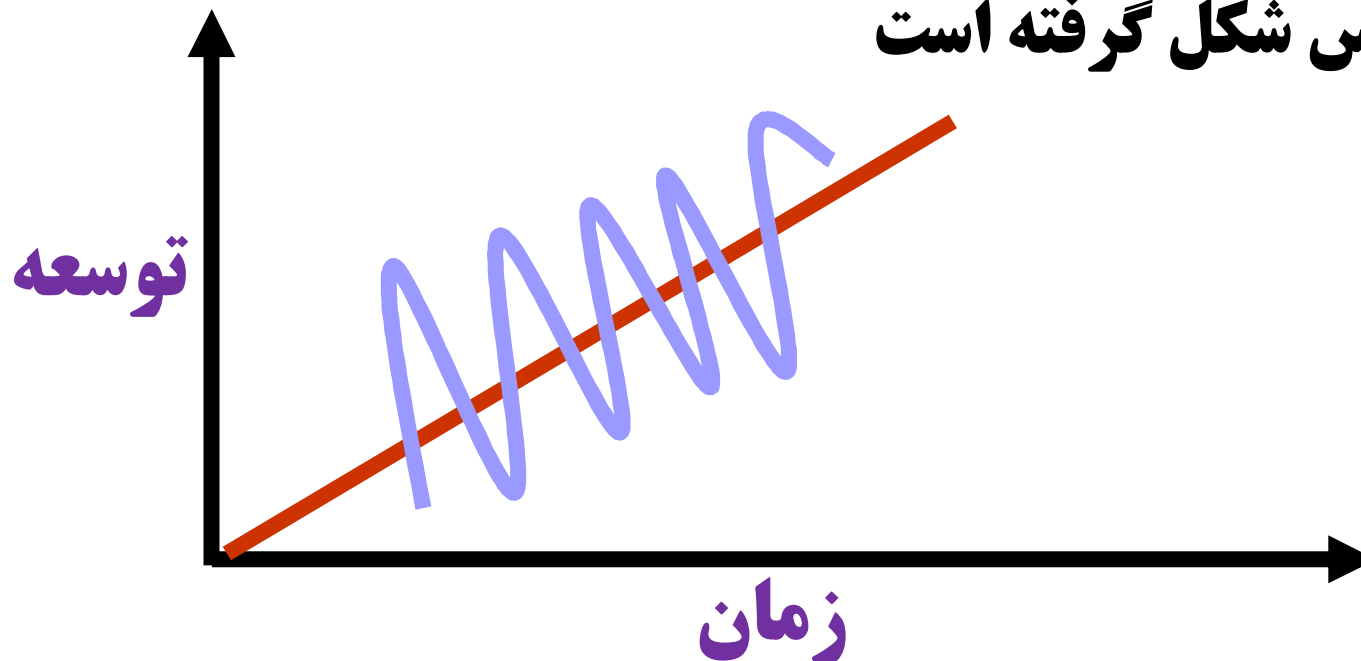

تئوریهایی چون مدرنیزاسیون و توسعه سرمایه انسانی را می‌توان در این مدل خلاصه نمود.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدل خطی - سیکلی

مدل خطی سیکلی بر پایه نظریات هگل و همچنین تفکرات مارکس شکل گرفته است

در این مدل توسعه هم شامل عوامل اقتصادی و هم عوامل غیر اقتصادی می‌باشد.

مدلهای دوبخشی توسعه

در مدلهای دو بخشی که عموماً برداشت سنتی از توسعه را شامل می‌شود جامعه به دو دسته یا دو بخش کشاورزی و صنعت تقسیم می‌گردد از جمله مدلهای دوبخشی متعارف توسعه را می‌توان به مدلهای زیر اشاره نمود.

۱- مدل بوکه

۲- مدل هیگنز

۳- مدل ریکاردو و مالتوس

۴- مدل لوئیس

۵- مدل فی و رانیس

مدل بوکه

بر طبق مدل بوکه، کشورهای در حال توسعه از دو بخش کاملاً مجزا تشکیل شده‌اند که عبارتند از:

(۱) بخش صنعتی (شهر)

که خصوصیات این بخش را دگرگون‌پذیر، بازاری و سواداگر معرفی می‌نماید.

(۲) بخش سنتی یا کشاورزی (روستا)

که خصوصیات این بخش را ایستا، وقت‌گذران و دارای بیکار پنهان میداند که به انتقال مهارت و فن آوری از بخش مدرن نیازمند است.

مدل هیگنز

از نظر هیگنز جوامع دارای دو بخش توسعه یافته و توسعه نیافته‌اند و این دو بخش از این جهت با همدیگر متفاوتند که **تکنولوژی‌ای** که در این دو بخش به کار می‌رود متفاوت است در بخش مدرن تکنولوژی پیشرفته است و در بخش سنتی تکنولوژی در سطح پایین قرار دارد.

با توجه به رشد بالای جمعیت و عدم جذب نیروی کار در بخش مدرن این بخش سنتی است که امکان جذب نیروی انسانی بخش مدرن را برای مازاد نیروی انسانی فراهم می‌کند که **افزایش نیروی کار در بخش سنتی موجب افزایش تولید می‌شود و زمینه رشد اقتصادی را فراهم می‌آورد و در کنار آن تولید بخش مدرن به کمک تکنولوژی ارتقاء خواهد یافت.**

مدل ریکاردو و مالتوس

این مدل که به **مدل بدینانه** معروف است بیان میکند که در صورت افزایش جمعیت و محدودیت در تجارت بین‌الملل کشورهای پیشتاز سرمایه‌داری، جوامع با فقر و هلاکت روبه خواهند شد. البته واقعیات حرکت جوامع بدینی‌های ریکاردو و مالتوس را تأیید نکرده است.

غفلت بزرگ ریکاردو و مالتوس و سایر بدینان اقتصادی در آن بود که به رشد دانش فنی و بهبود عملکردها که بهره‌وری کار را افزایش و کارایی استفاده از منابع تولید را بالا می‌برد توجه نمودند.

از دیگر اشکالات مدل ریکاردو و مالتوس عدم پویا بودن تحلیل‌های آنان بود که **ایستا بودن تحلیل خود به ذاته با توسعه متناقض است.**

مدل لوئیس

در مدل دو بخشی لوئیس بخش کشاورزی کار اضافی تولید می‌کند به طوری که صنایع تقریباً بدون بروز مانعی هر قدر کارگر بخواهند می‌توانند در سطح مزد رایج استخدام کنند. مدل لوئیس توصیفی از فرآیند توسعه فراهم می‌کند که او آن را به صورت **انتقال کارگر از بخش سنتی به بخش نوین** می‌بیند این خصوصیت توسعه با واقعیت نیز سازگار است زیرا اگر توسعه را در شکل افزایش درآمدهای سرانه تعریف کنیم پس فرآیند توسعه باید شامل جایگزین کردن فعالیتهای با بهره‌وری بالا باشد. در مدل لوئیس **کشاورزی اساساً نقش انفعالی را بازی می‌کند و صنعت بخش پویا** می‌باشد و در نتیجه سیاست‌گذاری موثر بر روی بخش صنعت متمرکز می‌گردد.

مدل فی و رانیس

جان فی و گوستار رانیس نیز مدل دو بخشی‌ای را تحت عنوان **مازاد نیروی انسانی** ارائه کردند این مدل بر انتخاب **تکنولوژیهای کارگربر که دارای قدرت جذب نیروی انسانی بیشتری هستند به جای تکنولوژی‌های سرمایه بر و یا برعکس** تاکید می‌نماید

فی و رانیس اعتقاد داشتند که **در مراحل اولیه توسعه می‌توان نیروی کار را از بخش معیشتی به بخش صنعتی، بدون کاهش تولیدات کشاورزی و بدون افزایش قیمت عرضه نیروی کار، انتقال داد در واقع انتقال یک کارگر از بخش معیشتی به بخش غیر معیشتی سبب ایجاد مازاد تولیدات کشاورزی می‌شود که به صورت وجه سرمایه‌ای برای توسعه بخش صنعتی درمی‌آید.**

مدلهای مراحل توسعه

مدلهایی از توسعه که عبور از مراحل معینی با ویژگی‌های خاص را از لوازم دستیابی به توسعه در تمامی کشورها می‌دانند به مدلهای مرحله‌ای توسعه معروفند که مهمترین آنها عبارتند از:

۱- مدل مراحل لیست

۲- مدل مراحل بوکر

۳- مدل مراحل اشلی

۴- مدل مراحل هیلد براند

۵- مدل مراحل کلارک

۶- مدل مراحل مارکس

۷- مدل مراحل رستو

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدل مراحل لیست

فردریک لیست تقسیم‌بندی مراحل را براساس تغییر توزیع مشاغل قرار داده است و به پنج مرحله تقسیم نموده است که عبارتند از:

(۱) مرحله توحش (وحشیگری)

(۲) مرحله شبانی

(۳) مرحله کشاورزی

(۴) مرحله کشاورزی - صنعت

(۵) مرحله کشاورزی - صنعت - تجارت

از نظر لیست توسعه کشاورزی فقط به وسیله انگیزه افزایش تقاضا در نتیجه صادرات و یا در اثر توسعه صنعت داخلی میسر است.

از این دو عامل، توسعه صنعت داخلی مهم‌ترین انگیزه توسعه کشاورزی به حساب می‌آید. چون هم تقاضا برای محصولات کشاورزی را به دلیل توسعه بخش غیر کشاورزی افزایش می‌دهد و هم موجب استفاده از دانش و روشهای بهتر تولید

می‌شود.

مدل مراحل بوکر

بوکر توسعه جوامع بشری را به سه مرحله تقسیم کرده است که عبارتند از:

۱- مرحله اقتصاد خانواری،

که خصوصت ویژه این مرحله را استقلال در تولید و مصرف بیان می‌کند.

۲- مرحله اقتصاد شهری،

که در این مرحله تولید بر طبق رسوم آن جامعه صورت می‌گیرد.

۳- مرحله اقتصاد ملی،

در این مرحله تولید به منظور ذخیره‌سازی و توزیع گسترده آن صورت خواهد گرفت.

مدل مراحل اشلی

اشلی برای توسعه جوامع چهار مرحله را در نظر می‌گیرد
که عبارتند از:

۱) مرحله نظام خانوار

۲) مرحله نظام صنفی

۳) مرحله نظام ملی

۴) مرحله نظام کارخانه‌ای

مدل مراحل هیلد براند

هیلد براند نیز برای تاریخ زندگی بشر و توسعه جوامع سه مرحله زیر را در نظر می‌گیرد

(۱) **مرحله تجارت پایاپای** که خصوصیت ویژه آن اقتصاد غیر پولی است در این مرحله مبادلات به صورت پایاپای صورت می‌گیرد.

(۲) **مرحله تجارت پولی** در این مرحله پول بر اقتصاد تسلط دارد و به عقیده هیلد براند اکثر کشورهای در حال توسعه در این مرحله به سر می‌برند.

(۳) **مرحله تجارت اعتباری** در این مرحله نقش پول تضعیف گشته و اوراق اعتباری بر اقتصاد مسلط خواهند شد و به عقیده هیلد براند کشورهای توسعه یافته امروزی در مرحله تجارت اعتباری قرار دارند.

مدل مراحل کلارک

کولین کلارک معیار اندازه‌گیری توسعه نیافتگی در جوامع را بر حسب **ترکیب فعالیت‌های تولیدی** در جامعه می‌داند به طوریکه ترکیب فعالیتها در جوامع پیشرفته ابتدا به نفع صنعت و سپس به نفع خدمات تغییر می‌کند در نگرش کلارک سه مرحله متمایز وجود دارد که عبارتند از:

۱- **مرحله کشاورزی** که در جوامع توسعه نیافته منبع اصلی تولید و در آمد آن را تشکیل می‌دهد.

۲- **مرحله صنعتی** در این مرحله ترکیب فعالیت‌های تولیدی سریعاً به نفع بخش صنعت تغییر می‌کند

۳- **مرحله خدمات** که در این مرحله نیز در اثر توسعه اقتصادی سهم بخش خدمات از ترکیب فعالیت‌های تولیدی جامعه بیشتر از بخشهای

دیگر می‌گردد.

مدل مراحل مارکس

مارکس طبقه‌بندی خود از مراحل توسعه را براساس **تکنولوژی تولید، حقوق مالکیت و آندولوژی** قرار داده است

به عقیده مارکس وضعیت اقتصادی هر جامعه تنها عاملی است. که اوضاع سیاسی، فکری، اجتماعی و دیگر پدیده‌های غیر اقتصادی را معین می‌کند و وضعیت اقتصادی نیز نشأت گرفته از **”روش تولید“، ”ابزار تولید“ و ”وضع نیروهای تولیدی“** است و این تضاد بین این سه عامل است که موجب عبور جوامع از مرحله‌ای به مرحله دیگر می‌شود.

به نظر مارکس هر جامعه‌ای در روند تاریخی خود می‌بایست از مراحل پنج‌گانه زیر عبور کند تا به کمونیسم برسد.

مراحل مدل مارکس عبارتند از:

(۱) کمون اولیه

(۲) برده‌داری

(۳) فئودالیسم

(۴) سرمایه‌داری

(۵) سوسیالیسم

در سوسیالیسم شعار "از هر کس به اندازه توانش و به هر کس به اندازه کارش" بر جامعه حاکم خواهد بود

به عقیده مارکس مدینه فاضله همان کمونیسم است که در آن فقط یک طبقه و آن هم کارگران حکومت می‌نمایند و در آن شعار "از هر کس به اندازه توانش و به هر کس به اندازه نیازش" بر جامعه حاکم می‌گردد.

مدل مراحل رستو

رستو مراحل توسعه یا حرکت جوامع و انتقال آنها از حالت عقب‌ماندگی به توسعه یافتگی را بر حسب یک رشته فعالیتها و مراحل می‌بایست تمام کشورها انجام داده و از آن بگذرند به صورت زیر توصیف می‌نماید.

۱- مرحله جامعه سنتی

۲- مرحله جامعه با شرایط اولیه برای خیز (ماقبل خیز)

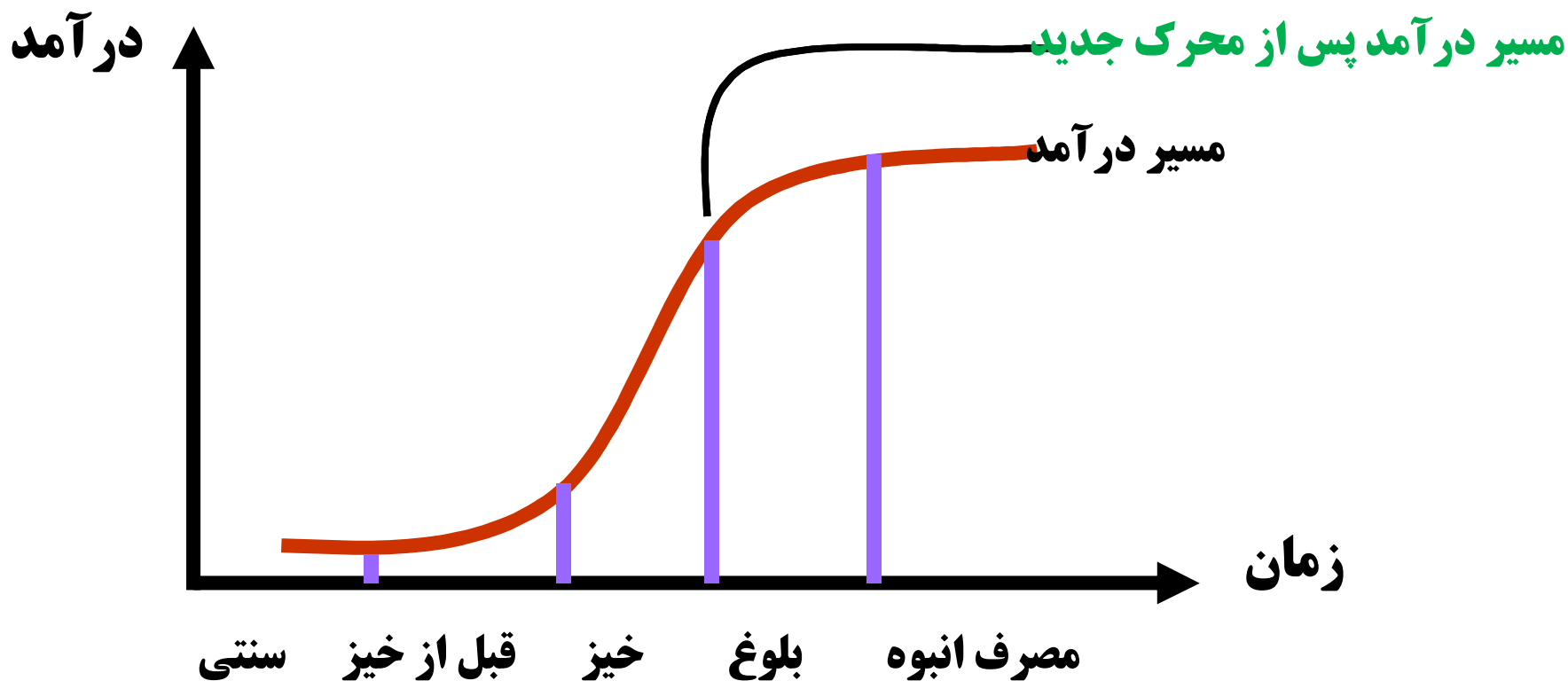
۳- مرحله خیز

۴- مرحله حرکت به سوی بلوغ اقتصادی (بلوغ اقتصادی)

۵- مرحله مصرف انبوه توده‌های مردم (عصر مصرف انبوه)

به عقیده رستو تمامی این مراحل به غیز اولین و آخرین آنها مراحل گذار هستند نه وضعیتهای تعادلی متواتر.

البته رشد هیچگاه در نقطه حداکثر S متوقف نمی‌گردد زیرا در هر نقطه‌ای از مسیر این امکان وجود دارد که پیشرفت‌های عمده تکنولوژیکی موجب پیدایش مسیر جدیدی شود

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدل توسعه متوازن (متعادل)

نورکس، روزنشتاین – رودان، و لوئیس

اساس مدل توسعه متوازن بر دو محور زیر متمرکز است:

(۱) اعتقاد به وابستگی متقابل بین بخش‌ها و زیربخش‌ها در ایجاد بازار برای یکدیگر.

(۲) اعتقاد به وجود صرفه‌جویی‌های خارجی حاصل از ایجاد یا تقویت فعالیتهای اقتصادی.

به عقیده روزنشتاین – رودان یک سرمایه‌گذاری وسیع می‌تواند از طریق مشروط کردن تقاضا برای یک صنعت دیگر بر محدودیت تقاضای کل که به زعم وی مانع اساسی توسعه در کشورهای توسعه نیافته است نائل آید بنابراین او اعتقاد به ایجاد **یک فشار بزرگ (Big Push)** برای حل مشکل کشورهای توسعه نیافته می‌باشد. نورکس، رودان و لوئیس : برای ایجاد رشد پایدار و مستمر، **توازن بین شهر و روستا، بخش کشاورزی با بخش صنعت و توازن بین مناطق مختلف** در اجرای مدل‌های رشد و توسعه باید مورد توجه قرار گیرد.

یک برنامه توسعه برای آنکه شانس موفقیت داشته باشد ضروری است **حداقلی از منابع لازم** بدان اختصاص یابد. به عبارت ساده‌تر قبل از اینکه یک هواپیما به پرواز درآید باید به یک سرعت مشخص و تعیین‌کننده‌ای روی باند فرودگاه دست یابد. به عقیده روزنشتاین رودان اگر منابع تدریجاً به جریان افتد. تاثیر کلی مجموع دفعات نسبت به حاصل جمع اجزاء خواهد شد. اگر به اندازه سرمایه $\frac{c}{10}$ نوبت مساوی در اختیار واحدی گذارده شود. تاثیر کلی مجموع ۱۰ نوبت به اندازه C در صورتی که در یک نوبت داده شود نخواهد بود و کمتر است.

مدل توسعه نامتوازن (نامتعادل)

افرادی چون هیرشمن با مطرح کردن اشکالاتی بر مدل توسعه متعادل، مدل دیگری به نام مدل توسعه نامتعادل را ارائه کردند آنها با تذکر در مورد **محدودیت نیروهای تخصصی و سرمایه** در کشورهای در حال توسعه این مدل را به عنوان یک مدل جایگزین برای مدل توسعه متعادل مطرح نمودند. منظور از توسعه نامتعادل نیز **اولویت دادن و انتخاب بخشی از اقتصاد به عنوان بخش پیشتاز و تمرکز سرمایه در آن**

به نظر هیرشمن بخش پیشتاز بخشی است که علاوه بر داشتن بازدهی بالا و بالا بودن تغییرات تکنیکی در آن، محرک سایر فعالیتهای اقتصادی است. به عقیده هیرشمن یکی از تنگناهای مهم در اقتصادهای در حال توسعه، کمبود کارفرمایان اقتصادی است. با به کار گرفتن مدل توسعه نامتعادل و سرمایه‌گذاری در بخش پیشتاز (Leading Sector) یک سری فعالیتهای مرتبط با آن بخش سودآور می‌شوند و این علامت خوبی برای جذب سرمایه‌های راکد سرگردان است. به هر حال منظور از سرمایه‌گذاری در بخشهایی از اقتصاد لزوماً به مفهوم اجرای پروژه‌های بزرگ نیست بلکه بایستی به دنبال طرح‌های استراتژیک بود.

منظور از طرح‌های استراتژیک در مدل توسعه نا متعادل عبارت است از طرح‌هایی بوده که می‌توانند نقش پیشرو داشته، سایر فعالیت‌ها را تحت تاثیر قرار دهند به عبارت دیگر بتوانند **بیشترین پیوندهای پسین (Backwards Linkages) و پیشین (Forwards Linkages)** را برقرار نمایند.

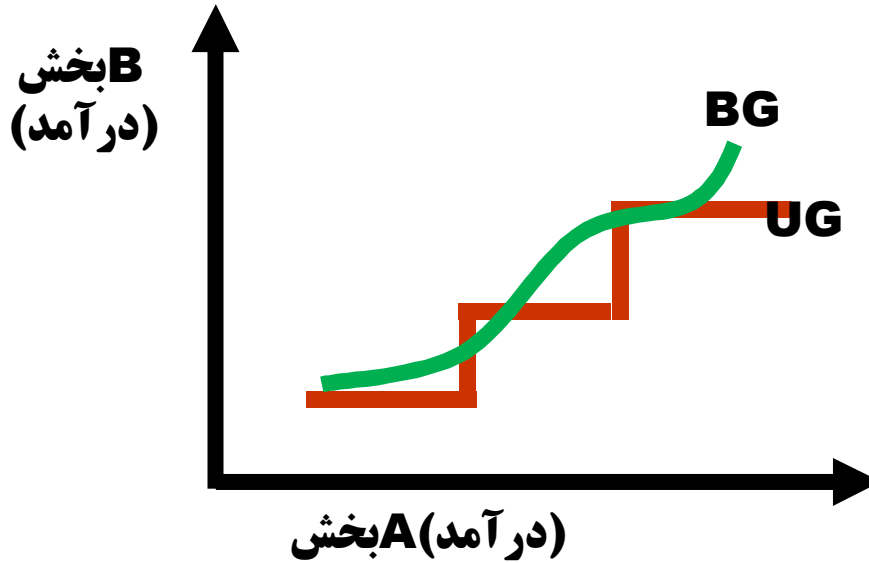
منظور از پیوندهای پسین و پیشین فعالیت‌هایی هستند که که به ترتیب **تغذیه کننده فعالیت‌های دیگر هستند و یا از فعالیت تغذیه می‌شوند** به طور مثال صنایعی نظیر صنعت فولاد، شیشه، رنگ، پلاستیک و ... **تغذیه کننده صنعت اتومبیل سازی هستند که این صنایع فعالیت های پسین صنعت اتومبیل می‌باشند.** اما فعالیت‌های نظیر **جاده سازی، تعمیرگاه‌های اتومبیل‌سازی و ...** که به خاطر ایجاد صنعت اتومبیل‌سازی بوجود می‌آیند **فعالیت‌های پیشین نامیده می‌شوند.**

بررسی اثر پسروی (رشد متعارض) در مدل توسعه نامتوازن

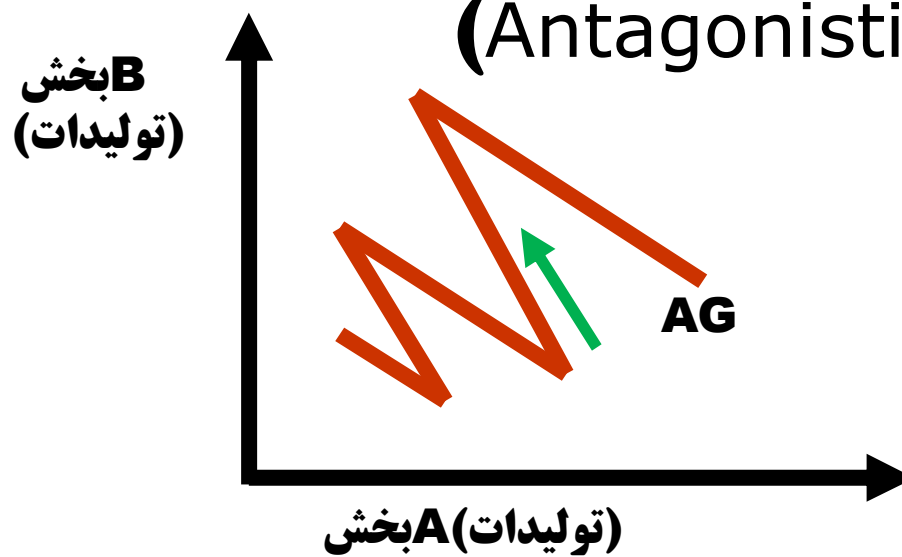
هیرشمن از فرآیند **رشد متعارض** به عنوان شنا کردن در خلاف جهت آب یاد می‌کند

معتقد است در مواردی که اهداف و نتایج درآمدی در دو بخش (و حتی در دو صنعت) در تضاد با هم قرار گیرد بطوریکه موفقیت صاحبان درآمد یکی از دو بخش به قیمت ناکامی بخش دیگر تمام شود انعکاس افزایشهای احتمالی همه‌جانبه تولیدات به گونه‌ای است که درآمدهای دریافتی هر دو بخش در جریان فرآیند کلی افزایش می‌یابد اما در هر لحظه پیشرفت یک بخش (A) به قیمت کندی بخش دیگر (B) و به عکس خواهد بود که چنین حالتی را رشد متعارض نام نهاده است.

رشد متوازن و نامتوازن (Balanced and Growth) (Unbalanced)

رشد متعارض (Antagonistic Growth) (AG)

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

به عقیده هیرشمن این امکان وجود دارد که دو محور
مختصات را نماینگر درآمدهای دو گروه مهم اجتماعی
مانند کارگران و سرمایه‌داران تلقی نکنیم بلکه به طور
کلی‌تر آنها را معرف **دو هدف اجتماعی** مهم مانند ثبات
اقتصادی داخلی و خارجی و رشد، و **یا رشد و**
برابری (نابرابری کمتر در توزیع درآمدها و ثروت) یا
در همان راستا برابری و ثبات محسوب داریم در این
صورت در خواهیم یافت که شنا کردن در خلاف مسیر
آب عملی است که جوامع غربی وقتی که اصولاً حرکتی
به سوی جلو داشته‌اند در آن مسیر طی طریق کرده‌اند.

البته هیرشمن خطر حرکت در خلاف جهت مطلوب را نیز
خاطر نشان می‌سازد و می‌گوید در چنین شرایطی علناً
دمکراسی در حالت بحران قرار می‌گیرد و حالت
مجموعه صفر (Zero Sum) یا حتی مجموعه منفی
پدیدار می‌شود. حال باید در جستجوی راه‌حلهای
سیاسی همانند پایان دادن به درگیریهای مخرب حزبی
و حصول توافق ملی در مورد هدفهای اساسی بود تا
جامعه بتواند در مسیر توازن حرکت کند و همزمان در
جهت هر یک و همه هدفهای مورد توافق پیشرفت نماید
چنین است که از ضعف عملکرد نظامهای دمکراتیک
وسوسه‌های دیکتاتوری و تمرکز و قدرت‌طلبی
برمی‌خیزد.

شاخص‌های سنجش توسعه

گزارش سازمان ملل متحد برای اولین بار در سال ۱۹۵۴
دوازده (۱۲) شاخص را مشخص می‌نماید که عبارتند از:

۱. بهداشت، شامل شرایط جمعیت شناختی

۲. غذا و تغذیه

۳. وضعیت اشتغال

۴. آموزش و پرورش، شامل سواد و مهارت آموزشی

۵. شرایط کار

شاخص‌های سنجش توسعه

۶. مصرف کل و پس انداز

۷. حمل و نقل

۸. مسکن، شامل تسهیلات خانگی

۹. پوشاک

۱۰. تفریح و استراحت

۱۱. امنیت اجتماعی

۱۲. آزادی‌های بشری

شاخص در آمد ملی و در آمد سرانه

یکی از تفاوت‌های کشورهای توسعه یافته با کشورهای توسعه نیافته در سطح در آمد ملی و در آمد سرانه است.

در تعریف این مفهوم می توان بیان نمود که اگر در یک دوره معین، معمولاً یک سال، مجموع ارزش افزوده همه بخشهای اقتصادی را در داخل کشور محاسبه کنند آن را تولید ناخالص داخلی گویند

شاخص درآمد ملی و درآمد سرانه

اگر مجموع ارزش افزوده را برای اقتصاد ملی محاسبه کنند
آن را تولید ناخالص ملی می نامند

چنانچه استهلاک از تولید ناخالص ملی کم گردد آن را
درآمد ملی می گویند

و اگر درآمد ملی به جمعیت کشور تقسیم شود درآمد ملی
سرانه به دست می آید.

شاخص درآمد ملی و درآمد سرانه

بر اساس این شاخص عموماً کشورهای جهان به **چهار** دسته تقسیم می کنند.

(۱) کشورهای دارای درآمد سرانه پایین، کمتر از **۷۸۵** دلار

(۲) کشورهای دارای درآمد سرانه متوسط، از **۷۸۶** دلار تا **۳۱۲۵** دلار

(۳) کشورهای دارای درآمد سرانه متوسط به بالا، از **۳۱۲۶** دلار تا **۹۶۵۵** دلار

شاخص درآمد ملی و درآمد سرانه

۴) کشورهای دارای درآمد سرانه بالا آنها بیشتر از

۹۶۵۶ دلار

شایان ذکر است که براساس این شاخص در سال

۲۰۰۰ درآمد سرانه جهان ۳۰۹۷ دلار می‌باشد و

به لحاظ این شاخص، **ایران** در دسته کشورهای با

درآمد سرانه **متوسط** قرار می‌گیرد.

شاخص رشد اقتصادی پایدار

رشد اقتصادی **مستمر** یکی از شاخصهای توسعه به حساب می‌آید براساس این شاخص می‌توان بیان نمود که در چهار قرن گذشته (۱۵۸۰ تا ۱۸۲۰) کشور **هلند** با رشد سالانه **۰.۲ درصد** بالاترین رشد اقتصادی مستمر را دارد بود همچنین از سال ۱۸۲۰ تا ۱۸۹۰ کشور **انگلیس** با **۱.۲ درصد** رشد به لحاظ رشد اقتصادی مستمر بالاتر از همه کشورها قرار می‌گرفت.

شاخص رشد اقتصادی

در سالهای اخیر از سال ۱۸۹۰ تا کنون این کشور آمریکا است که با رشدی بالغ بر ۲.۲ درصد در سال بالاترین رشد اقتصادی مستمر را به خود اختصاص می‌دهد. برای آنکه تصویری روشنتر از آینده جهان براساس این شاخص ارائه شود به مثال زیر توجه کنید:

اگر متوسط درآمد سرانه را برای کشورهای توسعه یافته ۲۷۸۴۷ دلار ، برای کشورهای در حال توسعه ۳۷۸۳ دلار و برای کشورهای آسیای شرقی ۴۲۹۰ دلار فرض کنیم و با فرض ادامه روند کنونی رشد در این کشورها تا چند سال دیگر می‌توان امیدوار بود که بقیه کشورها بتوانند درآمد سرانه خود را به سطح کنونی درآمد کشورهای توسعه یافته

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

برسانند؟

شاخص رشد اقتصادی

در پاسخ می‌بایست بیان داشت که در آمد سرانه کشورهای در حال توسعه بعد از ۸۸ سال، در آمد سرانه کشورهای آسیای شرقی بعد از ۳۳ سال به سطح کنونی در آمد کشورهای توسعه یافته خواهد رسید اما اگر نرخ رشد کشورهای توسعه یافته تا سال ۲۰۵۰، ۲.۱ درصد در سال باشد در این صورت کشورهای در حال توسعه سالانه می‌بایست ۶.۶۲ درصد رشد سالانه داشته باشند تا در آمدشان در نیمه قرن بیستم با در آمد کشورهای توسعه یافته برابری نماید.

شاخص توزیع درآمد

بالا بودن سطح درآمد برای بالا بودن سطح زندگی در جامعه شرط لازم است اگر درآمد جامعه‌ای بالا ولی توزیع آن نامتعادل باشد در این صورت بسیاری از مردم جامعه ممکن است در فقر بسر برند از ساده‌ترین شاخصهایی که برای توزیع درآمد به کار می‌رود **مقایسه کردن سهم دهکهای درآمدی جامعه و ضریب جینی** است ضریب جینی عددی بین صفر و یک است که هر چه این عدد به صفر نزدیکتر باشد توزیع درآمدی مناسبتری را گویا است

شاخص توزیع درآمد

با ضرب کردن ضریب جینی در عدد ۱۰۰ شاخص جینی به دست می آید براساس گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۲ کشور اسلواکی با شاخص جینی ۱۹.۵ متعادلترین و کشور سیرالئون با شاخص جینی ۶۲.۹ بدترین وضع را به لحاظ توزیع درآمدها داشته‌اند. شاخص جینی ایران ۴۵.۲ گزارش شده است

شاخص سواد و آموزش

در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان بیسوادی ریشه کن شده است براساس این شاخص سازمان ملل متحد از شاخص ویژه‌ای به نام **شاخص دانایی** استفاده می‌نماید که با استفاده از ضریب **دوسوم سواد بزرگسالان در یک سوم متوسط سالهای تحصیل آنان بدست می‌آید**

بانک جهانی از شاخص دیگری با عنوان شاخص سهم هزینه‌های آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی کشورها استفاده می‌نماید

شاخص سواد و آموزش

براساس شاخص سهم هزینه‌های آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی می‌توان بیان نمود که سهم هزینه‌های آموزش و پرورش در جهان از تولید ناخالص داخلی کشورها در قرن نوزدهم از ۴ درصد با بالای ۵ درصد در قرن بیستم افزایش پیدا کرده و همچنان نیز در حال رشد است

شاخص سواد و آموزش

براساس این شاخص **زامبیا** با **۱.۸** درصد کمترین و ازبکستان با **۹.۴** درصد بالاترین سهم را به لحاظ سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص می دهند

این شاخص در **ایران ۴** درصد بوده به عبارت دیگر چهار درصد از تولید ناخالص داخلی کشور صرف هزینه های آموزش و پرورش در ایران می گردد.

شاخص بهداشت و درمان

بالا بودن امکانات بهداشتی و درمانی یکی از جلوه‌های توسعه یافتگی کشورها محسوب می‌گردد برای بهداشت و درمان نیز شاخص‌های متعددی ارائه شده است که می‌توان به مواردی چون: سهم هزینه‌های بهداشتی از تولید ناخالص داخلی کشورها، تعداد پزشک و تخت بیمارستانی به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت، نرخ باروری، امید به زندگی افراد و نرخ مرگ و میر کودکان و همچنین نرخ مرگ و میر در کشورها را اشاره نمود.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

شاخص بهداشت و درمان

براساس شاخص سهم هزینه‌های بهداشتی از تولید ناخالص داخلی کشورهای جهان می‌توان بیان داشت که این رقم برابر ۲ درصد برای کشورهای کم درآمد تا ۱۰ درصد برای کشورهای پردرآمد متغیر می‌باشد.

در ایران باروری کل ۲.۸ درصد امید به زندگی ۷۰ سال نرخ مرگ و میر نوزادان در هر ۱۰۰۰ تولد کمتر از ۳۰ کودک و نرخ مرگ و میر بزرگسالان در هر ۱۰۰۰ نفر، در مردان ۱۵۰ و در زنان ۱۴۰ گزارش شده است

شاخص رشد و ساختار جمعیت

در کشورهای توسعه یافته رشد جمعیت محدود است ولی یکی از
عمومیت‌های کشورهای توسعه نیافته جمعیت بالا و عدم تعادل
در هرم جمعیتی این کشورها می‌باشد براساس این شاخص
کلی می‌توان شاخصهایی متعددی را در نظر گرفت که یکی
از مهمترین آنها **شاخص ساختار سنی جمعیت** می‌باشد در این
شاخص جمعیت فعال کشورها در محدود سنی ۱۵-۶۴
محاسبه گردیده و نشان می‌دهد که **۶۲** درصد جمعیت جهان
در این محدود قرار دارند

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

شاخص رشد و ساختار جمعیت

جمعیت کمتر از ۱۵ سال و بیشتر از ۶۴ سال عموماً دارای وابستگی اقتصادی به جمعیت فعال می باشند براساس این شاخص می توان دریافت که مشکل اصلی جمعیت در کشورهای توسعه یافته جمعیت بالای سالمندان و برای کشورهای توسعه نیافته جمعیت بالای کودکان و نوجوانان می باشد

شاخص ساختار اقتصادی

از جمله ساختارهای اقتصادی ناقص و ناکارآمد در کشورهای توسعه نیافته را می توان:

کافی نبودن سرانه زمین هر کشاورز،

عدم تعادل مناسب در سهم نیروی کار در بخشهای سه گانه (کشاورزی، صنعت و خدمات)

هزینه های نظامی گزاف،

هزینه های تحقیق و توسعه ناکافی،

بیکاری و کم کاری و مواردی از این قبیل عنوان نمود.

شاخص کیفیت فیزیکی زندگی (PQLI)

این شاخص (The Physical Quality of Life Index) توسط

موریس در سال ۱۹۷۹ تهیه گردید و مواردی چون: امید به زندگی در

سن یک سالگی، مرگ و میر نوزادان و سواد را در برمی گیرد. در این

رابطه برای هر کشور در هر یک از شاخصهای ذکر شده عددی بین یک

تا ۱۰۰ منظور میشود مطالعات نشان می دهد که همبستگی بسیار

شدیدی بین شاخص کیفیت زندگی و تولید ناخالص ملی کشورها وجود

دارد بطوریکه هر چه تولید ناخالص ملی کشورها بالاتر باشد شاخص

کیفیت زندگی در آن کشورها نیز بالاتر خواهد بود و بلعکس

شاخص توسعه انسانی (HDI)

توسعه انسانی فرآیند تقویت انتخابهای مردم است و تقویت انتخابهای مردم از طریق گسترش توانیهای و کارکردهای انسانی به دست می آید در تمامی سطوح توسعه سه توانایی اساسی توسعه انسانی برای مردم قابل درک است که عبارتند از **عمر طولانی و سالم، دانش و دانایی افراد انسانی و دسترسی به منابع** مورد نیاز برای فراهم نمودن یک زندگی آبرومندانه برای تمامی افراد می باشد.

شاخص توسعه انسانی

شاخص توسعه انسانی (**Human Development Index**)

Index) در سال ۱۹۹۰ توسط برنامه سازمان ملل

متحد طراحی گردید این شاخص بین صفر تا یک در

نوسان بوده و بر مبنای شاخص هایی چون **طول عمر** ،

سطح تحصیلات و سطح زندگی تعیین می گردد. در سال

۱۹۹۸ تغییراتی در اندازه گیری این شاخص انجام شد.

شاخص توسعه انسانی

. شاخص جدید توسعه انسانی : طول عمر براساس امید به زندگی در بدو تولد، سطح تحصیلات براساس سواد بزرگسالان با ضریب دوسوم و سطح زندگی توسط شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه اندازه گیری می گردد. بر این اساس شاخص توسعه انسانی ایران در سال ۲۰۰۲ در رتبه ۹۸ جهان، امید به زندگی در ایران ۷۰ سال و نرخ باسوادی بزرگسالان نیز ۷۶ درصد می باشد

با توجه به مسائل کلی مطرح شده شاخصهای اقتصادی و اجتماعی توسعه را می‌توان براساس تقسیم‌بندی موسسه توسعه اجتماعی سازمان ملل متحد به صورت زیر عنوان نمود:

- ۱- امید به زندگی در بدو تولد
- ۲- درصد جمعیت در نقاط بالای ۲۰۰۰ نفر جمعیت
- ۳- مصرف سرانه پروتئین حیوانی در روز
- ۴- درصد ثبت نام در دوره ابتدایی و متوسطه
- ۵- نسبت ثبت نام در آموزش فنی و حرفه‌ای
- ۶- متوسط تعداد افراد در هر اتاق
- ۷- شمارگان روزنامه به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

۸- درصد جمعیت فعال اقتصادی که دارای برق، گاز، آب و امکانات دیگر هستند

۹- تولید سرانه کشاورزی هر فرد شاغل در کشاورزی

۱۰- درصد نیروی انسانی بزرگسال در کشاورزی

۱۱- مصرف سرانه برق (به کیلو وات)

۱۲- مصرف سرانه فولاد (به کیلو گرم)

۱۳- مصرف سرانه انرژی

۱۴- درصد تولید ناخالص داخلی در صنعت کارخانه‌ای

۱۵- سرانه بازرگانی خارجی

۱۶- درصد حقوق و دستمزد بگیران نسبت به کل جمعیت فعال اقتصادی

آدلمان و موريس نیز شاخصهایی را برای سنجش وضعیت توسعه و توسعه نیافتگی کشورها ارائه کرده‌اند که به صورت زیر می‌باشد:

- (۱) اندازه بخش کشاورزی سنتی
- (۲) میزان دوگانگی
- (۳) میزان شهرنشینی
- (۴) ویژگی اساسی سازمان اجتماعی
- (۵) اهمیت طبقه متوسط بومی
- (۶) میزان تحرک اجتماعی
- (۷) نرخ باسوادی
- (۸) میزان ارتباطات گروهی
- (۹) درجه همگنی فرهنگی و قومی
- (۱۰) درجه تنش اجتماعی

- (۱۱) **درجه مدرنیزاسیون چشم انداز**
- (۱۲) **درجه یکپارچگی ملی و احساس وحدت ملی**
- (۱۳) **میزان تمرکز قدرت سیاسی**
- (۱۴) **قدرت نهادهای دمکراتیک**
- (۱۵) **میزان آزادیهای سیاسی و مطبوعات**
- (۱۶) **درجه رقابت احزاب سیاسی**
- (۱۷) **مبنای برتری نظام حزبی سیاسی**
- (۱۸) **قدرت جابه جایی کار**
- (۱۹) **قدرت سیاسی نخبگان سنتی**
- (۲۰) **قدرت سیاسی ارتش**
- (۲۱) **درجه کارایی اداری**
- (۲۲) **میزان دخالت رهبری در توسعه اقتصادی**
- (۲۳) **میزان ثبات سیاسی جامعه**
- (۲۴) **نرخ رشد تولید ناخالص ملی سرانه**

- (۲۵) میزان تولید ناخالص ملی سرانه
- (۲۶) وفور منابع طبیعی
- (۲۷) میزان سرمایه‌گذاری ناخالص
- (۲۸) سطح نوسازی صنعت
- (۲۹) تغییر در درجه صنعتی شدن بعد از سال ۱۹۵۰
- (۳۰) سطح کفایت سرمایه فیزیکی سرانه
- (۳۱) میزان افزایش در سرمایه فیزیکی سرانه بعد از سال ۱۹۵۰
- (۳۲) ویژگی سازمان کشاورزی
- (۳۳) سطح نوسازی تکنیکها در کشاورزی
- (۳۴) میزان افزایش در بهره‌وری کشاورزی بعد از سال ۱۹۵۰
- (۳۵) سطح کارایی نظام مالیاتی
- (۳۶) درجه بهبود در نظام مالیاتی بعد از ۱۹۵۰
- (۳۷) سطح کارایی نهادهای مالی
- (۳۸) درجه بهبود در منابع انسانی
- (۳۹) ساختار بازرگانی خارجی

توسعه روستایی

ضرورت و اهمیت توسعه روستایی

به نظر مایکل تودارو ضرورت تقدم و توجه به توسعه روستایی نسبت به توسعه شهری به این علت نیست که اکثریت جمعیت جهان سوم در مناطق روستایی قرار دارند بلکه به این علت است که راه حل نهایی مساله بیکاری شهری و تراکم جمعیت، در بهبود محیط روستایی است.

با برقراری تعادل مناسب بین امکانات اقتصادی شهر و روستا و نیز ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت وسیع مردم در تلاش هایی که برای توسعه ملی صورت می گیرد و متمتع شدن از مواهب آن کشورهای در حال توسعه گام بزرگی در جهت تحقق معنای حقیقی توسعه برخواهند داشت.

روستا

- نوع عمومی و جهانی مناطق روستایی کاملاً تعریف نشده است ولی می‌توان موارد زیر را برای مناطق روستایی برشمرد:
- (۱) مکانی که انسان‌ها در آن سکونت دارند و ساختار شغلی آنان بخش کوچکی از فضای کلی موجود را تشکیل می‌دهد.
  - (۲) غلبه با محیط زیست طبیعی است که در آن جنگل‌ها، کوه‌ها بیابان‌ها فضای غالب کلی را تشکیل می‌دهند.
  - (۳) تراکم جمعیتی را در این مناطق بین ۵ تا ۱۰ هزار نفر است.
  - (۴) بیشتر مردم آن مناطق کشاورز هستند و کشاورزی می‌کنند.
  - (۵) دسترسی به زمین معمولاً در این مناطق با هزینه کمتری همراه است

روند جمعیت روستایی در سال‌های ۱۹۵۰-۲۰۳۰

نرخ رشد		جمعیت				گروهها
-۲۰۳۰ ۲۰۰۰	-۲۰۰۰ ۱۹۵۰	۲۰۳۰	۲۰۰۰	۱۹۷۵	۱۹۵۰	جمعیت روستایی (میلیون نفر)
-۰,۹۴	۰,۲۸	۶۱	۷۱	۶۴	۶۲	آمریکای شمالی
-۰,۳۳	۰,۵۵	۱۱۶	۱۲۷	۱۲۴	۹۷	آمریکای لاتین و کارائیب
۰,۶۱	۰,۹۸	۱۰	۸	۶	۵	اقیانوسیه
-۱,۱۳	-۰,۰۶	۱۳۱	۱۶۳	۲۲۱	۲۶۱	اروپا
-۰,۰۴	۱,۷۳	۲۲۷۱	۲۲۹۷	۱۸۰۵	۱۱۵۵	آسیا
۱,۴۱	۱,۴۹	۷۰۲	۴۹۸	۳۰۴	۱۸۸	آفریقا
جمعیت روستایی به میلیارد نفر						
۰,۰۱	۱,۱۸	۳,۹۲	۳,۱۹	۲,۵۲	۱,۷۷	جهان
-۱,۰۹	-۰,۵۴	۰,۱۲	۰,۹۲	۰,۱۳	۰,۷۳	مناطق توسعه یافته
۰,۰۲	۱,۶۴	۳,۰۸	۲,۹	۲,۲۱	۱,۴	مناطق توسعه نیافته

روند جمعیت روستایی در سال‌های ۲۰۳۰-۱۹۵۰

در سال ۲۰۰۰ جمعیت روستایی جهان در ۳۵ کشور در حدود ۸۵٪ جمعیشان است.

در سال ۲۰۳۰ در **بنگلادش، پاکستان و اندونزی** همانند کشورهای **چین و هند** جمعیت روستایی به بیش از ۱۰۰ میلیون نفر خواهد رسید.

می‌توان دریافت که جمعیت مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه از حدود ۲ میلیارد نفر در سال ۱۹۶۰ به ۳ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۰ رسیده است. و به تقریباً **۴ میلیارد** نفر در سال **۲۰۳۰** خواهد رسید.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

عواملی که باعث توجه به توسعه روستایی در دهه (۱۹۷۰) گردیدند عبارتند از:

این واقعیت که نزدیک به ۷۰٪ جمعیت کشورهای در حال توسعه در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و درصد بالایی از این جمعیت در کشورهای فقیر قرار دارند که دارای نرخ بالای رشد جمعیتی نیز هستند.

تشدید نابرابری‌ها و میزان بیکاری و مهاجرت روستائیان به شهرها و مشکلات حادث شده از افزایش جمعیت شهرها، چون رشد حاشیه‌نشینی و ناموزون شدن شهرها.

موفقیت برخی از کشورها در حوزه توسعه روستایی به خصوص کشور چین، زمینه را برای توجه بیشتر به توسعه روستایی فراهم آورد.

تعریف توسعه روستایی

توسعه روستایی فرآیندی است که مردم روستایی را هدایت می‌کند تا **ظرفیت خود** را جهت کنترل بر محیط خویش بالا ببرند و این فرآیند همراه می‌شود با **توزیع بیشتر منافع** بین مردم که خود نتیجه چنان **کنترلی بر محیط است**.

فرآیندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون **برنامه‌ریزی، سازماندهی، تقویت خوداتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستائیان** تلاش می‌کند که **در آنها قدرت، توان و اختیار بهره‌گیری از قابلیتها و منابع در اختیارشان** را تقویت کند تا به واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به **وضعیت مطلوب‌تر تغییر دهند**.

تعريف توسعه روستایی

Development that benefits rural populations; where development is understood as the sustained improvement of the population's standards of living or welfare (Anríquez and Stamoulis, 2007).

Rural development is the improvement in overall rural community conditions, including economic and other quality of life considerations such as the environment, health, infrastructure, and housing (USDA, 2006)

حوزه فعالیت در توسعه روستایی

به نظر اف (uphoff) حوزه فعالیت در توسعه روستای شامل پنج بخش است که عبارتند از:

۱. مدیریت منابع طبیعی
۲. امور زیر بنایی روستایی
۳. مدیریت منابع انسانی
۴. توسعه کشاورزی
۵. توسعه فعالیتهای غیر کشاورزی

که به نظر او این بخشها باید در چارچوب توسعه نهادی مورد اهتمام قرار گیرند.

اهداف توسعه روستایی

برنامه‌های توسعه روستایی جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور به شمار می‌رود که برای دگرگون سازی ساخت اجتماعی و اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌رود به طوری که اهداف توسعه روستایی را می‌توان در چهار جنبه زیر مشخص کرد:

۱. اهداف اقتصادی

از جمله اهداف اقتصادی مورد نظر در توسعه روستایی، ایجاد **درآمد ثابت و دائمی**، امنیت **شغلی**، تعادل شغلی، امکان کسب یک زندگی **آزاد**، توانایی پاسخگویی **منابع**، توزیع و مصرف برای مدت **طولانی** و پایدار را نام برد.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

اهداف توسعه روستایی

۲. اهداف اجتماعی

در زمینه‌ی اجتماعی نیز توسعه روستایی اهدافی چون حفظ سلامتی جامعه، دسترسی و توسعه آموزش، حفظ محیط طبیعی جهت سلامتی جامعه و رسیدن به خوداتکایی بر اساس ارزشهای فرهنگی را دنبال می‌نماید.

۳. اهداف طبیعی

از نظر حفظ محیط طبیعی نیز توسعه روستایی در صدد حفاظت از منابع طبیعی، تغییر در نوع زندگی، به وجود آوردن یک احساس مسؤلیت بین‌المللی و همچنین تکمیل استانداردهای محیط طبیعی و اعمال آن در همه واقعیات زندگی اجتماعی مردم می‌باشد.

۴. اهداف سیاسی

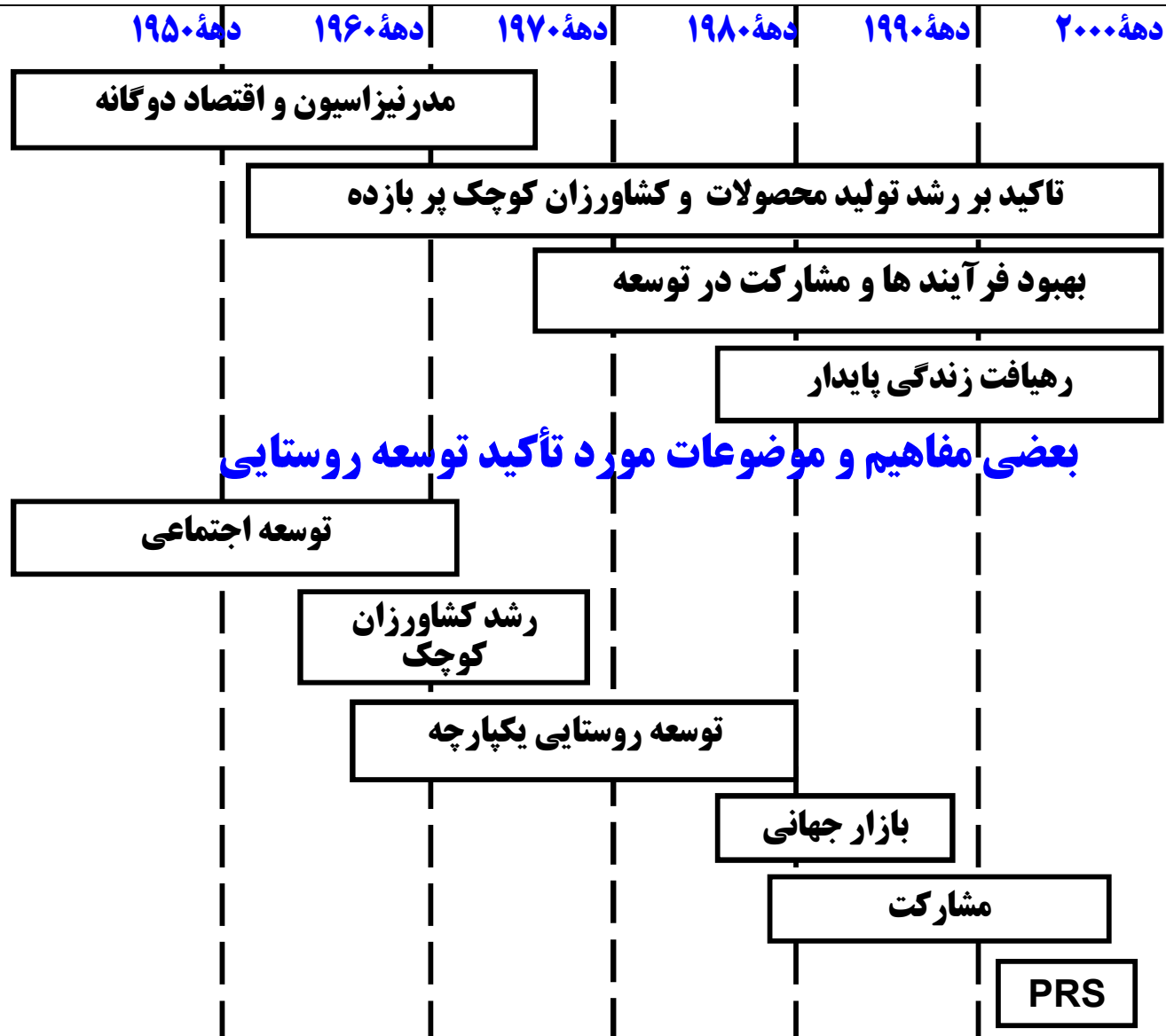
در نظر گرفتن اهداف سیاسی با توجه به جوامع مختلف می‌تواند گوناگون باشد ولی اصول کلی آن همراه ساختن جامعه روستایی با سیاست‌های دولت و به دنبال آن استفاده از روستا به عنوان منبع قدرتی پایدار، برای این دولت‌ها می‌باشد.

فرایند تاریخی تحولات مرتبط با توسعه روستایی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

غلبه موضوعات و مفاهیم به ترتیب زمانی در مطالعات توسعه روستایی

PRS=Poverty Reduction Strategy

زمینه‌های فعالیت توسعه روستایی از دیدگاه تاریخی

(۱) مرحله **نگاه تجاری** به منظور ایجاد توسعه روستایی (دهه ۱۹۵۰ تا اوائل دهه ۱۹۷۰)

در این نگاه سعی بر **توسعه تولیدات فروش نقدی** در مناطق روستایی می‌شد.

(۲) مرحله **نگاه اجتماعی** به توسعه روستایی (اواخر ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰) این مرحله همزمان به ریاست مک نمار بر بانک جهانی و افزایش قدرت نظریه **رخنه به پایین** برای کمک به **کشاورزان فقیر** بوده است.

(۳) مرحله **خوداتکایی غذایی** سیستمهای تولیدی (اواخر دهه ۱۹۷۰) توجه به خوداتکایی غذایی که البته ریشه در **انقلاب سبز** داشت بار دیگر عمومیت یافت و همزمان بحث **تحقیقات سیستمی مزرعه‌ای (FSR)** نیز از مقبولیت قابل توجه برخوردار شد.

زمینه‌های فعالیت توسعه روستایی از دیدگاه تاریخی

(۴) مرحله **تعدیل ساختاری** و توجه به زمینه‌های شکل‌گیری مفهوم پایداری (دهه ۱۹۸۰) در این مرحله همزمان به غلبه مباحث **تعدیل ساختاری** به منظور **اثربخشی مناسبتر** مباحث پایداری نیز مورد توجه قرار گرفت.

(۵) مرحله شکل‌گیری رهیافتهای **توسعه روستایی مشارکتی** (دهه ۱۹۹۰)

(۶) مرحله غلبه تفکرات **جهانی‌سازی**

با بررسی روند تغییرات در موضوعات و مفاهیم توسعه روستایی می‌توان گفت که در حال حاضر موضوعات و مفاهیم غالب در توسعه روستایی عبارتند از:

۱. تمرکز بر روی کاهش **فقر** روستایی
۲. سازمان دهی پتانسیل‌های **دانش** بومی
۳. ترویج استفاده از رهیافت‌های **مشارکتی**
۴. تأکید بر **پیچیدگی‌های اجتماعی**
۵. پذیرش **دیدگاه کلی نگر** در توسعه و به خصوص در زمینه‌های

روستایی

- ۶- آماده نمودن افراد روستایی برای پذیرش **شغل‌ها** خارج از مزرعه با ایجاد یک **مهارت و ظرفیت دانشی** جدید.
- ۷- **درک پیوندهای** موجود بین مناطق شهری و روستایی
- ۸- **هدایت و رهبری** کشورهای در حال توسعه با NGOs (سازمان‌های غیر دولتی) و اجتماعات مدنی
- ۱۰- تمرکز بر موضوعات **جنسیتی**
- ۱۱- تمرکز بر موضوع فراگیر جهانی مانند **ایدز**

از جمله استراتژی‌ها و سیاست‌هایی موثر برای توسعه بخش روستایی و کشاورزی عبارتند از:

۱. توسعه و ترقی دادن **بهره‌وری** کشاورزی از طریق ایجاد تجارت آزاد

۲. توسعه اشتغال‌سازی از طریق **متنوع‌سازی فعالیت‌ها** به خصوص از طریق فراهم‌سازی و آماده‌سازی خدمات فرهنگی و زیست‌محیطی برای مصرف‌کنندگان شهری بر پایه (اساس) ویژگی‌های روستایی.

رویکردهای نظری توسعه روستایی

نورمن لانگ مباحث نظری مربوط به توسعه روستایی را در قالب دیدگاههای جامعه‌شناختی مربوط به توسعه کشاورزی و **مداخله دولت** دنبال می‌کند او در این خصوص سه مدل را از یکدیگر تفکیک می‌کند.

۱. مدل منطق سرمایه و کالایی شدن

۲. مدل ادغام نهادی

۳. مدل معطوف به کنشگر

رویکردهای نظری توسعه روستایی

مدل منطق سرمایه و کالایی شدن معطوف به بررسی این نکته است که چگونه نظام دهقانی به واسطه ارائه محصول و نیروی کار و خرید خدمات مربوط به نیازهای اساسی در بازار کالا ادغام می‌شوند این فرآیند از طریق سیاست دولتی که معطوف به مالیات‌بندی روستایی، اشتغال نیروی کار برای ساختن زیربناها و گسترش پروژه‌های مربوط به افزایش تولید تجاری است عملی می‌شود نتیجه اصلی این فرآیند این است که دهقانان به تدریج به درون بازار و نهادهایی که با منطق سرمایه اداره می‌شوند وارد می‌گردند

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدل ادغام نهادی

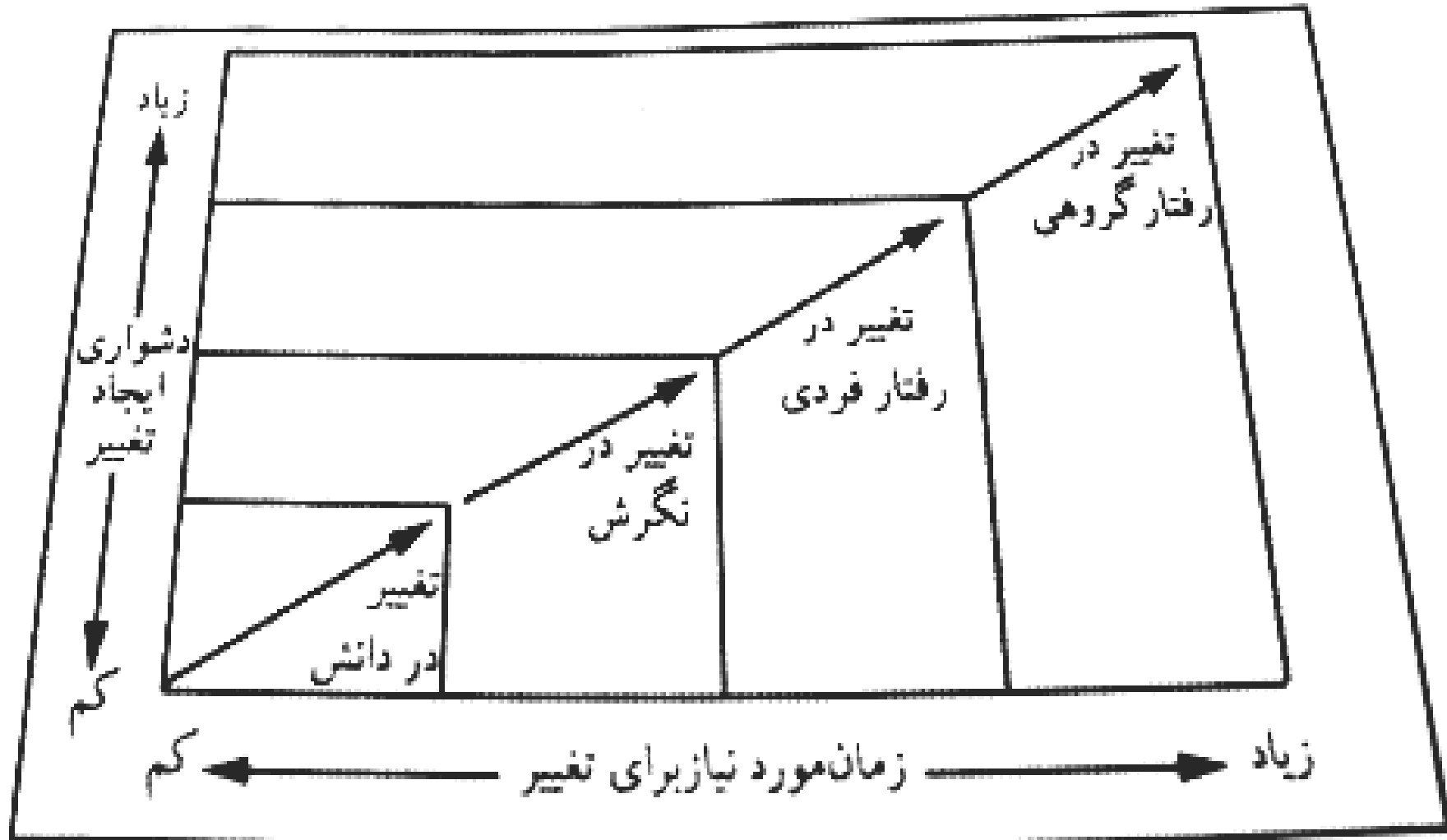
مدل ادغام نهادی به معنی ادغام جمعیت‌های روستایی در مجموعه ملی وسیع‌تر، از طریق **گسترش مراکز شهری**، **ارتباطات**، **دیوان‌سالاری** دولتی و تجاری شدن تولید است. **نهادهای بیرونی** چون **بانکها**، **سازمان‌های اعتباری**، **خدماتی**، **بازاریابی**، **تعاونی‌ها** و **دیگر سازمانها** موجب **تغییر در سلوک**، **رفتار و نظام تصمیم‌گیری** روستائیان می‌شوند.

مدل معطوف به کنشگر

مدل معطوف به کنشگر متمرکز بر این است که نسبت به فرآیند تغییر، پاسخ‌های گوناگونی ارائه می‌شود و در نتیجه با **الگوهای مختلف تغییر** در روستا و بخش کشاورزی مواجه خواهیم بود. بر مبنای این مدل ممکن است در درون شرایط ساختاری یکسان **الگوهای اجتماعی مختلفی** شکل بگیرند.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدیریت تغییر

نمودار ۱.۳ مقایسه سطوح مختلف تغییر از حیث میزان دشواری و زمان مورد نیاز

مدیریت تغییر

برای ایجاد مدیریت مناسب برای تغییر می‌بایست مراحل زیر را در نظر گرفت:

ضرورت تغییر

شناخت علل تغییر

شناسایی منابع تغییر

طبقه‌بندی انواع تغییر

به طور کلی می‌توان تغییرات را به دو دسته تدریجی و بنیادی تقسیم کرد. شناخت نوع تغییری که با آن سر و کار دارید به ما کمک می‌کند که راحت‌تر و به شیوه اثربخش‌تر به آن دست پیدا کنید.

برنامه برای تغییر

پیش‌بینی اثرات تغییر

مدلی برای مدیریت تغییر

DESIRE = تمایل

AWARNESS = آگاهی

ABILITY = توانایی

KNOWLEDGE = دانش

REINFORCEMENT = تقویت

وقتی افراد به تغییر فکر می‌کنند، به صورت خودکار به این فکر می‌کنند تغییر چه اثری بر شخص آنها خواهد داشت. لذا مقاومت زیادی به تغییرات نشان می‌دهند. برای تأثیر اثربخش، باید بر این مقاومت‌ها غلبه کرد. هنگامی که ایده تغییر مطرح می‌شود باید **پیش‌داوری‌ها و جبهه‌گیری‌ها، مسائل رفاهی و روش‌های سنتی** را مورد نظر قرار داد.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدیریت تغییر

کرت لوین اظهار می دارد که هر تغییر، یک فرایند سه مرحله ای است که شامل خروج از انجماد، تغییر و انجماد مجدد می باشد.

خروج از انجماد: خروج از انجماد، مسؤلیتی است مدیریتی، برای آماده کردن موقعیت بمنظور ایجاد تغییر. این مرحله شامل تایید نکردن روش و رفتارهای موجود جهت ایجاد احساس نیاز به یک چیز جدید و

مدیریت تغییر

یکی از نکاتی که کِرت لوین به عنوان عامل اصلی شکست در ایجاد تغییر بیان می کند، این است که افراد برای ایجاد تغییر به خوبی از انجماد در نیامده باشند. به نظر می رسد که مخاطبان گاهی دچار "پدیده قورباغه در آب جوشان" می شوند. یک آزمایش فیزیولوژیکی نشان می دهد زمانی که یک قورباغه در ظرف آب داغ قرار داده شود فوراً بیرون می پرد. اما وقتی در ظرف آب سردی قرار داده شود که به آرامی به جوش می آید در آنجا می ماند تا بمیرد.

مدیریت تغییر

مرحله تغییر: این مرحله شامل یک مسئولیت مدیریتی است در تعدیل و بهبود اوضاع و شرایط و به عبارت دیگر تغییر در افراد، وظایف، ساختار و فن آوری است. لوین هشدار داد که بسیاری از کارگزاران تغییر قبل از موقع مناسب، وارد این مرحله می شوند و یا بسیار سریع تغییر را شروع می کنند و در نتیجه باعث ایجاد مقاومت می شوند و پیشرفت تغییر را کند می کنند، زیرا که موقعیت برای ایجاد تغییر به حد کافی از انجماد در نیامده است. تغییر موفقیت آمیز همچنین نیازمند تلاش مستمر و اهداف صحیح و واضح می باشد به گونه ای که فرایند را تا رسیدن به وضعیت تثبیت شده و پایدار، پیش ببرد.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

مدیریت تغییر

انجماد مجدد: انجماد مجدد آخرین مرحله مسؤلیت مدیریتی

در تغییر برنامه ریزی شده است. هدف این مرحله **حفظ**

نتایج مطلوب ناشی از تغییر می باشد. ارزیابی قسمت

اصلی این مرحله می باشد، که اطلاعاتی راجع به **هزینه و**

منافع تغییر ارائه می دهد. زمانی که انجماد مجدد با

شکست مواجه شود و یا به فراموشی سپرده شود، احتمال

دارد بهترین تغییرات مورد نظر به فراموشی سپرده شوند و

یا ناقص به اجرا در آیند.

استراتژیهای تغییر

کارگزاران تغییر، استراتژیهای گوناگونی را برای اعمال نفوذ بر افراد و جلب حمایت آنها در تلاش برای ایجاد تغییر به کار می‌برند. رایجترین استراتژیهای تغییر عبارتند از:

فشار و اجبار

کارگزارانی که این استراتژی را بکار می‌گیرند از قدرت و اختیار خود برای مجبور کردن افراد به پیروی از دستورالعمل‌های تغییر استفاده می‌کنند.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

استراتژیهای تغییر

استراتژی فشار و اجبار می‌تواند همراه با پیشنهادهایی برای پاداش و یا تهدید به تنبیه باشد. این گونه پیروی از دستورات یک کارگزار تغییر، معمولاً موقتی است و تا زمانی ادامه می‌یابد که اقتدار رهبر آشکار باشد و یا امکان پاداش دادن یا تنبیه کردن وجود داشته باشد. استراتژی فشار و اجبار ممکن است برای مرحله خروج از انجماد یک موقعیت تغییر، مناسب باشد ولی نتایج آن معمولاً طولانی (پایدار) مدت نمی‌باشند.

استراتژیهای تغییر

ترغیب عقلایی (Rational persuasion)

کارگزارانی که این استراتژی را به کار می‌برند سعی دارند تا از طریق **انتقال اطلاعات ویژه**، حمایت علمی و یا بحث منطقی، تغییر را به وجود بیاورند. این یک استراتژی مبتنی بر **اطلاعات** است که سعی دارد افراد را وادار به پذیرش دستور العمل‌های تغییر کند. در این استراتژی کارگزاران با توضیح اهمیت موضوع مورد نظر و **شرح فواید** آن برای کلیه افراد سعی می‌کنند **همکاری** آنان را جلب نمایند. در این استراتژی کارگزاران **نیاز ویژه‌ای** به داشتن **مهارتهای ارتباطی** دارند.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

استراتژیهای تغییر

قدرت مشترک (Shared power strategy)

کارگزارانی که این استراتژی را بکار می‌برند، افراد دیگر را به صورت فعال و صمیمانه در **برنامه ریزی و تصمیم‌گیری** های کلیدی در مورد هر تغییری که بر آنان اثرگذار خواهد بود، **مشارکت** می‌دهند. این استراتژی که **استراتژی باز آموزی هنجاری (Normative- Reductive Strategy)** نیز نامیده می‌شود، با استفاده از **ارزشها و هنجارهای گروهی و فردی و اهداف مشترک** سعی در جلب همکاری افراد در برنامه ریزی و اجرای تغییرات دارند. به علت مشارکت و درگیری در امور، این **استراتژی تعهدی درونی و دراز مدت** برای تغییر در افراد ایجاد می‌کند.

راهبردهای توسعه روستایی

در بیان راهبردهای توسعه روستایی به سه راهبرد دولتی، خصوصی و تعاونی اشاره شده و خصوصیات و ویژگیهای هر کدام مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تعاونی	خصوصی	دولتی	راهبرد
موسسات داوطلبانه	فرآیند بازار	سازمان برورکراتیک	سازو کارهای اصلی
رهبران و اعضاء	افراد تولیدکننده، مصرف کننده، پس انداز کننده و سرمایه گذار	کارگزاران و کارشناسان دولتی	راهنمای عمل
علائق و منافع اعضاء	کار آترین روش برای به حداکثر رساندن سود و منفعت	خط مشی فنی و مهمترین ابزار اجرای آن	ملاک و معیار تصمیمها
فشار اجتماعی	زیان مالی	اقتدار دولتی که پشتوانه آن زور است	ضمانتها
از پایین به بالا	فردگرایانه	از بالا به پایین	شیوه عمل

لی و چئودری (lea and chaudhri) نیز راهبردهای مربوط به توسعه روستایی را در چهار گروه زیر مورد بررسی قرار داده‌اند.

راهبردها	اهداف اصلی	بهره‌داران اصلی	نظام بهره‌داری مسلط	مثال‌ها
تکنوکراتیک	افزایش تولید	مالکان بزرگ	مزارع خصوصی بزرگ، املاک بزرگ و مستقل، گرایش به نظامهای کشت متنوع	فلیپین
اصلاح گرایانه	توزیع مجدد دارایی و درآمد، افزایش تولید و تغییر اجتماعی	دهقانان متوسط (پیشرو)، زارعان و گروههای قومی خاص	مزارع خانوادگی، تعاونی‌ها و طرح‌های اسکان	تانزانیا، مالزی، گینه، سريلانکا
رادیکال	تغییر اجتماعی، توزیع مجدد قدرت سیاسی، دارایی و تولید	دهقانان کوچک و کارگران فاقد زمین	مزارع دولتی، کمون‌ها و مزارع جمعی	چین و ویتنام
مبنتی بر بازار آزاد	افزایش تولید و مازاد برای سرمایه‌گذاری جهت توسعه	مزارع بزرگ از نوع سرمایه‌داری	مزارعی که توسط مالکان بزرگ و متوسط اداره می‌شود	اندونزی، بنگلادش، کره جنوبی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

همچنین به طور موردی نیز می توان به راهبردهای توسعه
روستایی زیر اشاره نمود:

راهبرد روستا شهر توسط فریدمن ارائه شده است که به
خوداتکایی که نقطه مقابل وابستگی است تاکید دارد و
مبتهی بر تعاون و خودیاری داوطلبانه است. و معتقد است
که در قالب این راهبرد موارد زیر محقق خواهد شد:

۱. تغییر چهره نواحی روستایی از طریق انطباق عناصر
زندگی شهری بر زمینه های ویژه روستایی.

- گسترش شبکه کنشهای متقابل اجتماعی در نواحی روستایی.

- کاهش نابسامانی اجتماعی در مسیر توسعه، حفظ و انسجام خانواده، تقویت تامين روانی و بنای نظم اجتماعی نوین برای شکفتن استعداد فردی و اجتماعی.

- تثبیت درآمد روستایی و شهری و کاهش اختلافات بین آنها.

- استفاده موثر از نیروی کار موجود از طریق هدایت آن به سوی توسعه فشرده تر و پرفعالیت تر منابع طبیعی ناحیه شهر

- **اتصال نواحی روستایی – شهری به شبکه های ارتباطی منطقه ای**
- **طراحی یک نظام مدیریت مشارکتی**
- **می توان گفت که سیاست مجتمع و یکپارچه کردن روستاها به نوعی از این راهبرد متاثر شده است.**

راهبرد توسعه همه جانبه روستایی

راهبرد توسعه همه جانبه روستایی تحت تاثیر رویکردهای سیستمی مطرح شد معتقد است آنچنان که پیامدهای توسعه و توسعه نیافتگی روستایی بر ابعاد مختلف حیات اجتماعی تاثیر می گذارند. بنابراین برای تحقق توسعه یافتگی روستایی نیز باید به زمینه ها و عوامل مختلف و متعددی که با یکدیگر در تعامل هستند توجه کرد. در قالب این رویکرد بر سازماندهی روستائیان و بسط سازمانهای محلی، که دارای کارکردهای عدیده‌ای چون ارائه سازوکاری برای دخالت مردم در تصمیم‌گیریهای محلی، توسعه ارتباطات دوسویه، گسترش خدمات، بسیج منابع محلی، افزایش آگاهی‌های سیاسی - اجتماعی، نظارت بر دیوان‌سالاری محلی و توسعه توانمندی‌های رهبری محلی هستند تاکید می گردد.

راهبرد توسعه همه جانبه روستایی

همچنین با در نظر گرفتن نوعی جامع‌نگری نسبت به وضعیت و ساختار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی روستاها و ارتباط ارگانیک روستاها با سایر بخش‌های شهری و منطقه‌ای و بهره‌گیری از زمینه‌های بومی و سنتی برای توسعه روستایی در قالب تقویت ابتکارهای محلی تلاش می‌شود.

تاکیدات راهبرد توسعه روستایی یکپارچه

این راهبرد بر موارد زیر تاکید دارد:

۱. بهبود استانداردهای زندگی و تامین نیازهای اساسی
۲. مولد ساختن روستایی و برقراری ارتباط اقتصادی بین بخشی در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی
۳. تقویت روحیه خواتکایی و مشارکتی روستائیان
۴. تقویت استقلال محلی از طریق تمرکززدایی
۵. پالایش رسوم سنتی.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

تعریف توسعه روستایی یکپارچه

توسعه روستایی یکپارچه فرایندی است که درصد بهبودی زندگی افراد و گروه‌های مردم در مناطق روستایی است که به مناسب سازی و بهبودی ارزشهای روستایی توجه دارد.

آن هم از طریق پیدا کردن راههای جدید، تقویت و هم چنین کاربری و استفاده از منابع موجود در محیط روستایی.

بنابراین توسعه روستایی یکپارچه یک حالت بینابین توسعه محلی و توسعه مرکزی می باشد

اجزای اساسی مدل توسعه روستایی

۱- سیستم مدیریت مرکزی برای توسعه روستایی

که شامل خصوصیاتى مانند:

الف- نگاه بالا به پایین

ب- مداخلات خارجی

ج- سطح بالایی از سازماندهی

د- کنترل بورکراتیک

ه- ایجاد کننده قانون

و- استفاده کننده از تکنولوژی مدرن

ز- دارا بودن اهداف کمی و مشخص

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

۲- منابع مرکزی توسعه

که شامل خصوصياتی مانند:

- الف- وجود منابع مالی در بودجه توسعه مرکزی
- ب- دسترسی به بازتوزیع از طریق سیستم مرکزی

۳- منابع محلی توسعه

که شامل خصوصياتی مانند:

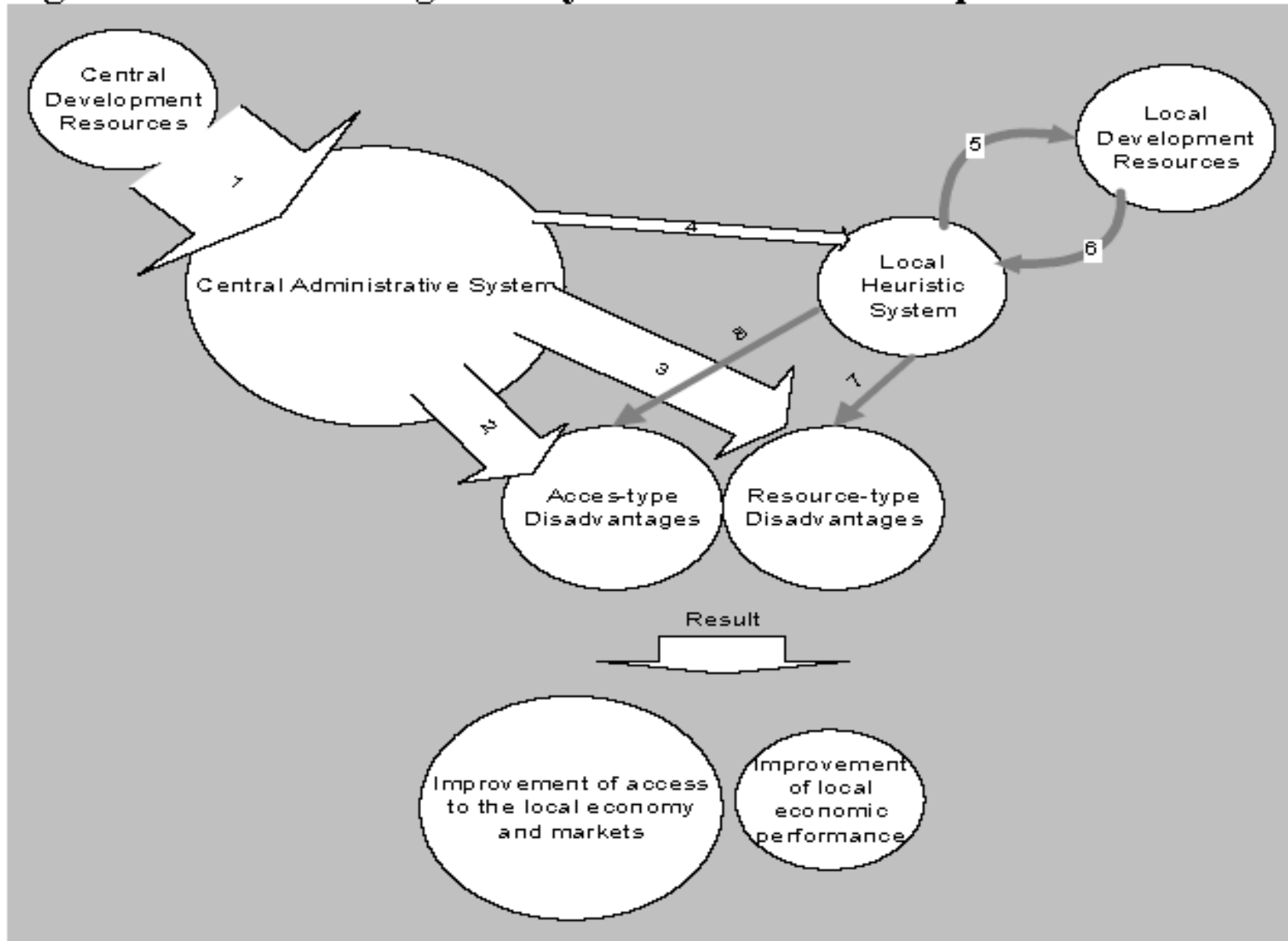
- الف- دسترسی به منابع محلی
- ب- ارزش های منابع روستایی موجود (طبیعت، فرهنگ، اجتماع)

۴- سیستم ابتکارات محلی برای توسعه روستایی

که شامل خصوصیاتى مانند:

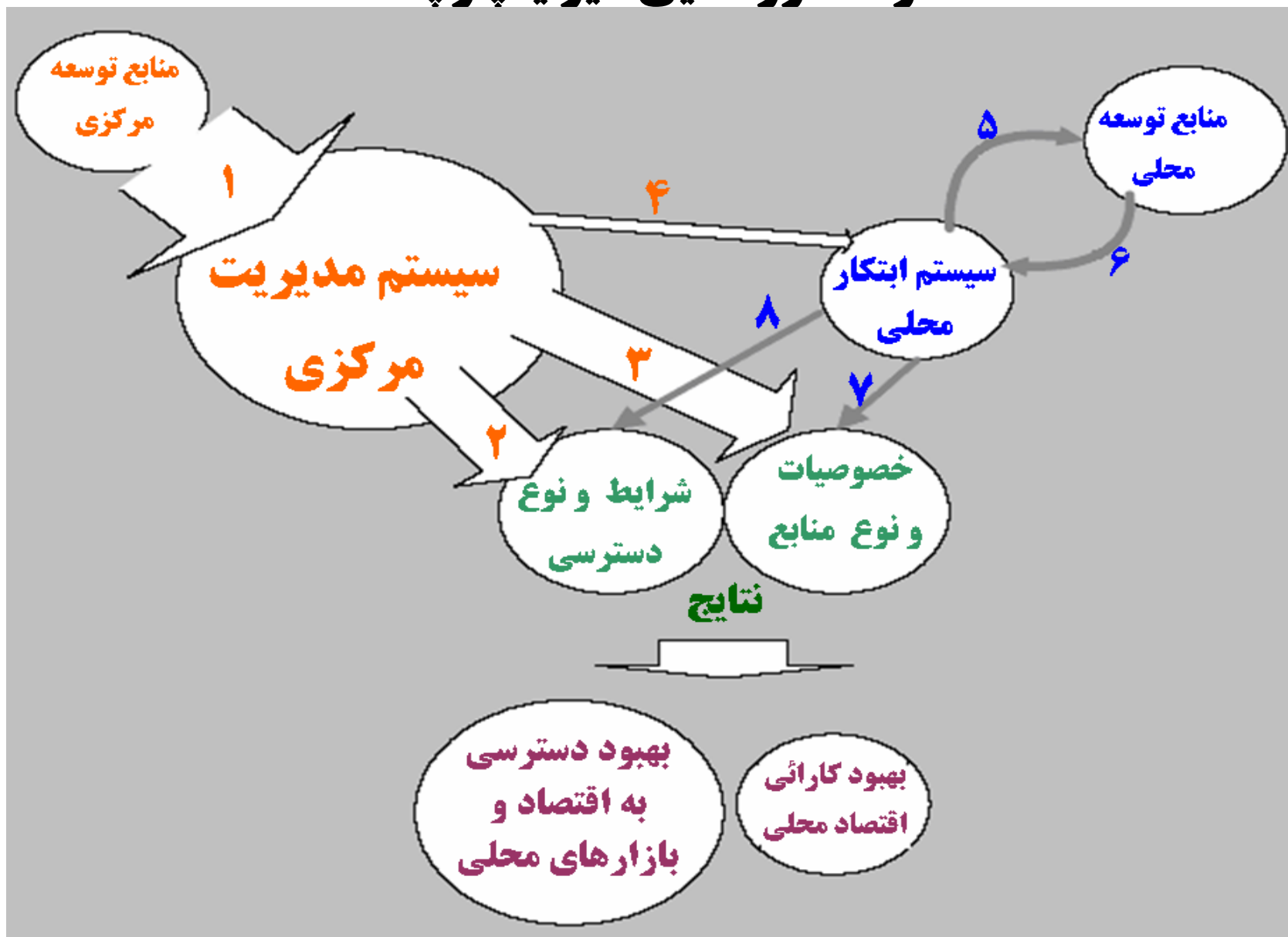
- الف- وجود فرایندهای پایین به بالا
- ب- بهبود زندگی مردم محلی
- ج- پاسخ های انعطاف پذیر برای چالشهای موجود
- د- تنوع در شبکه های اجتماعی
- ه- تاثیرات همکاری متقابل
- و - وجود و ایجاد فرآیند چند کارکردی

Figure 1. The non-integrated system of rural development

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

توسعه روستایی غیر یکپارچه

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

در سیستم غیر یکپارچه چه **همکاری** بین سیستم های محلی و مرکزی برای توسعه کم می باشد و عموماً **کنترل در مرکز** نگه داشته می شود. (فلش شماره ۱)

منابع مرکزی موجبات اتخاذ سیاستها و سازماندهی به منظور سوددهی سیستم می باشد (فلش شماره ۲) و **منابع بسیاری سرمایه گذاری** می شود که موجب رشد نامطلوب و نامناسب در بسیاری از بخشها می شود.

همچنین منابع اختصاص یافته برای توسعه اقتصاد روستایی (فلش شماره ۳) ممکن است مناسب نباشد به طور مثال **پرداخت یارانه ها** که ممکن است مؤثر نباشد.

همچنین در سیستم غیر یکپارچه توسعه، منابع مناسبی برای تقویت نمودن موسسات محلی و ایجاد ابتکارات لازم در این بخش صرف نمی‌شود. (فلش شماره ۴) که در نتیجه نمی‌تواند موجب ایجاد و طراحی نوآوری‌های لازم برای حل مشکلات توسعه باشد.

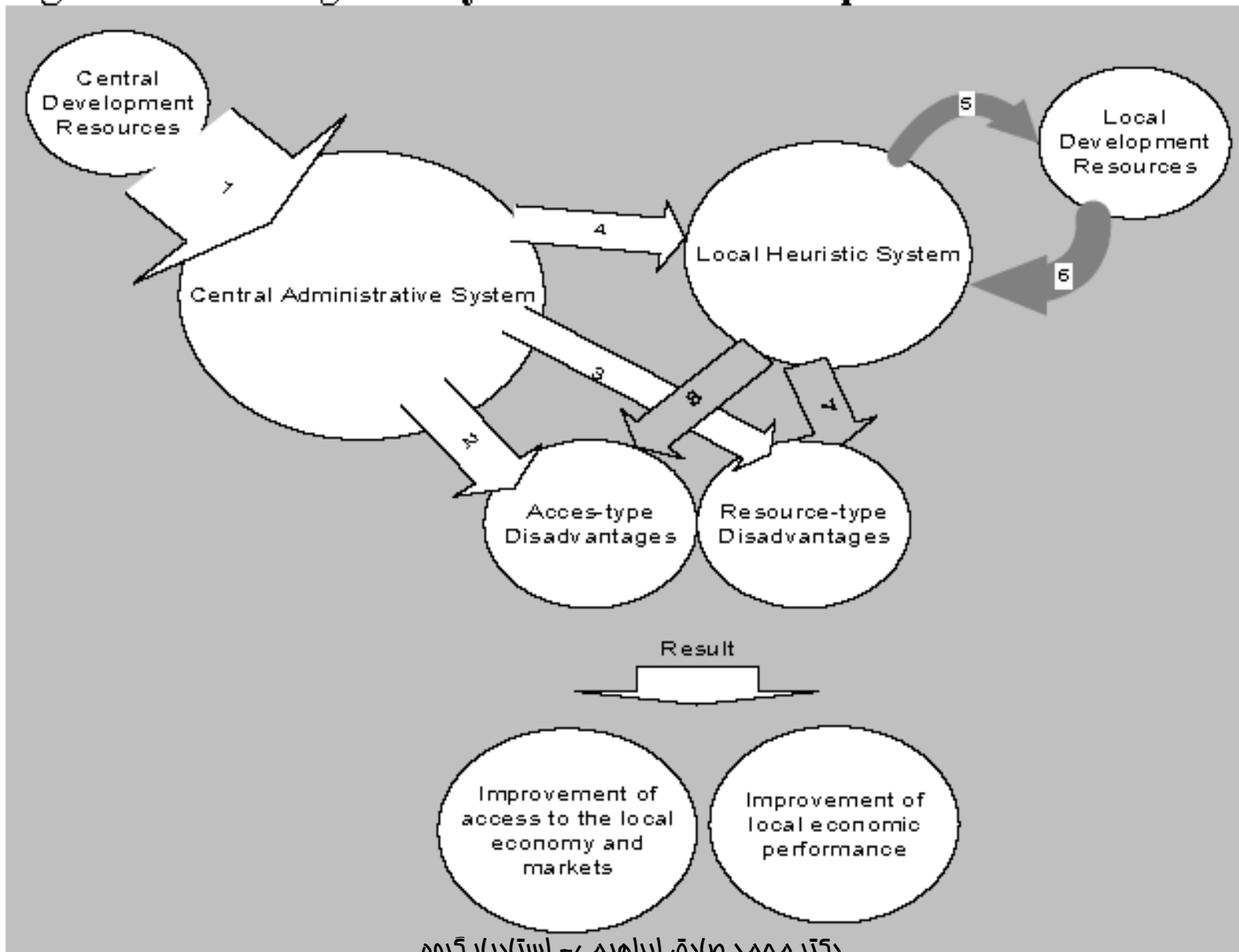
بنابراین سیستم توسعه ابتکارات محلی ضعیف بوده و دارای منابع کافی برای به‌کارگیری تمام پتانسیل‌های توسعه محلی نمی‌باشد (فلش شماره ۵)

بر اساس فرآیندهای مذکور منابع مناسبی برای ابتکارات محلی به کار نمی‌افتد (فلش شماره ۶) که باعث توسعه نیافتگی شده و در اثر آن سیستم ابتکارات محلی **توانایی حذف غیر مزیت‌ها را نخواهد داشت** (فلش شماره ۷).

همچنین فرآیند دسترسی مطلوب به منابع موجود نیز به طور کامل و مطلوب انجام نمی‌گیرد (فلش شماره ۸). تمامی این موارد می‌تواند موحیات **عدم تعادل در توسعه** شود.

تمامی فرآیندهای مذکور بدین جا ختم می‌گردد که به یک سیکل معیوب خواهیم رسید که در اثر عدم توجه به فروش و بازار، **مناطق روستایی توان رقابت با مناطق دیگر را از دست خواهند داد.** و در نتیجه منابع خود را بیشتر از دست داده و در نهایت سیاست‌های مرکزی با شکست مواجه شده و توسعه روستایی محقق نخواهد شد.

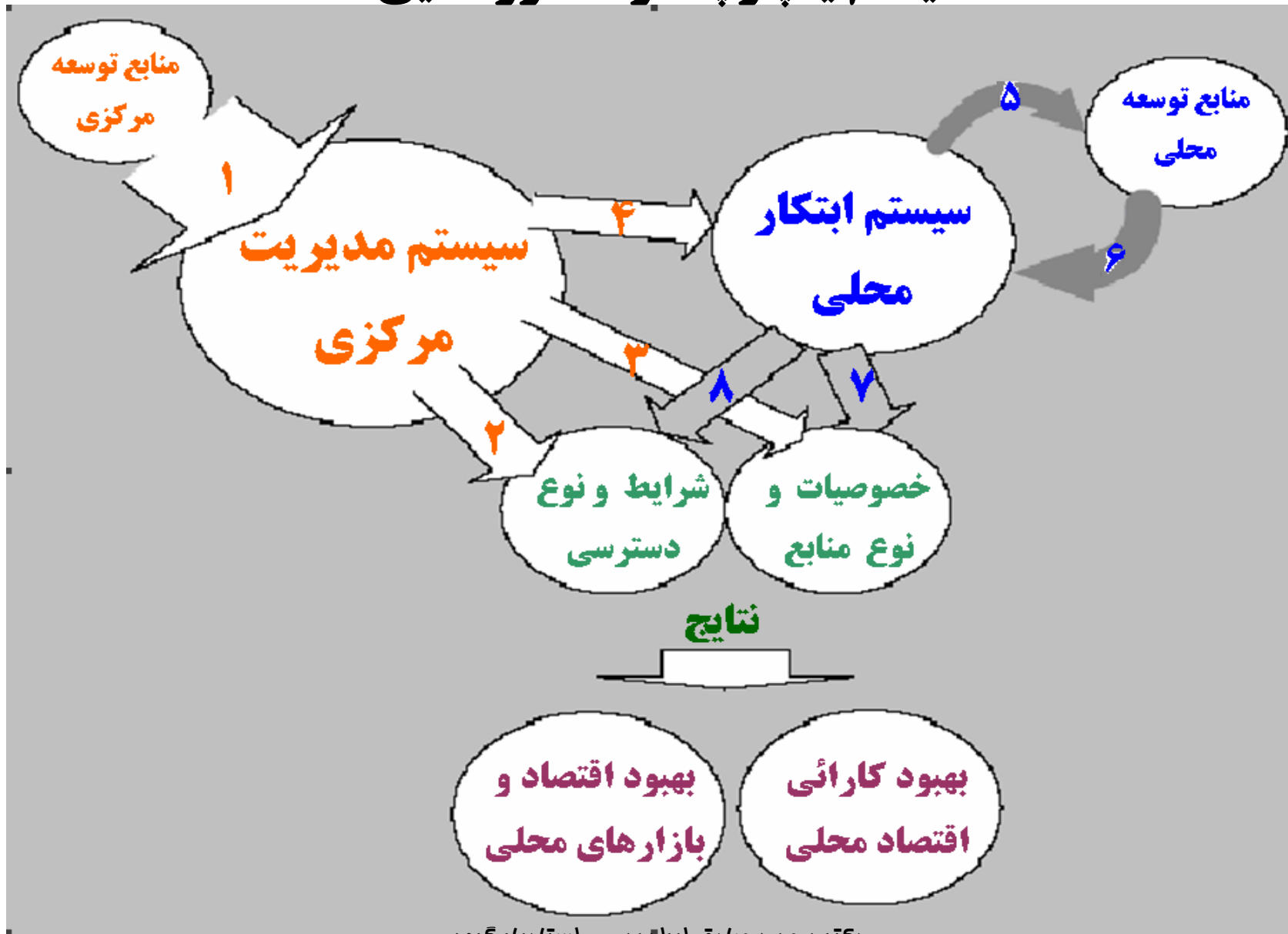
Figure 2. The integrated system of rural development

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

سیستم یکپارچه توسعه روستایی

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

در سیستم یکپارچه روستایی، سیستم‌های توسعه محلی و مرکزی می‌بایست در یک هماهنگی و همکاری پویا با هم قرار گیرند. **کنترل، پاسخ‌پذیری و منابع** سیستم باید در سطوح مختلف آن پخش گردند.

موسسات توسعه محلی پیشرفته وجود داشته باشد. مطابق با شرایط موجود، در سیستم یکپارچه توسعه **منابع دوباره مرتب** می‌شوند (فلش شماره ۱) که این کار از طریق سیستم مرکزی صورت می‌گیرد.

یک سهم نسبتاً معنی‌داری از منابع مطابق (فلش شماره ۲) به **نوع دسترسی** (عموماً فیزیکی) اختصاص پیدا خواهد کرد.

این منابع در جهت توسعه اقتصاد محلی به کار گرفته خواهند شد (فلش شماره ۳).

یک قسمت نسبتاً زیادی از منابع برای پرداخت یارانه‌ها به تولیدات کشاورزی اختصاص می‌گیرد (فلش شماره ۴).

همچنین برای دوباره تقویت نمودن نهادهای محلی توسعه و همچنین به منظور بازنمودن گره‌های سر راه توسعه نیز منابع صرف می‌شود که در نتیجه آن سیستم توسعه محلی پیشرفت نموده، سازمان یافته و توان سرمایه گذاری می‌یابد که در فرایند توسعه می‌تواند به طور مؤثر مورد استفاده قرار گیرد (فلش شماره ۵)

منابع محلی به کار گرفته شده می‌تواند هماهنگ با توسعه ابتکارات محلی بوده و در فرایند توسعه مؤثر باشد (فلش شماره ۶).

این ابتکارات نیز به نوبه خود پایه توسعه منابع در نواحی روستایی قرار می‌گیرند (فلش شماره ۷).

توسعه ابتکارات محلی می تواند **تولیدات بازار پسند** را ایجاد نمایند
و بر پایه مزیت‌های موجود قرار گرفته تا **موجبات توسعه اشتغال**
شده و موجب تهیه و تدارک سیاست‌های مناسب برای ایجاد
سوددهی و ایجاد منفعت و دسترسی بهتر به منابع در مناطق
روستایی گردند (فلش شماره ۸).

تمامی این موارد می‌توانند **موجبات متوازن‌تر شدن توسعه** شود و
ظرفیت و توان تولید محلی را تقویت نمایند که در اثر آن مناطق
روستایی می‌توانند **توان نگه‌داشت جمعیت خود را داشته و منابع**
لازم را نیز جهت تولید بازاری (بازار پسند) به کار گیرند.

تفاوت‌های اساسی این دو مدل

سه تفاوت اصلی بین این دو مدل عبارتند از:

۱. فرایند جریان منابع

۲. فرایند جریان اطلاعات

۳. سطح سازماندهی و نهادینه کردن

فرایند جریان منابع

در مدل غیر یکپارچه توسعه روستایی، سیستم مرکزی توزیع کننده اصلی بودجه است. مکانیسم‌های آن از طریق مدیریت نهادی، به کار بردن کنترل‌های سازمانی و شاخص‌های ساده برای سوددهی می‌باشد که تمامی این موارد موحیات اثر بخشی پایین می‌گردد. زیرا منابع مالی دقیقاً به آنجایی که نیاز است نخواهند رسید.

در این حالت منابع مالی مرکزی و تکنیک‌های سیاست‌های حمایتی نیز نمی‌توانند سیستم‌های محلی را تقویت نمایند و اغلب ظرفیت منابع محلی توسعه، نهفته باقی مانده و هدف اصلی سیستم از نظر دور خواهد ماند و سیستم ابتکارات محلی نیز گسترش پیدا نخواهند کرد.

اما در مدل یکپارچه توسعه روستایی، قسمت اصلی **بودجه از طریق سیستم توسعه محلی مدیریت می‌شود** که یک نقطه قوت برای سیستم به حساب می‌آید. و به آن اجازه می‌دهد که **نهادهای محلی و شبکه‌های اجتماعی** و سایر مواردی همانند آن را تقویت نمایند.

منابع مالی را مستقیماً برای توسعه اقتصاد محلی و توسعه منابع محلی به کار گیرد. تمامی این موارد منجر به **توسعه سیستم ابتکارات محلی شده و منابع توسعه‌ای در دسترس را گسترش داده و منجر به توسعه کلی سیستم روستا خواهد شد.**

فرایند جریان اطلاعات

از لحاظ جریان اطلاعات نیز دو مدل متفاوت عمل می‌نمایند در دسترس بودن اطلاعات میزان آن و درستی آن در همه سطوح، کلید موفقیت در توسعه روستایی است.

در مدل غیر یکپارچه، سیستم مرکزی از طریق نهادها و سازمان‌های تولید کننده اطلاعات در مرکز، فرایند کلی توسعه را حمایت می‌نماید.

به منظور یک فرصت بخشی استراتژیک و تصمیمات کاربردی برای توسعه، سیستم مرکزی سعی می‌کند اطلاعات را به صورت مرکزی جمع آوری نموده و تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز در مرکز صورت خواهد گرفت.

در مدل یکپارچه توسعه روستایی اطلاعات سطوح پایین در همان سطوح جمع آوری و تجزیه و تحلیل می‌گردد به عبارت دیگر هر سیستم محلی به تنهایی قادر به جمع آوری اطلاعات می‌باشد. در این روش هزینه های مربوط به جمع آوری اطلاعات می‌تواند پایین باشد و منابع نهفته و مورد غفلت نیز به راحتی می‌توانند به کار گرفته شوند که تمامی این موارد می‌تواند موجبات توسعه نهادهای محلی گردیده و موجب تنوع بخشی و افزایش کیفیت اطلاعات محلی در یک زمینه پویا گردند و موجب ایجاد تاثیرات مثبت در زمینه‌های همکاری بین نهادها شود. که استفاده از سیستم مرکزی با همکاری سیستم محلی می‌تواند توسعه کلی سیستم را به همراه داشته باشد.

سطح سازماندهی و نهادینه کردن

سطوح سازماندهی و نهادینه کردن نیز در دو مدل می‌تواند متفاوت باشد. هدف از تمرکز در سیستم‌ها، ایجاد نهادهای بورکراتیک پیچیده و حسابگر است. که اغلب با شرایط شبکه‌های توسعه محلی سازگار نمی‌باشد.

به منظور ایجاد ساختار مناسب می‌بایست **نهادهای محلی توسعه یابند** این امر نباید از طریق یک مسیر خطی مشخص و رهیافت بالا به پایین صورت گیرد بلکه می‌بایست از رهیافت پایین به بالا و استفاده از **فرآیندهای مشارکتی** صورت گیرد.

یک سیستم توسعه یافته محلی دارای نهادهای پیشرفته و کاربردی است که می‌تواند موجبات دسترسی بهتر به منابع برای توسعه اقتصاد محلی را فراهم آورد.

سطح سازماندهی و نهادینه کردن

سطوح سازماندهی و نهادینه کردن نیز در دو مدل می‌تواند متفاوت باشد. هدف از تمرکز در سیستم‌ها، ایجاد نهادهای بورکراتیک پیچیده و حسابگر است. که اغلب با شرایط شبکه‌های توسعه محلی سازگار نمی‌باشد.

به منظور ایجاد ساختار مناسب می‌بایست نهادهای محلی توسعه یابند این امر نباید از طریق یک مسیر خطی مشخص و رهیافت بالا به پایین صورت گیرد بلکه می‌بایست از رهیافت پایین به بالا و استفاده از فرآیندهای مشارکتی صورت گیرد.

یک سیستم توسعه یافته محلی دارای نهادهای پیشرفته و کاربردی است که می‌تواند موجبات دسترسی بهتر به منابع برای توسعه اقتصاد محلی را فراهم آورد.

از آنجایی که یک سیستم توسعه محلی به تنهایی نمی‌تواند نتایج قابل توجهی برای توسعه روستایی ایجاد کند بنابراین نقطه ورودی به این سیکل مشکل می‌باشد. که در نتیجه برای رسیدن به یک سیستم مناسب باید ترکیبی از فعالیت‌ها و کوشش‌های مرکزی و محلی توأمآ انجام گرفته و از هر دو این فرایندها کمک گرفت.

Comprehensive Rural Development Program *the concept*

مفاهیم برنامه جامع توسعه روستایی

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Outline **رئوس مطالب**

➤ Five Priorities for the next 5 Years

➤ پنج اولویت مهم برای ۵ سال آینده

➤ Medium Term Strategic Framework (MTSF)

➤ چارچوب استراتژیک (اصلی) میان مدت

➤ Mandate for Rural Development & Land Reform

➤ فرامینی در جهت توسعه روستایی و اصلاحات ارضی

➤ Comprehensive Rural Development Program (Concept)

➤ برنامه جامع توسعه روستایی (مفاهیم)

➤ Agrarian Transformation, Rural Development & Land Reform

➤ تحولات ملکی ، توسعه روستایی و اصلاحات ارضی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

➤ Vision and Mission for the new DRD&LR

➤ تصورات و مأموریت ها در جهت نوسازی

➤ Vibrant and Sustainable Rural Communities

➤ اجتماعات و انجمنهای روستایی مناسب و فعال

➤ Strategy for the CRDP

➤ استراتژی در جهت دستیابی به CRDP

➤ Piloting and Laying the Foundation for CRDP

➤ رهبری و هدف گذاری بنیادی در جهت دستیابی به CRDP

➤ Budget

➤ بودجه

➤ Conclusion

➤ نتایج

5 Priorities for next 5 Years

پنج اولویت مهم برای ۵ سال آینده

- پنج اولویت
- Five Priorities
- ✓ creation of decent work & sustainable livelihoods
✓ ایجاد مشاغل مناسب و معاش پایدار
  - ✓ education
✓ آموزش
  - ✓ health
✓ سلامت
  - ✓ rural development, food security & land reform
✓ توسعه روستایی، امنیت غذایی و اصلاحات ارضی
  - ✓ the fight against crime & corruption
✓ مبارزه با مفاسد و جنایت

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Medium Term Strategic Framework

➤ چارچوب استراتژی میان مدت

➤ Speeding up growth transforming economy create decent work sustainable livelihoods

➤ بالابردن سرعت رشد دگرگونی اقتصادی با ایجاد کار و اشتغال مناسب و معیشت پایدار.

➤ Social & Economic Infrastructure

➤ زیربناهای اقتصادی و اجتماعی.

➤ Rural Development linked to Land Reform

➤ توسعه روستایی با عنایت به اصلاحات ارضی.

➤ Improving Nations health profile

➤ بهبود شاخصه های سلامت ملی.

➤ Fight against crime and corruption

➤ مبارزه بر علیه فساد و جنایت.

- Develop Cohesive and sustainable Communities ➤ توسعه پیوسته و توجه به پایداری اجتماعی
- Improve International Cooperation ➤ توسعه و بهبود تعاون بین المللی.
- Implement sustainable natural resource management ➤ اجرای مدیریت منابع طبیعی پایدار.
- Democratic developmental State ➤ توسعه دولتهای دموکراتیک.

Mandate for Rural Development & Land Reform

فرامینی در جهت توسعه روستایی و اصلاحات ارضی

Expend agrarian reform	↔	تامین مخارج اصلاحات ارضی
Access to land	↔	کمک به دستیابی به زمین
Increased production	↔	افزایش تولید
Sustainable rural livelihood	↔	تامین معاش روستایی پایدار
Infrastructe development	↔	توسعه زیرساختها
Poverty eradication	↔	ریشه کنی فقر
Partnerships	↔	مشارکت سازی
Cooperation governace	↔	ایجاد تعاونی های
health	↔	توجه به فاکتورهای سلامت
Basic education	↔	ایجاد تحصیلات ابتدایی
Rural electrification	↔	شبکه برق رسانی روستایی

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Support to farm dwellers	←→	پشتیبانی از ساکنین مناطق روستایی
Promote cooperation	←→	ترویج فرهنگ تعاونی
Agro-processing	←→	فرآیندهای تبدیلی و تکمیلی
Access to market	←→	فراهم نمودن دسترسی به بازار
Water resource management	←→	مدیریت منابع آب
Rural finance	←→	توجه بر روی سرمایه گذاری روستایی
Small farmer development	←→	توسعه دادن دهقانان خرده پا
Fencing & irrigation systems	←→	اصلاح سیستمهای آبیاری و زهکشی
Education & skills development	←→	توسعه تحصیل و مهارتها
Create decent jobs	←→	ایجاد اشتغال مناسب
Access to housing	←→	فراهم آوری امکان دستیابی به مسکن

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

➤ Medium Term Strategic Framework (MTSF)

➤ چارچوب استراتژی میان مدت

➤ استراتژی اصلی: برنامه و راهکار جامع توسعه روستایی که مربوط به زمین و اصلاحات ارضی و امنیت غذایی می باشد.

❖ جدیت در پیاده سازی اصلاحات ارضی توسط ماموران اجرایی.

❖ تهیج و افزایش تولیدات کشاورزی با یک نگاه ویژه به امنیت غذایی.

❖ تامین معاش روستایی مناسب و امنیت غذایی، اصلاحات در جهت نیل به کیفیت زندگی، تجدید حیات شهرکهای روستایی، توسعه مهارت ها.

❖ کشف و فراهم نمودن فعالیتهای اقتصادی غیر کشاورزی، توسعه توانایی های نهادی (رسمی) و توسعه تعاونی ها.

Concept of the CRDP ➤

➤ مفهوم برنامه جامع توسعه روستایی

- چشم انداز برنامه ای (دستوری) توسعه روستایی و اصلاحات ارضی (DRDLR)
- ❖ دستیابی به جامعه روستایی مناسب و پرجنب و جوش ” از طریق اجرای برنامه جامع توسعه روستایی (CRDP).
- ❖ دگرگونی کشاورزی ، توسعه روستایی و اصلاحات ارضی
- سه شاخه اصلی برای CRDP

AGRIAN TRANSFORMATION

RURAL
DEVELOPMENT

RURAL
DEVELOPMENT
AGENCY

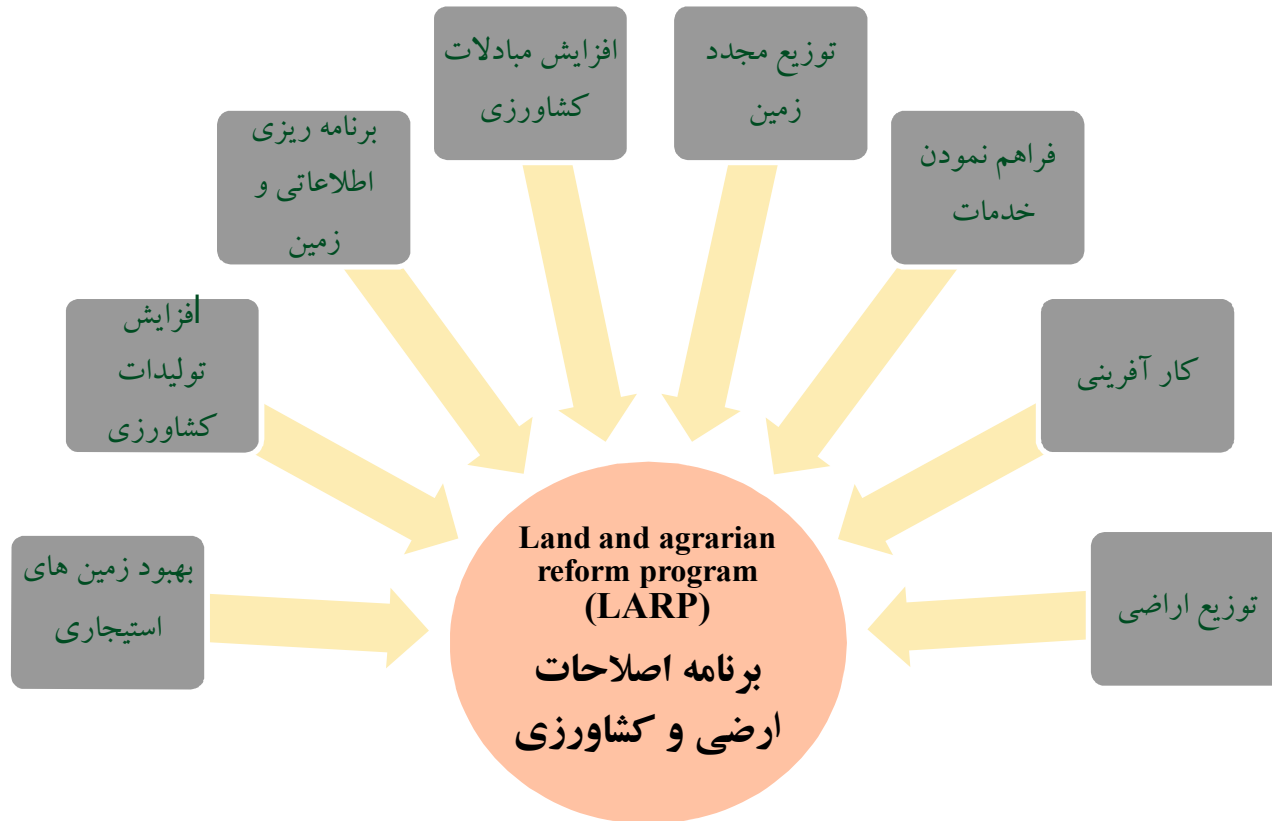

LAND
REFORM

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Land Reform

اصلاحات ارضی

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

AGRARIAN TRANSFORMATION

دگرگونی کشاورزی

تضمین برای آینده ای بهتر

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Rural Development

توسعه روستایی

- ❖ بهبود زیر بنای اقتصادی
- ❖ بهبود زیر بنای اجتماعی
- ❖ بهبود امکانات و خدمات همگانی
- ❖ بهبود زیر بناهای سازمانی

✓ توجه به چارچوب اجتماعی و ظرفیت سازمانی

✓ پشتیبانی شهرها

✓ توسعه انسانی

✓دموکراسی در مناطق روستایی، تسهیلات اجتماعی و رهبری، استقلال اقتصادی-اجتماعی، پیوستگی اجتماعی

Rural Development Agency

آژانس (نماینده) توسعه روستایی

مسئولیت‌های آینده

➤ هماهنگ سازی به خوبی انجام پذیرد تا مشارکت مناسب میان گروه‌های آموزشی، دهیاران، NGOs، گروه‌های حامی روستایی، سازمان‌های مالی و دیگر سازمان‌های مرتبط به خوبی تضمین گردد.

➤ بسیج منابع و برنامه ریزی مناسب که شامل برنامه ریزی در جهت استفاده بهینه از زمین ، توسعه ملی و برنامه های توسعه روستایی منطقه ای می گردد.

➤ نظارت و ارزیابی مناسب در جهت اجرای بهتر طرح ها و گسترش تطابق این طرح ها با اهداف برنامه .

➤ دارا بودن سیستم های مناسب گزارش و پاسخ‌دهی با بازخورد مناسب در جهت شرایط جوامع تا بدینوسیله به موقع مسائل و مشکلات حل گردد.

Vision and Mission

بینش‌ها و ماموریت

توجه به نقش جنبش‌ها و اجتماعات روستایی مناسب.

تسهیل توسعه اجتماعات و دنبال کردن پیوستگی اجتماعی
در میان رهیافت‌های مشارکتی که مشارکت همه بخشهای
جامعه روستایی را مورد تاکید قرار می‌دهند.

Vibrant and Sustainable Rural Communities

جوامع روستایی پایدار و پر طراوت

جوامع پر طراوت و پر جنبش

- نوآوری، عقاید جدید و ابتکار
- ایجاد مهارت و کار اخلاق مند
- ایجاد ثروت با بهره گیری از دانش بوی و پتانسیل تولیدی موجود
- سازگاری با تغییرات و تکنولوژی های نوین
- فعالیت اقتصادی جوانان و زنان
- حمایت از گروههای اجتماعی پویا

جوامع پایدار

- توجه به نقش جوامع سالم در مدیریت صحیح منابع طبیعی
- توجه به اثرات رهبران محلی و همچنین توجه به توالی برنامه ها
- افزایش پس انداز و سرمایه گذاری برای آینده
- محافظت و انتقال مدیریت دانش و یاد گیری
- اجرای قوانین و دستورات و همچنین برقرای امنیت و سلامت

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Vibrant Rural Communities

جوامع روستایی پرطراوت

Innovation, new ideas & Initiative

نوآوری، عقاید جدید و ابتکار

❖ مواجه شدن با چالش ها و پیشنهاد راه حل برای مساله به جای تسلیم شدن در برابر مشکلات.

❖ تعلیم و آموختن و دست کشیدن از تقلید کورکورانه یافته های علمی جوامع دیگر.

❖ امتحان کردن نظرات، پروژه ها، تکنولوژی و یافته های نوین .

❖ تقویت روحیه خلاقانه.

Wealthy IKS & Productive Assets

ایجاد ثروت با بهره گیری از دانش بومی و پتانسیل تولیدی موجود

❖ رهبری دانش و تکیه بر مهارت جوانان.

❖ گذار به سمت تکنولوژی مناسب و به روز شده.

❖ نگهداری از هر قطعه زمین موجود کشاورزی، مراتع، درختان و آب که دارای سود و فایده می باشند.

❖ توجه به محصولات و فرآورده هایی که سرمایه گذاری بر روی آنها دارای سود برگشت پذیر می باشد.(مفهومی فراتر از امرار معاش).

Adaptable: Change & modern technology

سازگاری با تغییرات و تکنولوژی های نوین

➤ افزودن بر دانش بومی با استفاده از روشهای ابداعی تکنولوژی نوین.

➤ استفاده از کمک های فنی و تکنیکی موسسات حرفه ایی.

➤ با استفاده از کمک های موسسات تحقیقی، NGOs، کار دقیق صورت گرفته تا فنون بومی اصلاح گردد.

High work Ethic & Industries

ایجاد مهارت، سخت کوشی کار اخلاق مند

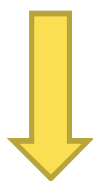
➤ هریک از اعضای خانواده برای رفاه همه کار کنند.

➤ تولید تنها به مصرف خانواده ها محدود نگردد، بلکه باید مازاد درآمدی در جهت تولیدات جدید ایجاد گردد.

➤ تنوع تولید در جهت ایجاد مازاد درآمدی باید باعث ایجاد فرصت گردد.

Economically Active, Youth & Women

فعالیت اقتصادی جوانان و زنان

- ✓ تربیت جوانان و زنان و بستر سازی در جهت انجام انواع خدمات تولیدی و مشاغل ابتکاری توسط این قشرها.
- ✓ ایجاد فرصت های شغلی و کمک به این قشرها در جهت فراهم آوری منابع درآمدی.
- ✓ آماده نمودن بستر فکری و علمی برای این قشرها در جهت تصمیم گیری و مدیریت موثر پروژه ها.

Dynamic Social Groups

حمایت از گروههای اجتماعی پویا

- ✓ ایجاد باشگاههای ورزشی و گروههای تفریحی.
- ✓ ایجاد تعاونی و موسسات مالی نیرومند.
- ✓ ایجاد ساختارهای نظارتی موثر (SGBs)، کلینیک های پزشکی، انجمن های سنتی، انجمن های حامی زمین کشاورزی).
- ✓ تشکیل انجمن ها و اتحادیه های کشاورزی موثر.

Sustainable Rural Communities

Community Rules on Natural Resource Management

توجه به نقش جوامع در مدیریت منابع طبیعی

- مدیریت مراتع و توجه به شکل گردش چرای دام و محدود نمودن فرسایش خاک.
- توسعه و حفاظت از جنگل ها و منابع چوب.
- حفاظت از پوشش گیاهی و جلوگیری از آتش سوزی این منابع.
- مدیریت منابع آب.
- توجه ویژه به روابط اجتماعی و حقوق مدنی.

Effective Leadership & succession planning

توجه به اثرات رهبران محلی و توجه به توالی برنامه ها

- اهمیت دادن به رهبری و خلق فرصت های مناسب توسط این قشر.
- پاسخگویی و مسئولیت پذیری رهبران.
- گسترش رهبری جوانان و درگیر نمودن آنان در پروژه های علمی در جهت کسب تجربه مناسب برای رهبری.
- هدایت و رهبری بوسیله ی نشان دادن نمونه ها و مثال ها.

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Increased Savings & investment for the future

افزایش پس انداز و سرمایه گذاری برای آینده

❖ ارتقا پس انداز خانواده ها و استفاده از این ذخایر پس اندازی در جهت تولید محصولات (مانند سرمایه گذاری در قرض الحسنه و یا سهام شرکت ها).

❖ ایجاد بستر محیطی مناسب در جهت ایجاد پس انداز (مانند استفاده از سازمانهای بازرگانی، ایمنی و دیگر مشوق ها).

❖ شناسایی سرمایه های برگشت پذیر (مانند دام، محصولات کشاورزی و موارد مشابه دیگر).

Preservation & Transfer of Knowledge, Management & Learning

محافظت و انتقال مدیریت دانش و یاد گیری

❖ احیا و بهبود رهیافت های شفاهی سنتی بوسیله ی انتقال دانش از کهنسالان به جوانان.

❖ استفاده از انجمن های کتابخانه ای و موزه ها در جهت حراست و انتقال دانش.

❖ تقویت تعلیم و تربیت و تشویق ابتکار و قریحه در میان مراکز برتر آموزشی.

Law enforcement, security, safety & order

اجرای قوانین ، دستورات و همچنین برقراری
امنیت و سلامت

- فعال نمودن مراکز انتظامی و دادگاه ها و همچنین برقراری ساختار بومی نیرومند تا بدینوسیله به جرم و جنایت رسیدگی گردد(مانند حفاظت از مروجان، کارگران زمین و بهیاران در روستا).
- وحدت در میان همسایگان و همچنین نیرومند سازی احساسات اجتماعی در میان افراد جامعه.
- ترغیب روستا بیان به حفظ ایمنی و بهداشت خانه هایشان، برخورد مناسب با بزهدکاران نوجوان ، سرقت و غیره.

خلاصه ای از بحث اجتماعات روستایی مناسب و پراوت

توسعه عقلانی

بلوغ سیاسی

اجتماعات روستایی سالم

رشد و پایداری اجتماعی

مناسب سازی محیط زیست

تقویت و سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی

خود اتکایی و اطمینان بخشی به جوامع

روستایی

The strategy: shall be agrarian transformation

راهکار اصلی: دنبال نمودن دگرگونی کشاورزی

✓ دگرگونی کشاورزی به معنی سرعت بخشی و نیز ایجاد تغییرات بنیادی در پیوند های نیرومند میان زمین (مانند منابع طبیعی موجود، دام و کشاورزی) و جوامع می باشد.

✓ تسهیل نمودن در ایجاد و تاسیس مشاغل بنیادی، صنایع روستایی، تعاونی ها، بنیادهای کشاورزی و بازارهای محلی سیار.

✓ قدرت مند نمودن جوامع روستایی در جهت خود اتکایی این جوامع تا بتوانند از عهده تامین هزینه های اولیه زندگیشان بر بیایند.

✓ دنبال نمودن برنامه هایی که جوامع روستایی را از آسیب پذیری در مقابل تغییرات آب و هوایی، فرسایش خاک، سیل و دیگر بلایای طبیعی مصون بدارد.

فقر و فقرزدایی

مقدمه:

متفکران توسعه در دهه‌های گذشته بر این باور بودند که با نشت ثروت (Trickle Down)، فقیران نیز به اندازه مناسب منتفع خواهند شد.

در ابتدا تصور می‌شود که بدون توجه به ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی همچنین سابقه تاریخی کشورهای جهان سوم می‌توان با جریان یافتن پول و سرمایه در این کشورها مشکل عقب ماندگی را حل کرد. اما در عمل ثابت شد که توسعه هر یک از این کشورها راه ویژه‌ای را می‌طلبد

بحث فقرزدایی از سال‌های ۱۹۷۰ به بعد شکل گرفته اند به طوری که در این سالها بانک جهانی رهیافتی را تحت عنوان **صدای فقرا** (voices of the poor) را به منظور تشریح این فرآیند در توسعه دنبال نموده است.

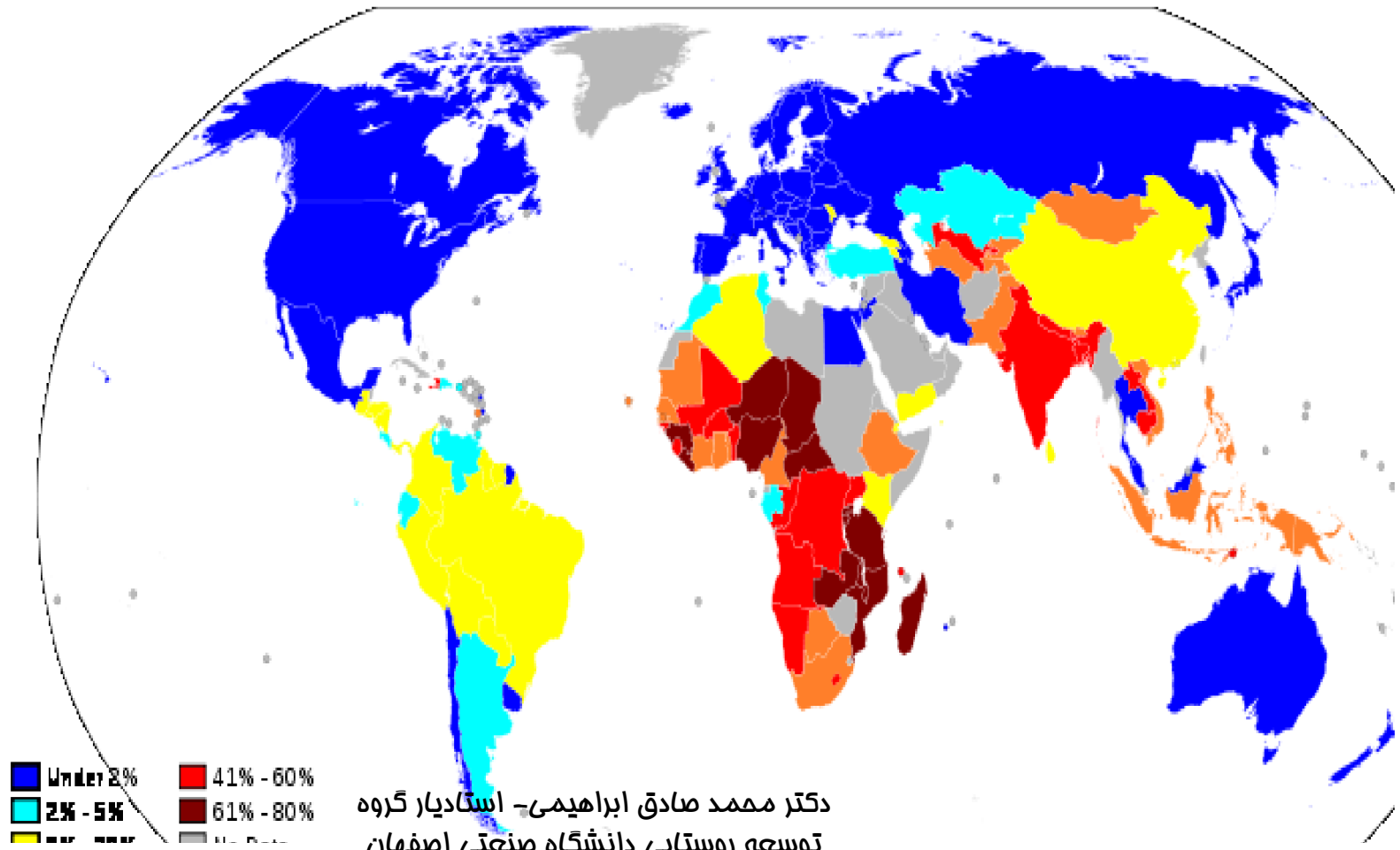
حدود **۸۴۰ میلیون** نفر از افراد جهان از **تغذیه** مناسب برخوردار نیستند
۱.۵ میلیارد نفر از افراد بشری دسترسی سالم به **آب بهداشتی** و سالم
ندارند.

۲ میلیارد نفر به **الکترسیته** در محیط زندگی‌شان دسترسی ندارند.
۸۶۰ میلیون نفر از بزرگسالان **بی‌سواد** هستند که بیشتر از نصف آن‌ها را
زنان تشکیل می‌دهند.

۱۳۰ میلیون بچه هنوز به **مدرسه** نمی‌روند.

۱۴ میلیون نفر از بچه‌ها والدین خود را به خاطر **ایدز** از دست داده‌اند به
علاوه می‌بایست خاطر نشان نمود که **۷۰٪** از **فقرای جهان** در مناطق
روستایی زندگی می‌کنند. و اعتقاد بر این است که تا سال **۲۰۲۵** هنوز
۶۰٪ فقرای جهان در مناطق روستایی زندگی کنند. بنابر این توسعه
روستایی با یک چالش عمده برای **کاهش فقر روستایی** مواجه است.

مبنای درآمد ۱/۲۵ دلار در روز

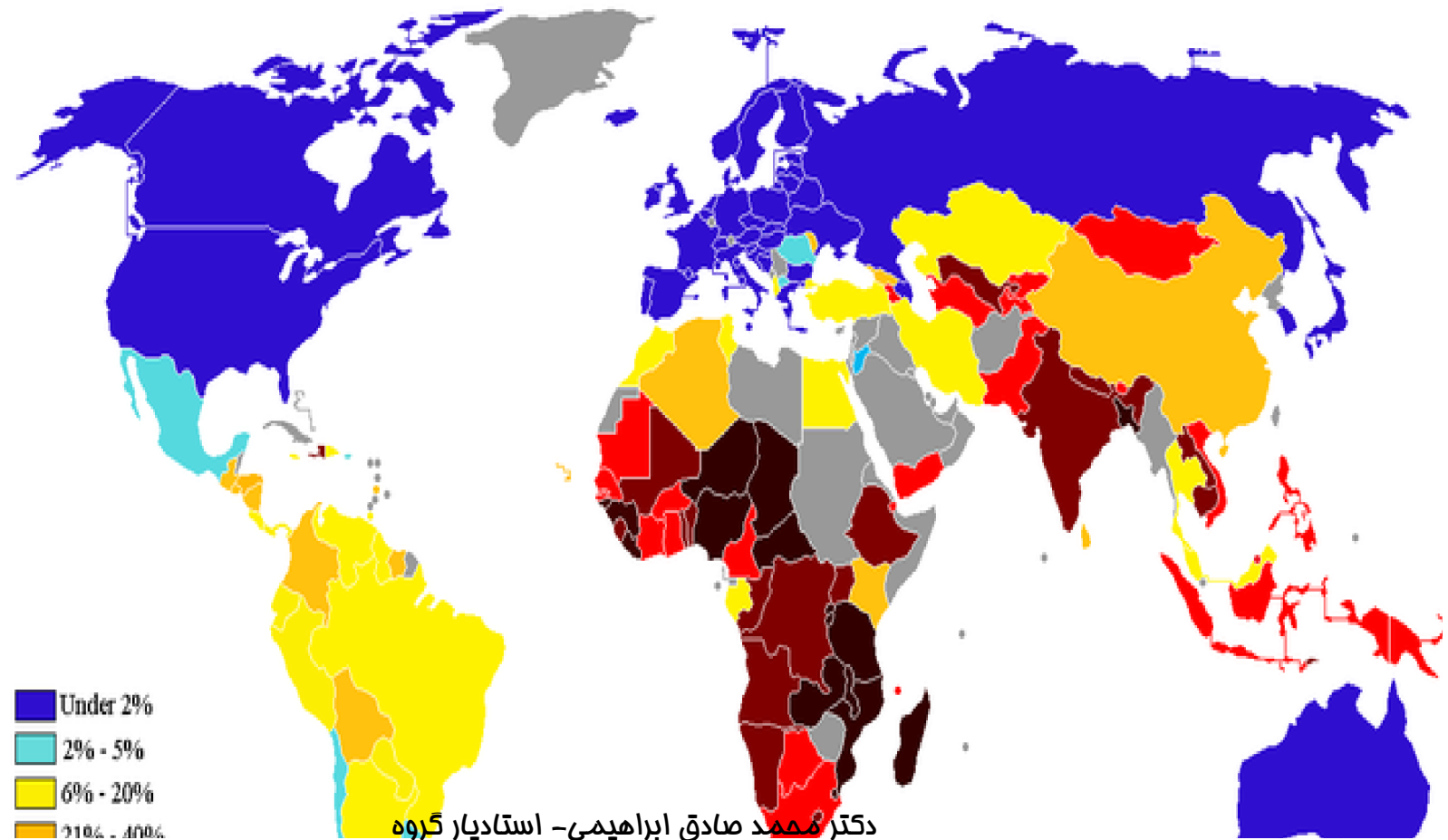
برای مجامع بین‌المللی فقر یک چالش عمده است به طوری که بر طبق آمار حدود **۹۰۰ میلیون** نفر با درآمد کمتر از یک دلار زندگی (۲۰۱۰) می‌کنند و همچنین **۱.۲ میلیارد** نفر نیز با درآمد کمتر از **دو دلار** زندگی می‌کنند.

یکی از اهداف هزاره توسعه کاهش فقر و گرسنگی در سطح جهان به نصف مقدار کنونی آن تا سال ۲۰۱۵ می‌باشد.

در هر سال حدود **۳۶ میلیون** نفر از افراد زیر ۱۰ سال به خاطر **گرسنگی فوت** میکنند یعنی در هر **۷ ثانیه** یک بچه زیر ۱۰ سال به خاطر **سوءتغذیه** می‌میرد.

از **۸۴۰ میلیون** نفر افراد جهان که دچار سوءتغذیه هستند تعداد **۷۷۷ میلیون** نفر در کشورهای در حال توسعه بوده‌اند و از این تعداد **۱۸۰ میلیون** را کودکان زیر ۱۰ سال تشکیل می‌دهند.

مبنای درآمد ۲ دلار در روز

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

پراکندگی فقر در جهان

افرادی که با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

خاورمیانه: در حدود ۲٪ افراد در این مناطق درآمد کمتری از یک دلار در روز دارند.

اروپا و آسیای مرکزی: در حدود ۴٪ افراد در این مناطق با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

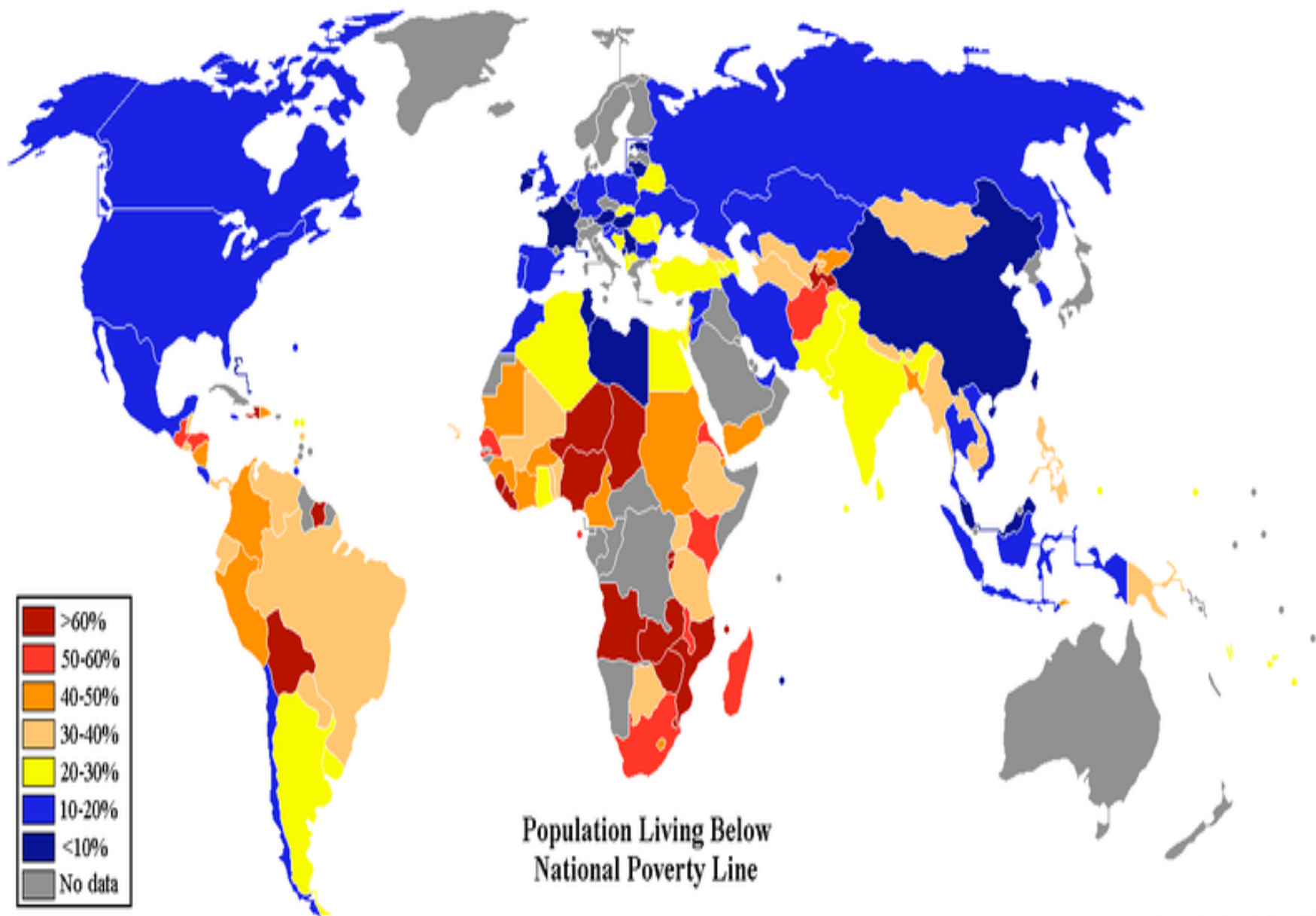
آسیای شرقی و اقیانوس آرام: حدود ۱۴٪ افراد این مناطق با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

آمریکای لاتین و کارائیب: در حدود ۱۴٪ افراد این مناطق با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

جنوب آسیا: در حدود ۳۷٪ افراد این منطقه با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

جنوب صحرای آفریقا: که ۴۷٪ افراد این منطقه با درآمد کمتر از یک دلار در روز زندگی می کنند.

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

Source: CIA World Factbook 2008

در طول سالهای گذشته سهم فقیرترین بیست درصد جمعیت جهان (دو دهک پایین) از درآمد جهانی از ۲.۳ درصد به ۱.۴ درصد کاهش یافته و در عین حال سهم ثروتمندترین بیست درصد جمعیت جهان (دو دهک بالا) از ۷۰ درصد به ۸۰ درصد افزایش یافته است.

فقرا فاقد هرگونه ساخت سازمانی هستند که فراگو کننده نیازهای آنان باشد و علائقشان را برآورده کند این فقرا منزوی و استثمار شده فاقد ابزارهایی هستند که بهره‌وری از منابع و خدمات بیشتر را ممکن سازد تا بتوانند وضعیت‌شان را بهبود بخشند.

علل فقر روستایی

عللی که برای توضیح افزایش فقر اغلب ارائه می شود عبارتند از:

عدم کفایت منابع طبیعی،

فقدان پویایی افراد،

خصلتهای نژادی،

شرایط اقلیمی،

ساختارهای اجتماعی مساعد برای رشد نابرابری‌ها،

ساختارهای مانع توسعه،

تاخیر در توسعه اقتصادی،

عدم کارایی نظام سیاسی به مباشرت سیاستمداران فاسد و دلنگران

منافع خود،

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

علل فقر روستایی

دارو دسته‌های استثمارگر اجتماعی،

فقدان کادرهای اداری یا فنی ماهر،

نبود سرمایه یا اعتبار برای توسعه،

برتری بخش کشاورزی و وابستگی فوق‌العاده جمعیت به زمین،

فقدان صنایع کوچک وابسته به بهره‌برداری کشاورزی که برای

کشاورزان در ایام فصل رکود فعالیت کشاورزی کار ایجاد کنند،

افزایش پیوسته قیمت محصولات مورد مصرف روزمره،

گرسنگی و تیره‌بختی،

باروری بسیار بالا

انفجار جمعیت و . . . .

علت اصلی فقر روستایی را در **رکود اقتصادی** می‌دانند
رکودی که نتوانسته است برای جمعیت رو به تزاید
روستائیان را که دارای شغل کشاورزی هستند **درآمدهای**
نسبتاً مناسب و پایداری ایجاد نماید. که آن نیز به نوبه
خود به عوامل مختلفی بستگی دارد که مهمترین آنها به
شرح زیر است:

زمین غیر کافی برای بهره برداریهای کشاورزی،
فقدان امکانات آبیاری،

عدم کفایت منابع مالی برای خرید بذر، کودهای شیمیایی و
استخدام کارگر فصلی در مواقع لزوم

نبود ساختارهای ادراي مناسب به خصوص تعاونی‌ها
که تجاری کردن فرآورده‌های کشاورزی را در
زمان مناسب امکان پذیر سازد،

فقدان وسایل حمل و نقل و زیرساختهای جاده‌ای
لازم برای حمل و نقل میوه جات و سبزیجات تازه
که با خطر فسادپذیری مواجهند،

استفاده نامناسب از کشتهای فصلی و امکانات
موجود،

شناخت غیر کافی از تکنیکهای بهره‌برداری کشاورزی
و . . . .

دسته‌بندی فقرا

فقر و محرومیت دارای اشکال متفاوتی است
یک عده فقیر هستند چون **درآمد** کافی ندارند.
یک عده فقیر هستند چون فاقد **زمین** برای بهره‌برداری بوده و یا
زمین کافی برای بهره‌برداری ندارند.
یک عده فقیر هستند چون بیکار بوده و یا دارای **شغل** مناسبی نیستند.
یک عده فقیر هستند چون معلول بوده و یا دارای **ناتوانیهای**
فیزیکی یا ذهنی می‌باشند.
زنان نیز فقیر هستند چون **نگرش جامعه** نسبت به آنان پایین‌تر از
مردان بوده و به راحتی استثمار شده و در شرایط برابر از شغل
خود درآمد کمتری را دریافت می‌دارند.

کودکان نیز در دسته فقرا قرار می‌گیرند زیرا قادر به **کنترل زندگی** خود نبوده بنابراین آسیب‌پذیر هستند و به راحتی تحت تسلط سایر گروهها قرار می‌گیرند.

یک عده فقیر هستند چون در دسته **اقلیت‌های قومی** قرار گرفته و به علت نفوذ سیاسی گروه اکثریت فقیر می‌مانند.

یک عده فقیر هستند چون در دسته **اقلیت‌های فرهنگی یا مذهبی** قرار گرفته و به علت تسلط سایر مذاهب یا فرهنگها یا عقاید و آداب و رسوم فرهنگی قرار می‌گیرند.

بعلاوه افرادی که در **مناطق** که از لحاظ اقتصادی با مشکل مواجه هست نیز زندگی می‌کنند فقیر می‌شوند چون فاقد فرصتهای قابل دسترس نسبت به افرادی که در مناطق متمکن زندگی می‌کنند می‌باشند.

آنچه که ذکر آن لازم به نظر می‌رسد این است که معمولاً فقرا **چندین** بعد درگیر موضوعات فوق‌الذکر هستند.

بعد فقر

شاید بتوان بعد فقر را به ابعاد فردی، خانوادگی، محلی، منطقه ای، ملی و بین‌المللی تقسیم کرد.

یک فرد معلول در درجه اول به علت ناتوانی فردی اش فقیر است.

بعلاوه میزان حمایتی که از خانواده یا جامعه محلی که او در آن زندگی می‌کند و یا از دولت ملی دریافت می‌کند نیز مهم است.

همچنین افرادی که به علت شکست برنامه‌های دولتی بیکار می‌شوند در درجه اول به علت سیاستهای اقتصاد بین الملل و ملی فقیر شده‌اند

در یک تقسیم‌بندی دیگر می‌توان بعد فقر را از ابعاد فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بررسی کرد.

شاید بتوان علت اصلی فقر در یک منطقه را براساس محرومیت از عوامل فیزیکی مناسب دانست.

همچنین سیاستهای اقتصادی ملی و بین‌المللی را می‌توان در جرگه عوامل اقتصادی فقر دانست.

بعلاوه محرومیت زنان و کودکان که بر اثر آداب و رسوم سنتی جامعه حادث می‌شود را در دسته عوامل اجتماعی می‌توان دانست.

تبعیض دولتهای محلی یا ملی نسبت به اقلیت‌های قومی، مذهبی و فرهنگی یک عامل سیاسی موثر در فقر می‌باشد

انواع فقر

به نظر غالباً دو نوع فقر را می‌توان از هم متمایز نمود فقری که در برخی از جوامع گریبانگیر **عده قلیلی** می‌شود و یا به عبارتی دیگر اقلیت این جوامع را در بر می‌گیرد که به صورت **فقر موردی** وجود دارد

در حالیکه در برخی جوامع رفاه و ثروت به صورت استثنایی و برای تعداد معدودی وجود دارد در این دسته جوامع **عموماً فقر** به شکل **روستایی** وجود داشته و تقریباً همه افراد فقیر هستند که به آن **فقر عمومی** گفته می‌شود

دکتر محمد صادق ابراهیمی - استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

فقر روستایی اساساً بر اثر کنترل نابسندۀ فقرا بر دارایی‌های درآمدزا ایجاد می‌شود این کنترل دارایی‌ها است که خانوارها و اعضای آن فرصت ایجاد درآمد را ارائه می‌کند طیف وسیعی از دارایی‌ها وجود دارند که چنین منظوری را برآورده می‌نمایند این دارائی‌ها عبارتند از:

۱- سرمایه‌های اولیه نظیر زمین، آب

۲- سرمایه‌های مولد مانند ابزار، حیوانات و ماشین آلات

۳- سرمایه‌های انسانی از جمله تندرستی، تحصیلات مهارتها تجربه نوجوانان در سن کار

۴- سرمایه‌های اجتماعی مانند عضویت در مجامع در جایی که وثیقه اجتماعی می‌تواند در جهت دستیابی به وام مورد استفاده قرار گیرد و جایی که روابط رودررو در مبادلات به تقلیل هزینه معاملات کمک می‌کند و بیمه متقابل اعمال می‌شود.

علل شکست در حل مساله فقر

برنامه‌های فقرزدایی باید بر ساخت و کارکردهایی متمرکز شود که محق بودن روستائیان فقیر را بر دارایی‌ها افزایش دهد. برای توسعه روستایی **دسترسی به زمین، آب و ماهیت حقوق مالکیت** بر این دارایی‌ها موضوعی است کلیدی برای حل مساله فقر و کاهش فقرا روستایی است.

شکست در حل مساله فقر با چهار پدیده به هم وابسته زیر همراه بوده است:

(۱) **عرضه سرانه مواد غذایی** افزایش ناچیز داشته است و یا اصلاً افزایش نداشته است و در نتیجه برنامه غذایی روزانه، **وضعیت تغذیه** سایر عوامل مربوط به بهزیستی در فقر بهبود نیافته است.

(۲) **نرخ اشتغال** کندتر از نرخ رشد جمعیت بوده است به نحوی که فقرا نمی‌توانستند در آمد بیشتری به دست آورند تا صرف خرید غذا یا سایر نیازهای اساسی خود کنند.

(۳) **رشد خدمات** اساسی اغلب در تعداد کمی از مراکز شهری پهناور متمرکز است که هزینه‌های عمومی بالایی دارد و بر جمعیتی که در مابقی کشور پراکنده‌اند تاثیر اندکی می‌گذارد.

(۴) **نرخ رشد کلی** خیلی کند و کمتر از حد انتظار پایدار می‌باشد.

اثرات گرسنگی و کمبود غذا بر فرآیند افزایش فقرا

این اثرات عبارتند از:

(۱) کمبود مواد غذایی مردم را در برابر بیماری‌ها آسیب‌پذیر می‌کند. بیماری نیز به نوبه خود مصرف و جذب غذا را کاهش می‌دهد و دور باطلی را به وجود می‌آورد که در آن فقر و گرسنگی توان انسان را به یغما می‌برند.

(۲) وقتی زنان باردار و مادران شیرده، کمبود تغذیه داشته باشند. کودکان با وزن کمتر از حد طبیعی به دنیا می‌آیند و زندگی را با مشکلات تغذیه‌ای عدیده‌ای شروع می‌کنند که ممکن است در سرتاسر عمر سلامتی آنان لطمه بیند.

(۳) کمبود تغذیه بر رشد و نمو در جنین و بر قدرت یادگیری کودک در کلاس درس تاثیر می‌گذارد و بنابراین موجب افت آموزش می‌شود.

(۴) وقتی میزان مصرف انرژی و پروتئین در افراد شاغل، متناسب با نیازهای آنان نباشد **حجم ماهیچه‌ها کاهش** می‌یابد و بهره‌وری پایین می‌آید. این وضعیت علاوه بر **بیماری، کاهش دستمزد و درآمد** را نیز به همراه دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که حداقل در سطوح معینی به ازای هر یک درصد افزایش در شاخص وزن بدن، دستمزد دو درصد بیشتر می‌شود.

(۵) کمبود ریزمغذی‌ها نیز به ظرفیت‌های کاری لطمه می‌زند، بررسی‌ها نشان می‌دهد که کم‌خونی ناشی از کمبود آهن ۱۷ درصد از **بهره‌وری نیروی کار** می‌کاهد.

شاخص وزن بدن که در زبان انگلیسی به اختصار **BMI (Body Mass Index)** گفته میشود، یک عدد محاسبه شده است و برای مقایسه و مطالعه تاثیر میزان وزن بدن بر سلامت انسان در اندازه قدهای متفاوت است. این عدد برابر است با وزن تقسیم بر قد به توان دو.

یعنی: $BMI = Weight / (Height)^2$

در این فرمول وزن به کیلوگرم و قد به متر اندازه گیری میشود و عدد محاسبه شده به kg/m^2 می باشد.

مشکل و معضل روستاها در جهان ناشی از دو مساله اساسی است:

۱. **امکانات اجتماعی ضعف زیرساخت**

۲. **کمبود در آمد (ضعف اقتصادی).**

از جمله امکانات اجتماعی می توان به خدمات بهداشتی ، آموزشی ، بیمه و تامین اجتماعی ، خطوط ارتباطی (حمل و نقل و مخابرات)، امنیت ، آب آشامیدنی ، سوخت ، برق و موارد شبیه آن اشاره کرد. اگرچه بسیاری از دولت ها برنامه های گسترده و پرهزینه ای را برای بهبود این زیر ساخت ها انجام داده اند اما بررسی ها نشان دهنده آن است که این امر به تنهایی نتوانسته کاستی های زندگی روستاییان را حل کند و آنان را از فقر برهاند و مهاجرت از روستا به شهر را کاهش دهد.

کمبود در آمد

نشود، اجازه نمی‌دهد طرح های توسعه روستایی به ثمر بنشیند،
کمبود در آمد روستاییان ناشی از چندین مساله است :

۱. افزایش جمعیت روستاییان

۲. بیکاری (کامل یا فصلی)

۳. بهره وری پایین افراد و منابع

۴. عدم جذابیت برای سرمایه گذاری و کمبود سرمایه گذاری

۵. ضعف فضای کسب و کار.

طراحی و اجراء برنامه‌های روستایی به منظور فقرزدایی

یک برنامه توسعه روستایی به منظور فقرزدایی باید به صورت زیر طراحی و اجراء گردد:

(۱) **غیر متمرکز** و در راستای گروههای سازمان یافته خانوارها و جوامع باشد.

(۲) جنبه‌های **مشارکتی** داشته باشد تا از طرفی اطلاعات منابع محلی را به کار بندد و از طرف دیگر کار مقامات را ارزیابی کند.

(۳) متکی بر **تقاضا** و متناسب با ناهماهنگی خانوارها و جوامع باشد.

(۴) به شدت **بازارگرا** باشد تا واحدهای کوچک بتواند در چارچوب اقتصادی و سازمانی جدید روی پای خود بایستد.

- (۵) از طریق ایجاد **نهادهای اجتماعی** حمایت شود و این نهادها جایگزین خدمات دولتی گردند.
- (۶) به وضوح از **سیاستهای رفاهی** دولت که جنبه تبلیغاتی دارد جدا شوند تا در فقرا توقعات نابجا ایجاد نکند.
- (۷) بر پایه **همکاری جامعه مدنی و جامعه دولتی** استوار باشد تا اقدامات یکدیگر را تکمیل کنند.
- (۸) بر پایه **یک ائتلاف گسترده** طرفدار فقرای روستایی مورد حمایت قرار گیرد تا دوام آن تضمین گردد.
- (۹) به صورت **یک جریان آموزشی** سازمان داده شود که در آن آموزش فقط با مشارکت

فقرزدایی

برای فقرزدایی دو دسته راهبرد جهانی با دو وجه یکسان از لحاظ اهمیت، طراحی شده است که عبارتند از:

الف) بهره‌برداری مولد از فراوانترین مایملک فقرا یعنی نیروی کار آنان.

ب) تامین خدمات اساسی برای فقرا

بهره برداری مولد از نیروی کار فقرا از طریق اتخاذ سیاستها

(۱) سیاستهای تاثیرگذار بر رشد اقتصادی و تقاضای نیروی کار

الف) سیاستهای تشویقی و انگیزشی

ب) سیاستهای قانونی

ج) سیاستهای کلان اقتصادی

(۲) سیاستهای تاثیرگذار بر انباشت و پایایی داراییها

الف) سیاستهای تشویقی و انگیزشی

تعرفه‌ها و محدودیت‌های تجاری

در اکثر کشورهای **فقیر نیروی کار غیر ماهر**، عاملی است که به وفور موجود است در حالیکه **سرمایه اعم از انسانی و فیزیکی کمیاب** است. بر این اساس **تجارت** موجب کاهش فقر و محدود کردن آن باعث افزایش فقر می‌شود.

مالیاتهای خاص

سیاستها می‌بایست بر نوع تقسیم‌بندی و اختصاص مالیات بر **کالاهای سبب مصرفی فقرا** نیز تاکید داشت

کنترل قیمتها

ممکن است برخی از کشورها با توجیه پایین نگه داشتن هزینه زندگی برای فقرا **کنترلهایی بر روی قیمت‌های** بعضی از کالاها اعمال نمایند.

قیمتگذاری محصولات کشاورز

در بسیاری از کشورهای در حال توسعه فقرا در رده های مختلف کشاورزی مانند: خرده‌مالکان، اجاره‌داران، کارگران کشاورزی یا کارگران فعالیتهای غیر کشاورزی روستایی تشکیل می‌دهند در این کشورها سیاستهای قیمت ممکن است **موافق یا مخالف تولید مواد غذایی یا محصولات صادراتی** باشد. همچنین قیمت‌گذاری محصولات ممکن است به نفع کشاورزان بزرگ باشد که می‌بایست در آن تجدید نظر شود.

سیاستهای قانونی

سیاستهای دستمزد و اشتغال

بسیاری از سیاستهای دستمزد و اشتغال برای بازار کار، فقرا را منتفع نمی سازد

بعضاً این سیاستها موجب **بالا رفتن هزینه نیروی کار** می گردد و در نتیجه **سطح اشتغال پایین** می آید و مشاغل محدودتری در دسترس آنان قرار می گیرد از سوی دیگر مقرراتی که در مورد **جنسیت** وجود دارد می تواند اشکالاتی در مورد اشتغال زنان پدید آورد و در نتیجه **فرصتهای شغلی و درآمد زنان** را کاهش

سیاستهای کلان اقتصادی

تحلیل تطبیقی

زمانی که قیمت کالاها، داراییها و عوامل تولیدی که فقرا **عرضه** می کنند در مقابل آنچه که **تقاضا** می کنند (کالا، دارایی، عوامل تولید) بالا رود آنان منتفع می شوند. اینکه دقیقاً خانوارهای فقیر از کدامیک از سیاستهای کلان اقتصادی بهره می برند یا متضرر می شوند بستگی به نقش آنان به عنوان تولیدکننده یا مصرفکننده محصولات تجاری دارد و اینها می بایست در برنامه های فقرزدایی به طور دقیق مشخص گشته تا سیاستهای کلان اقتصادی مناسب برای فقرزدایی تدوین و اجراء گردد.

سیاستهای تاثیرگذار بر انباشت دارایی‌ها

سیاستهای تاثیرگذار بر انباشت و پایایی دارایی‌ها هستند به صورت زیر مورد بحث قرار می‌گیرند.

(۱) سیاستهای سرمایه انسانی

آموزش، سلامتی و بهداشت، تغذیه و ...

(۲) سیاستهای حاکم بر سرمایه مالی

دستیابی به اعتبارات، هزینه‌های وام‌گیری، مقررات مخصوص وثیقه

(۳) سیاستهای حاکم بر زمین

روشن‌شدت ترتیبات زمینداری و اجاره داری زمین و بهبود مدیریت

منابع با مالکیت مشترک (مشاع)

(۴) سیاستهای حاکم بر محیط

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه

توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

سیاستهای حاکم بر محیط

فقر دارای ابعاد محیطی مهمی و حلقه‌های اتصال دو جانبه است فقر بر محیط تاثیر می‌گذارد و محیط هم فقر را متاثر می‌سازد.

افق‌های کوتاه مدت باعث می‌شود که افراد با سرعت بیش از آنچه که از نظر اجتماعی مطلوب است به بهره‌برداری از منابع محیط پردازند و از سوی دیگر تخریب محیط خود به شرایط ایجاد فقر کمک می‌کند.

از آنجا که فقرا به دلیل شرایط خویش با منابع طبیعی ضعیفتری سروکار دارند به میزان بیشتری با افت بازدهی ناشی از تخریب خاک، از بین رفتن پوشش گیاهی و مواردی از این قبیل مواجه هستند فرسایش یا تخریب خاک نه تنها موجب کاهش درآمد بلکه باعث افزایش نوسانات درآمدی نیز می‌گردد و علتش آن است که ظرفیت باقی ماندن رطوبت خاک و مقاومت آن را در مقابل خشکی به شدت تاثیر می‌پذیرد.

همچنین فقرا ممکن است برای سوخت از باقیمانده محصولات یا حیوانات استفاده کنند و بدیت ترتیب مزارع را از مواد زنده حیاتی که برای جلوگیری از تخریب و فرسایش خاک ضروری است محروم سازند و علاوه بر کاهش پوشش گیاهی بازدهی نیروی کار فقرا نیز به علت صرف وقت بیشتر جهت جمع آوری چوب، افت می‌یابد.

تخریب محیط می‌تواند ارتباط بین فقر و رشد سریع جمعیت را تشدید کند. بعلاوه سلامت فقرا شدیداً از خطرات و بلاهای محیطی متاثر می‌شود. مهمترین این بلاها بیماریهای تنفسی که به علت قرار گرفتن در معرض هوای آلوده داخلی ناشی از سوخت بد بخاریها و استفاده از بعضی از مواد برای پخت‌وپز حاصل می‌شود پیامدهای چنین شرایطی در مورد سلامت و بازدهی بسیار زیاد است و همین موارد

موجب ابقاء و ادامه فقر می‌شوند.
گروه محققان: دکتر محمد شایان‌نیا، استادیار گروه توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

تامین خدمات اساسی برای فقرا

در حوزه‌های زیر برنامه‌هایی را طرح‌ریزی و اجرا نمود:

۱- کشاورزی

اعطای یارانه‌ها، دخالت بخش عمومی در قیمت‌گذاری
نهادها و محصولات و انتخاب پروژه‌هایی زیر حد
مطلوب

۲- آب روستایی

سلامت فردی و اثر وقت و نیروی کار برای تامین آب

۳- حمل و نقل روستایی

دستیابی به خدمات ترویجی، آژانسهای اعتباری، خدمات
بهداشتی - پزشکی و آموزشی

۴- تنظیم خانواده

تنظیم خانواده

برنامه‌های تنظیم خانواده می‌تواند به سلامت خانواده کمک نماید و باعث کاهش باروری شود. کاهش باروری نیز دارای دو جنبه است.

الف) باعث می‌شود خدمات برای کسانی که بدان نیاز دارند موجود و قابل دسترسی باشد.

ب) همچنین باعث کاهش تقاضای خدمات نیز می‌گردد.

در نبود برنامه‌های دولتی با حمایت از خدماتی که به طور خصوصی ارائه می‌شود ممکن است فقرا به اطلاعات و خدمات تنظیم خانواده دست نیابند یا به **روشهای سنتی غیر قابل اطمینان** که ممکن است **سلامت** آنان را به مخاطره بیاندازد روی بیاورند. این مساله مخصوصاً در روستاها و یا مناطقی که احتمالاً خدمات‌رسانی به آن مناطق توسط بخش خصوصی ضعیف است پدید می‌آید و در بعضی کشورها ممکن است جمعیت روستایی فاقد مراجع خدماتی مربوط باشد.

تامین خدمات اساسی برای فقرا

۵ - بهداشت و درمان

بسیاری از کشورها **مراقبتهای بهداشتی - درمانی** به بهای بی‌توجهی به **مراقبتهای پیشگیری** مراقبتهای شهری به بهای فداکردن مراقبتهای روستایی تمام می‌شود. زمانی که مصرف‌کنندگان خدمات بهداشتی - درمانی به پرداخت پول نیز متعهد می‌گردند باید سیاستها طوری انتخاب شوند که این امر شامل فقرا نگردیده و آنها از **پرداخت مستثنی** شده و یا اینکه در مورد بازیافت بهای تمام شده به وسیله **ارائه نیروی کار** **مصالح ساختمانی، نگهداری و انجام خدمات،** تشریک مساعی نمایند.

۶ - تغذیه

دکتر محمد صادق ابراهیمی- استادیار گروه
توسعه روستایی دانشگاه صنعتی اصفهان

آموزش

آموزش ابتدایی مردم را به مهارت‌های اولیه لازم برای بهبود کیفی زندگی‌شان مجهز می‌سازد و باعث بهبود در عرضه فعالیت‌های اقتصادی از جمله کشاورزی که فقرا بیش از همه در آن درگیر هستند می‌گردد.

سیاست‌هایی که موجب می‌شود مخصوصاً **دختران** به مدارس ابتدایی که دارای کیفیت معمول و متعارفی هستند دسترسی بیشتری پیدا کنند در واقع به کاهش فقر کمک می‌کند.

در بعضی از کشورها به **برنامه‌های قبل از دبستان روستایی** نیز باید توجه خاصی مبذول گردد. این برنامه‌ها می‌توانند تفاوت‌های آمادگی تحصیلی قبل از مدرسه را برای بچه‌های طبقات فقیر و غنی کاهش دهند و همچنین **بار مراقبت از بچه‌ها را که تماماً بعهده زنان** است سبک کنند همچنین در آموزش می‌بایست به **ابعاد زمانی و مکانی و زبانی** که فقرا در آن قرار دارند توجه گردیده و برنامه‌های مناسبی جهت تطبیق با آن ارائه نمود.